

TOLNAI LAJOS

JUBILÁNSOK

A SZENTISTVÁNI
KÉRY-CSALÁD

Regény

JEGYZETEK: TELEKI LÁSZLÓ

TARTALOM

JUBILÁNSOK

SZIKRA ÁTSZÁLL ÉS GYÚJT
KIK AZ EMBER LEGNAGYOBB ELLENSÉGEI
LESZ HÁT JUBILEUM SZALMAVÁRT
A FŐISPÁN ÚR KEZD VALAMIT
EGY FÖLÖTTE ALKALMAS JELÖLT
FEJES EDUÁRD ÚR MEGKÖTI A CSOMÓT
A BROSÚRÁK ÉS PASZKVILLUSOK
POSZTÓ SÁMUEL ÚR ÚTJAI MINDENFELÉ
A VENDÉGFOGADÁS
HOGY VÁGJA KETTÉ POSZTÓ SÁMUEL ÚR A CSOMÓT? - S AZ ÜNNEPÉLY

A SZENTISTVÁNI KÉRY-CSALÁD

ÉDES JÓ APÁM
A ZÖLD KÖTÉNYT MÉGISCSAK FELCSATOLOM
MIT TAPASZTALOK ÉS HALLOK AZ ELSŐ NAPON
KASZA JÓSKA ÉS ÉN
A VÉN BENKÖNÉ CSAKUGYAN MEGHAL
HOGY FOLYHATOTT VOLNA ÉLETÜNK, FŐKÉPP AZ ENYÉM

JUBILÁNSOK

SZIKRA ÁTSZÁLL ÉS GYÚJT

Az ember azt gondolná, hogy az öreg Kopár László gazdasági igazgató úr, a hatalmas Péter papok teljhatalmú ura, azért állt meg az országúti új hídon, szemben a vasúti állomással, mert meg akarja jól nézni, hogy az a gonosz Borovitz megint micsoda országos csalást követett el - protekcióval.

Forrón, égetően süt a júniusi nap; még a legörzöttebb napszámos is le-lecsapja kapáját, s nagyokat törül kemény, barna homlokán, s a hűvös télre gondol, melyből de milyen jó volna most egy kis darabocska itt az árnyéktalan síkon; s ím a tekintetes úr, ki behúzódhatnék a hintó belsejébe, nem félti szürke fejét, sovány, görbe nyakát, hegyes vállait, hanem hosszú pipaszárával ott mutat a vörös hídon. Mi köze neki az állam hídjához? Nem a papok hídjá.

Az állam hídját úgy építik, ahogy akarják. Fizet azért a kese Borovitz eleget. Az lenne szép, ha az állam épületeiből is ne lehetne lopni egy-egy kicsit; most, mikor ez a szép magyar szabadság úgys ki tudja meddig tart. Szemesnek a világ. Lehet a téglából is, kőből is, mészből is, munkaerőből is valamelyest félretenni. Azért a híd nem szakad be mindjárt, s ha be-szakad, annál jobb. Gazdag gazemberek után élhet csak a szegény, becsületes munkás. Egy ország annál jobban virágzik, mentül szívesebben összetartanak az érdektársak.

- Posztó úr, Posztó úr! Kérem, kérem - integet az öreg igazgató úr a kukoricák közé, hol egy dombon éppen Posztó Sámuel úr áll.

Hallja a hangot, de úgy tesz, mintha nem hallaná. Így uras.

Dolgosai felé fordul, kik mintegy húszan, huszonöten nem bánnák, ha nem alkalmatlan-kodnék a hátuk mögött a kiállhatatlan gazda.

Jólesik az az embernek, mikor annyi lélekkel dolgoztat, s ezt látják.

Meg nem fordulna a kevély Posztó Sámuel drága pénzért. Meddig kell egy iparosnak küzdeni, míg odáig juthat, hogy magamagát is irigyl.

- Kérem, kérem Posztó úr!

A munkások közül egy-egy hízelgőbb odaszól:

- Teins uram, az öreg Kopár nagyságos úr ugyan régóta integet ám.

- Hol?

- A hídon.

- Mit akar?

- Kérem, kérem...

S mintha éppen most hallotta volna meg az éles, hasító hangot, vigyorgó nevetéssel szalad a kukoricás szélén Posztó Sámuel úr a hatalmas igazgató felé.

- Ejnye, ejnye nagyságos uram.

- Csak *tekintetes*; utálom a hiúságot. Én régimódi egyenes ember vagyok; azt is megvetem, aki üres címek után szaladgál. Egyetlen törekvésem volt: csakis az anyagi téren előrehaladni. Itt fekszik a haza ereje. Veszem észre, hogy kedves Posztó barátom uram is pártolója a

realitásnak. Nagy tábla, felséges tábla kukorica! Isteni termést remélhet barátom uram. Hány hold? Erősen szeretem a kukoricát. Hány hold?

- Itt csak öt, de amoda a mészárosok rétjén még van vagy hat holdam...

Ilyenkor a legbecsületesebb szegény ördög is nevet már örömében, hát Posztó Sámuel úr, aki a legfurfangosabb módon kaparásztta össze szép vagyonát.

A pacsirta dala nem csenghet édesebben a kék, tiszta magasban, mint egy olyan szerencsés egyén nevetése, ki csak az anyagi téren akart előrehaladni, és derekasan előre is haladt.

Ez a harsány, erőteljes nevetés; a gyáva, kétségbeeső szív az ilyet hallgassa meg. Csak az anyagi téren előrehaladt embereknek van egészséges nevetésök. Csak az ilyen boldog nevetésre mosolyodhatik el a jóisten odafönn.

És én mindig azt hiszem, hogy az isten, ha jól megnézi az idelent folyó dolgokat, nem tudja megállani, hogy ne nevéssen.

- Olvasta a *Szénavári közlöny*-t?

- Olvastam, olvastam, hogyne olvastam volna, nagyságos uram.

- Mit mond reá? Nos?

- Felakasztják őket.

- Kiket?

- Akik megölték azt a vén uzsorás asszonyt.

- Ó, ó, hát ki törődik egy vénasszonnyal. A jubileumot, a jubileumot, nem olvasta?

- Megint jubileum? - És kezdett veresedni Posztó úr.

- Megint. De maguk nem bánják.

- Szénavárban!

- Ott! Hogy forogjon a pénz, virágozzék a polgárság.

- Mi itt meghalhatunk éhen.

S Posztó Sámuel úr levette szennyes szalmakalapját, hogy haragos, nagy, kékeres, vörös homlokát odadöfje az éghez.

- Az isten is mindent egy helyre tesz.

- Egy helyre Posztó uram, barátom uram. Borzasztó.

- Ahol okosak az emberek, ott gyűjt össze a jóisten mindent egy pontban.

- Nálunk nincs vezér.

- Van.

- Ki?

- Én tudom.

- A főispán? Ez gyámoltalan.

- Nem az barátom uram.

- A prépost? Ez fukar, s megenné a várost haragiában, mert nem választottuk meg követnek. Azt hajtja: Ma már püspök lenne valahol. Hát mért nem nyitotta meg szent erszényét. Bizony a nép azt választja, aki fizet.

- Helyesen. Kedves úri családja? Jól van. Hallom, nagyon szép leánya van. Valakit szemeltem ki számára. Én, én Posztó barátom.

- Bizony megköszönöm nagyságos uram, mert rosszabb világuk sohase volt a szalmavári leányoknak mint most. Kénytelen a becsületes ember is prédára eresztetni a gyerekeit, mint Bende János a sok rossz leányát, ha azt akarja, hogy lakodalmat is lásson vagy egyszer, vagy úgy cselekedni, mint Bivalyos Miklós, aki az egyik vejével minden héten lehozatja Pestről azt a tejfeles szájú legénykét, csak a leányának vőlegényt foghasson. Hazudik, urizál, rakja az adósságot, pedig egy garas erője sincs.

- Olvassa a *Föltámadás*-t, a szénavári ellenzéki lapot.

- Azt nem olvasom, mert megbántott.

- Pedig az ellenségeinket kell ám figyelemmel kísérni. Olvassa. Itt, itt... hogy *Jubileumot a nemzet nagy fiának, Magyarország legnagyobb tragikus színészének, az utolérhetetlen Hamletnek, a fölülmúlhatatlan Lear királynak és Vén bakancsosnak... Nos, polgártársak! fel, fel sorakozni és megragadni a kínálkozó alkalmat, hogy a művelt világ néhány hétig bár ismét velünk foglalkozzék, és kénytelen legyen látni, hogy sehol a világon nincs olyan vendég-szeretet, mint nálunk.*

- Nem sérti ez, Posztó barátom, Szalmavár polgárságát? Én már vén vagyok, nekem senkim, nekem nincs szükségem semmire, nekem csak az anyagi téren való előhaladás volt célom, de maguk családos apák, s a város elbukik, ha hallgat.

- De hát mit tegyünk nagyságos uram? Nincs vezérünk.

- Hogyne volna.

- Ki?

- Nekem ne beszéljen így. A polgárság vezére mindig Posztó Sámuel volt.

Hogyne esnék egy ilyen őszinte nyilatkozat jól a becsületes embernek.

Kettőt-hármat odakiáltott mintegy durva cáromkodásképpen Posztó úr a dolgosokra, azután a legcsúszómászóbb alázatossággal fordult az igazgató úr felé.

- Hiszen vagyon egy kis hatásom a polgárságra, nem tagadom. De mégis, mégis sok itt az úr, és ha koldus szegény is nagy része, nagyságoltatja, méltóságoltatja magát s lenézi a becsületes polgárembert.

- Maga a kaszinó háznagya.

- Az vagyok.

- Városi képviselő.

- Az vagyok.

- Egyházi tanácsos.

- És iskolaszéki tag és...

És még huszonöt fő-főbizottsági tagságát számlálta elő Posztó úr.

- Még ezt olvassa el barátom uram. Ez komoly egyházi lap és hogy ír a szénavári jubileumról! S odatartotta az egyházi és iskolai világitótorony legutóbbi vasárnapi számát.

- Ez dr. Iszom Béla egyetemi tanár cikke, jól ösmerem. Pompás cikk.

Iskolák, egyletek, intézetek, társulatok tette fel. Itt az idő, hogy az eszme fölkent bajnokainak, az édes hazai nyelv apostolának meghozzuk hála koszorúkat. Várja, de ezt követeli tőlünk a hazai kultúra. Igen, igen, közeledik a huszonöt év... a fővényszemek gyorsan peregnek. Tisztelt barátunk, Csókos Mihály, készséggel ajánlja fel új vendég-lője nagytermét konferenciákra. Iskolák, egyházak tette fel...

- Melyik apostolról van ott szó?

- Timár Gáborról, aki múlt télen itt is játszott...

- Aztán az apostol, aki a fél várost megcsalta, aki hitelben evett, öltözködött, muzsikáltatta magát, aki a lakáspénzével máig is adós, s aki még a halotti cédula hordozójától sem áttallott kölcsönt kérni, soha meg nem adom fejében - annak az apostolnak lesz jubileuma?

- Annak. De mennyi pénzt hoz, ez a városnak, barátom. Odacsődül a fél ország. Ahány dalárda: ott lesz; ahány tűzoltóegylet: ott lesz; ahány színésztársaság: ott lesz. Mennyi házasság fiatal, mennyi pénzes kereskedő. Barátom, egy ilyen jubileum egy-egy városra valószínű áldás. Itt köttetnek a szövetségek, előjegyeztetnek az új vasútak, céloztatnak az új törvényszékek, katonai állomások. Úgy tudom, Posztó barátom uram a múlt ősön megint egy új házat épített.

- Emeleteset.

- Új törvényszék - az kellene ám abba.

- Nincs nálunk vezér. Kihaltak a vezérek. Hamarándinak megvan még a díshintaja, amelyiken az országos vendégeket hordta be. De mi haszna? Nincs aki nagy ebédeket adjon. Egy polgár ezt nem teheti.

- Miért nem? Éppen egy polgárnak volna ez kötelessége, barátom uram. Figyelmet költeni maga iránt a kormánynál, egy szép ordót¹ kapni, ennek tiszteletére bankettet adni - úgy haladna az ember főlebb-főlebb. Nekem nem kell, mert én már vén vagyok, se nőm, se gyermekem, s én csak az anyagi téren akartam előrehaladni. De Posztó barátom előtt egy fényes jövő áll. Gazdag ember. Mi lenne, hogy országos ünnepély központja éppen - ó az kivihető. Egy jubileum nagyot lendítene rajta.

- De kinek adjunk jubileumot?

- Szénavárt csak huszonöt éves jubileumot tudnak csinálni, itt lehetne ötven éveset. Nem érzi, hogy minő nagyszerű lenne az: Ötven éves jubileum Szalmavárott. Maga a minisztérium figyelmes lenne reánk. Nem gondolja: ötven éves jubileum? Én szívesen segédkezet nyújtanék. Ott van a páterek fürdője. Felajánlanám az ünnepély helyiségeül. Ingyen fürdők, ez sok embert vonzana. Tudnám módját ejteni, hogy a díszebéd...

- No már az lenne jó, a papok költségén egy hatalmas díszebéd...

- A fél vármegyét, de két vármegyét ide lehetne gyűjteni. Szalmavár egyszerre mint egy torony emelkednék ki vetélytársai fölött. Most van szóban a hatodik egyetem: ide tennék; most van szóban új színház: ide tennék; most van szóban valami szobor-fölállítás: ide alkalmaznák. Egy jubileum, tudja, megszabná ezt a várost, de persze ötven éves jubileum, nem valami ötéves, tízéves gatyás jubileum. Egy félszázados. Annyi lenne itt az újságíró, mint a sáska, s ma egy várost, embert csak az újságok emelhetnek föl. Magára Posztó barátom szép jövő vár. A kormány észrevenné... s tudja-e, mai nap csak abból lesz ember, akit a kormány észrevesz. Én ötven esztendeje szolgálom itt, szolgálom hazámat, nemzetemet, egyházamat, s

¹ rendjel

nem vett észre, de én nem bánom, én csak az anyagi téren akartam előrehaladni, de magának családja van, s mennyinek van még ebben a városban? A kormány egyszerre többeket is észrevehet; a kormány ezer szemmel dolgozik. Jó volna, ha észrevenné Szalmavárt, nagyon jó volna. Egy miniszter, teszem azt, ha itt megjelenék. Már Szénavárt volt miniszter.

- Nincs vezér. A vén Szorítsd László is most tudott meghalni, pedig az élt-halt a cerimóniákért. Polgárember nem lehet vezér.

- Éppen polgárembernek való a vezérség. Ma demokratikus világot élünk. A polgár, a polgár - ma Magyarországon ez a legszebb szó. Posztó barátomra szép jövő vár, csak egyszer észrevegye a kormány.

A lovak a rekkenő melegben kezdtek igen kapálódzni, szinte lefordították a vén hintót az új, korlátlan állami hídról.

Az igazgató úr még egyszer fölvetette a jubileum kérdését; célzott a kormányra, mely ha egyszer valakit észrevesz, az egész életére úrrá van téve; megszorongatta Posztó úr görcsös ujjait, említést tett, hogy a kedves leánykájának a számára egy derék, jóra való egyéniségről fog gondoskodni, s még egyszer hangsúlyozta, hogy mi az, ha a kormány egyszer végre- valahára valakit észrevesz - s nyájas, igen nyájas, (amire különösen képes egy sovány, száraz, fekete-szürke ember) igen nyájas mosollyal távozott. Csak néhány percig kellett volna még várnia, s ott találkozik a Posztó úr kis, félfedelű úri kocsijával, melyen éppen leánya jött egy ifjú emberrel.

Már megállott a kocsis, s a magas, félvér, kimustrált fekete paripaló a pihenés jelére fölcsapta kis, sovány fejét, de a leány még nem szállott le, mivel ő hajtotta a lovat, akarta mutatni a munkás embereknek, hogy hogy áll a gyepelő a kezében.

Atyja máskor ily jeleneteknél büszkén mosolygott, most mogorván szólt oda:

- Mire való volt ma kijönni?

- Ozsonnát hoztunk apámnak.

S egy nyúlánk szőke ifjú nagy szolgálatkészséggel emelte le a gyékénykosarat.

- Sokra fogunk akkor menni, ha már öt órakor abbahagyjuk a munkát.

- Mindent elvégeztem, postát rendbehoztam, a mai naplót lezártam.

- Hm, de hamar, nekem le kellett volna zárnom már a napot délben, s egy fűzfa alatt aludnom estig.

- De apám most mért olyan haragos? Az igazgató urat szemben találtuk, három-négyszer is kihajolt a hintájából, olyan nyájasan köszönt. Még Károlyt is úgy megnézte. Sohasem láttam Kopár urat oly figyelmesnek. Már délelőtt kereste apámat. Mindent megnézett a szobákban, a képeket, tükröket, a kitömött madarakat, s ígérte, hogy valami nagyon szép kócsagokkal, s vízi szárnyasokkal fog szolgálni. Megmutogatta magának a csürt, gabonást, kertet, istállót, kérdezősködött a lovokról, tehenekről, s anyámnak többször odasúgta: példás rend, kitűnő gazdasszony, Samu barátomra fényes jövő vár. S Károlynak kijelentette, hogy az uradalom épületeit, gabonáját, mihelyest a régi terminus lejár - apámnál fogja biztosítani. Egy biztosító ügynököt mindezek illő kedvre szoktak hangolni, s Posztó úr, ki a *Haladjunk*, című biztosító társulat ügynöke volt, számos egyéb polgári kitüntetései mellett, csak nyersebb és nyersebb mondatokban tárta fel lelke újabb indulatait.

- Megnézte az irodát is, a könyveket megtekintette, s azt mondta, hogy nem vélte volna, hogy apám így tudja vezetni az ügyleteket, levelezéseket, ez ugyan szép, s hogy ezután még jobban fogja becsülni Posztó urat, az ő igen tisztelt barátját. Így mondta. No, anyám elbeszélte, hogy az irodában minden a Károly kezén megy át.

- Mit okoskodik. Örökké abban jár, hogy keresztülhúzza azt, amit én csinálok. Teszünk róla. Te fogod az irodát vezetni...

- Én?

S a kis, barna-fekete leány nevetve tekintett az ifjúra, ki mélyen elpirult, s kék szemeit hirtelen befogta a széken könnye.

- Hallotta ezt Károly? Az irodát én fogom vezetni, maga pedig addig anyámnak segít a konyhán, kertben, kamarában.

- Nézzen oda a munkásokhoz - intett durván Posztó úr az ifjú embernek.

- Mihály jártasd meg azt a lovat.

- Nincs elfáradva, lassan jöttünk - fordult vissza az ifjú magát védve.

- Ki akarja az én kezeimet megkötni? Mióta nem vagyok én úr a magam portáján? Azért tartson valaki valakit négy esztendeig hajlékában, hogy az ember még a száját se nyithassa fel előtte. Mihály! Fogja ki azt a lovat, s húzza be azt a kocsit a fűzfa alá.

A csinos, szép ifjú ember, kinek szép, nemes, szelíd arcát elborította az égő pirosság - tántorgó léptekkel vonult odább a munkások felé, kik hallották az úr goromba feddőzéseit, s kik közül nem egynek jólesett, hogy ím másnak is milyen hirtelen kijut az áldásból.

Senki sem tud oly szemtelenül vágni, mint egy paraszt, egy iszákos, lelketlen tuskó, mikor erre az irigység, s az alkalom fölbátorítja.

- Van még abban a korsóban egy kis víz, úrfi, igyék, mert nagyon ég az arcája, még engemet is süt. No, az igaz, nem hiába szabó volt a teins úr, de vágja is akit kezébe kap, mint a rossz posztót.

Fölharsant a trágár, élcelődő nevetés, s nem egy fáradt, elgyötrött napszámos erőt, és vigaszt merített az ifjú megaláztatásából.

Hova jutna a szegény ember, ha nem látná, hogy a kerék hogy keresztülmegy a boldogokon és a szerencséseken is. Ez ami megsózta száraz kenyerét, beköti sajgó, gyógyulatlan sebeit, szívébe egy kis édes cseppet önt, s rábírja, hogy tűrjön zúgolódás nélkül, jókedvvel.

- Úrfi, - kiált hátra, fényes kapáját vígan magasra emelve egy égett arcú, tüzes, villogó szemű parasztasszony - oda se neki, fittyet se:

*Ne szomorkodj, légy víg,
Nem lesz ez mindig így.
Ki megszorított
S hej! meg is vigasztal még*

Csöndesen szállt le az alkonyat; közelebb jöttek a szomszéd erdős hegyek; a kék, tiszta ég csillagos sátorral vont be a munkások nyugvóhelyét. Posztó Sámuel úr maga hajtotta a lovat. Leánya ott ült mellette. Szótalanul haladtak a szoros úton, a torlódó szekerek közt.

Az ifjú ember gyalog ballagott a hazatérő napszámosok után. A fehér faluváros úgy jött felé a sötétülő estében, egyenesen felétartva, mintha valamit akarna neki mondani bizodalmasan: „Ifjú, aki mindent el nem vesz a rossz emberek gonoszsága által, az semmit se nyerhet itt a földön.”

KIK AZ EMBER LEGNAGYOBB ELLENSÉGEI

A munkások kisóhajtozták magukat nagy hál' istenekkel a bő vacsora után, mert mégis nem minden asszony olyan, mint a Gyűszű báróné; maguk mellé támasztották kapájukat, fejük alá tették tarisznyájukat, ujjasukat, s búcsút mondtak a hajnali csillag fölkelteig e kedves, dicső világnak, melyben a műveltebb társaságok még csak ezután fognak derekasabb időtöltéseikhez.

Aludtak édesdeden a folyosón, ki a pincegádorban, ki a csűrben, ki az istálló előtt, mely a falusi szegényebb földműves szemeiben az úri teraszok, verandák kedves kényelmét nyújtja: míg bent a teins úr, Posztó Sámuel, hitestársával a vacsorázó asztal mellett taglalta a lefolyt nap kimagaslóbb eseményeit. Piros bor kínálkozott a szép, fehér abroszon. S apró, finom metszett poharak állottak készen szolgálatra.

De nehéz a beszéd, mikor az asszony nem akarja megérteni az okos férjet. Csak kurta szavakban, törött mondatokban felelgetnek egymásnak.

- Holnap tíz.

- Nyolc - mordul férjére a feleség.

- Micsoda! Egyharmadához?

- Elég. Gergő Jakabéknál is elvégezte annyi.

- A fiadat is eltetted nagy okosságoddal, most látom az egyetlen leányodtól sem maradhatsz. Ott van! leli a hideg. Annak kevés kell - s a vastag, kövér Posztóné siratta leányát, akinek kevés kell, hogy az érzékeny szíve megtörjék.

Valóban Posztó Klárika a vacsorát sem várta meg, lefeküdt, s mint rendesen, mikor egy-egy édesebb kívánságát nem adták meg - az egyetlen leányok kíválsága szerint - halálos gondolatokkal foglalkozott. Majd a mérget választotta, mely mellett még lehet leveleket írni, mert Dobai Mariska is ötöt írt, míg csakugyan lerogyott; majd a revolvernek adott elsőbbséget, melyet ha az ember jól a szívére alkalmaz, ritkaság, hogy szerencsésen ne végezzen e szomorú élettel. Amint úgy befelé fordult a falnak, s a festés virágcsokrait vizsgálta, megállott egy kissé a koporsó előtt, s elgondolta, hogy milyen temetése fogna lenni, mit csinálna édesatyja, hova lenne a jó mama, és hogy viselné magát Károly? Követné-e és mikor?

A legdíszesebb temetések vonultak el Klárika szemei előtt. Fáklyák lobogtak, fekete ruhás bús ifjak kezeiben, koszorúk fedték gazdagon a halotti szekér oszlopait, a koporsón pihentek a legszebbek, honi aranybetűs selyemszalagokkal. Még a feliratokat is tisztán ki vehette: „A legjobb barátnőnek, Benkő Ilona”, „Édes ott már lenni pihenni, nem fáj ott a szívnek semmi”, „Emlékezzél! J. Piroska.” - „Követlek ideálom...” „Legdrágább, felejthetetlen leányunknak...”

Itt Klárika el is mosolyodott, meg is törülte szemeit és halkán, mintha a csöndes koporsóban pihenne már fehér menyasszonyi köntösében, mirtuszkoszorúval, egybefogott kezeiben rózsákkal, zokogott. Mégis fájt neki itt hagyni szüleit - s az - irodát.

Azonban, ha a mai leányok sorsa ez...

S nézte tovább Klárika a menetet, a papokat, hónuk alá fogott palástjaikkal, derűlten beszélgető képükkel; (ami csak nagy és jövedelmes temetéseknél szokott előfordulni) az öreg Páli Károly bácsit, s a Kováts ügyvédet, kik rendesen a papok mellett szoktak menni díszül, nézte a város úri rendjét, mely hosszú négyesben cammogott a koporsó előtt, nézte a számos zászlót, a kirukkolt céhek zászlóit, hallgatta a tűzoltók trombitáit, és felkacagott, mikor meglátta a vastag Józsát az óriási trombitával, amit rendesen a hátához kötnek, hogy le ne csússzon.

És sokáig, sokáig nevetett ezen a bolondos vastag Józsán, aki olyan nevetségesen tartotta és fűtta a trombitát.

Emiatt alig vette észre, hogy a koporsó után kik ballagnak hajadonfőn, kisírt szemekkel, két-két jó barát által támogatva, kik hasonlóképp szomorúak, bár minden ablakba, ahol nők ülnek, odatekingetnek, sőt titkon ünnepélyes szomorúsággal köszönetnek is. Nem vette észre, hogy a gyász-bérkocsikban kik ülnek, hogy J. Piroska, Benkő Ilona, Kudar Terka már osztakoznak a szegény, kétségbeesett Károlyon, ki igazán a város egyik legcsinosabb fiatalja.

Semmit sem vett észre, csak a nagy trombitát, s a bolondos Mercse kántort, aki nevet, mikor énekel, és rettenetesekeket kiált.

Elteheted a leányodat, elteheted a leányodat - szakadoz bújában Posztóné, aki olyan szerencsétlen anya, hogy ezt az egyetlen leányát is maholnap elveszti. Elveszti.

Mi miatt veszti el? Egy lelketlen apa miatt.

Posztó Sámuel úr iszik egyet, s kevély öntudattal balga feleségére irányozza tekintetét:

- Engem ne mérj Gergő Jakabhoz.

Mert azt gondolta, hogy felesége most is mind a Gergő Jakabról gondolkodik, akinek a kukoricáját nyolc ember elvégezhet.

- Mi Gergő Jakab? egy árvaszéki ülnök, akit akkor dobnak ki, mikor akarnak, és ki Posztó Sámuel, egy Posztó Sámuel?

Posztó Sámuel a leggazdagabb polgárember Szalmavárott, nyugalmazott nőszabó, aki jó fizetésért férfiruhákat is varrt. Mert, ha egy ács szakmáján kívül asztalos munkákat is végeztet, kérdem, egy nőszabó kezeiből ki merné kiragadni a férfikabátot és mellényt?

Posztó Sámuel gabonával, rabélelmezéssel, kukorica fölszereléssel, mézzel, bőrrel, borral, juhokkal kereskedett, s ezeknek kapcsán pénzecskével manipulált, s mint ilyen, hirtelen elnyerte a város, egyház, intelligencia és polgárság köztiszteletét. De bejutott az úri kaszinóba, ahol előbb gazda, majd háznagy lőn, korlátlan tisztelettel és hatalommal. Mert a pénz minden szívet megnyit, és a pénz minden száját beköt.

Posztó úr, hogy egészen megfeleljen polgári kötelmeinek, a *Haladjunk* című biztosító vállalatától ügynöki megbízást is szerzett volt, ha írni, olvasni annak idején nem tanulhatott is meg kellőképpen.

Az ő szép gyermekkorában a kényszeriskolázást és a Gönczi ábécéket még nem ösmerték.

Posztó úr mindig az urakkal tartott és a népet, kölcsöneinél fogva, erélyesen vezette.

Mégse vette észre eddig a kormány.

Hanem most ütött az óra és eljött az alkalom, hogy észreveszi.

Mi történhetik azzal, akit a kormány észrevesz?

Ez a kérdés tekingetett ki a fohászból Posztó Sámuel felé.

Posztó úr végigtekintett összeköttetésein, a város szerencsésebb emberein, a magasabb hivatalnokokon, bérlőkön és fokozódott örömmel látta, hogy mi minden történik azokkal, kiket a kormány észrevesz.

Harminc-harmincöt esztendeje, hogy fut, fárad, a nagy költő szerint: hat, alkot, gyarapít, s a kormány nem tudta észrevenni.

Hanem most észreveszi.

Oly erősen érezte, hogy észreveszi, hogy majd odaszökött a feleségéhez, hogy te bolond, ne szomorkodjál, vedd föl a fejedet, nem tudod mi történt, maholnap nagyságos urak lehetünk. Itt

hagyjuk ezt a régi, dúlt lakást, megyünk az új palotánkba, mert a kormány észrevesz, s akit a kormány észrevesz - jaj te...

Fölkelt, szivarra gyújtott, el-elsétált a szomorkodó felesége mellett, úgy jött neki, hogy megölelje, megcsókolja, üssön egyet a kövér válla hegyére, hogy Liszka te, észrevesz a kormány. Tudod-e, mi az?

Sétája közben sajnálkozva tekintett komor búslakodó feleségére, ki nem képzei, mi áll az ő házuk előtt, és mi származik abból, hogy a kormány észreveszi Posztó Sámuel.

Mi volt a kis Fakó János, amíg a kormány észre nem vette? Írnok a városházánál, kinek alig volt a betevő falatja. Valami lopásért avagy hamisításért csukva is volt, s már nem tudta, hová tegye a fejét, mikor egyszer csak Fakó János alkapitány. Fakó János mindennapos a főispán udvarában, a három nagy leánya örökké ott jó-megy. Fakóék ma törvényszéki albíróék. Fakó tudott jól hallgatni, tudott okosan félrenézni - a főispán észrevette, a kormány fölkarolta. Nagyságos bíró úr.

Mi volt Hamóczy Mihály, míg a kormány észre nem vette?

Majd csak annyit tanult mint én, néhány iskolát, bejutott nevelőnek a kezetlen grófhhoz, az el-tette egy gimnáziumba, ott a kormány észrevette; választási elnök lett, követeket jelölt, emelt, odafönn észrevették - tegnap olvasom, hogy kinevezték az árva-gimnáziumhoz állandó igazgatónak. Pedig tudja mindenki, hogy semmit sem tud, de mert egy rektorból lett miniszteri tanácsos sógornéját elvette, s így a kormánynál némelyek észrevették: ma úr. Nagyságos úr.

De mi volt Borovitz? Egy jöttment cseh kellner. Mindig a kormány urai után szaladgált, nem sajnálta a pénzt, fáradságot, minden licitáción² Borovitz jutott a nyeregbe. Ma a fia mind a kormánynál vannak, öt fia húz stipendiumot³, pedig millionnaire⁴ a gonosz, de észrevette a kormány. Most még valami rendjelet is kapott. Nagyságos úr.

Gyere csak jubileum, ha olyan kocsí vagy, hogy a kormányt is hozod, kinyitom a kapumat, két karomat. Itt vagyok.

Eb lesz bolond ezután. Eddig nem mertem mondani igazában: ki vagyok, mi vagyok, jobb-oldali, baloldali, adtam valamit a tisztességre, a becsületes magyar ember mégiscsak no, baloldali. Majd tudom ettől fogva, melyik madár nyelvén füttyöljek. Jöjjön csak az a jubileum.

- Liszka te, - tört ki utoljára is hangos szavakban Posztó Sámuel úr - Kopár László úr tudod-é, mért járt itt?

- Eleget hazudozott, de nem biztosított, mégis semmit.

- Majd fog ezután. Hallod-é, ide vigyázz hát, mikor az ember beszél, nincs tán halott a háznál vagy mi, hogy úgy leeresztetted orrodát, füledet?

- Ott a leányod.

- Annak is feljön a napja. Nem azért tettem én éjet-napot egygé, türtem, koplaltam, szenvedtem, fáztam, rongyoskodtam, hogy az egyetlen leányomról megfeledekezsem, mert meg akarom én azt látni, hogy a város első urai üljenek az asztalomnál, s olyan vót válasszak, amilyet akarok, urat, nagy nemből, elég volt a csizmadia-, varga-, szabó-atyafiságból. Itt többet

² árverés

³ ösztöndíj

⁴ milliomos

nem törüli egy is abroszomhoz száját. Azt gondoltam föl hagyok az ágensséggel,⁵ átadom a kis Balázs Gyurinak fele haszonra. Megutáltam ezt a Fehér Károlyt tökéletesen. Egy elbizakodott semmirevaló, még ő parancsolna nekem, hogyne! Az a köszönet, hogy kivettem a rongyból, embert faragtam belőle, négy év óta itt dédelgetem. Odább egy házzal, kölyök. Nem odább? Te mondd, hogy nem odább?

- Nem szóltam.

- A szemtelen még Kláríka felé kacsingatna. De te semmit se tudsz! Így bízza az ember leányát az anyjára.

Most már Posztóné is szembe fordult.

- Ha ittál, feküdj le.

- Én? Hát részeg vagyok én? Hát rossz vagyok én?

Posztó úr érkezettnek látta az időt, hogy mutassa meg: mekkorát tud az okos ember, s elkecseregett az kiáltani.

- Hát ezt érdemlem én, aki egész nap pörköltetem magamat?

- Tán én itthon aluszom?

- Ne beszélj, mikor én szólok, most is a boldogságokat forgatom. Minden asszony fogja meg...

- A' bizony taszítsa ki az ilyen részeg bolondot.

- Velem beszélsz te így? Nem vagyok én városi képviselő? Egy városi képviselővel szabad így beszélni?

- Eredj.

- Nem vagyok én egyházi presbiter, iskolaszéki tag - hát úgy kell énvelem bánni? Te, te - megeszlek...

S Posztó urat annyira elragadta számos tisztességeinek értéke, hogy kénytelen volt a fogait csikorgatni, s az öklével egy hatalmasat ütni az asztalra.

Csörrentek a poharak, s hangos sikoltással a szegény Kláríka kiugrott a virágos koporsójából, hogy hirtelen a szülői közé álljon, s addig is, míg a kormány észrevenné őket - kibékítse.

Hosszas sírás, kölcsönös szemrehányás - s mint az operában, egy szép tercet⁶ magas, hosszan kitartott hangokkal, és elhaló piánókkal⁷ - fejezte be a már jó előrehaladt éjszakai órákban a családi jelenetet.

- Jubileum lesz! - vágta oda a zárszót Posztó Sámuel úr. - A többi meghalljátok holnap. Ezt akartam elmondani, de ki beszélhet itthon békében? A kormány, akit észrevesz... de legyőzik a becsületes apát... - E sértő szó még egyszer lángallobbantotta a hamvadó üszköt, még egyszer megvillantak vádoló fénnel a szemek, haragban zúgtak a már-már lecsöndesedett lelkek, míg végre Posztó Sámuelnének leánykájához intézett eme susogásszerű nyilatkozata után: Szegény Károly, hallod? Még most is fűjja flótáján a *Marosvizét*... ne félj leányom, apád tudod mindig ilyen volt, veszekedő Posztó faj - minden ellenmondás, jogosult keserv elszunnyadt.

⁵ ügynök

⁶ az alaphangtól számított harmadik hang a zenében

⁷ halk hangokkal

LESZ HÁT JUBILEUM SZALMAVÁRT

Aki korán kel, aranyat nyer. - Szalmavárott e polgári mondás még keményen tartotta magát. Alig törhetett elő a szép nyári hajnal első, kedves sugara a hegyek közül, már megtelt a kisváros piaca úrral, napszámossal, gazdaggal, szegénnyel. Mindenki föl akarta használni az élet elröppenő óráit.

Ott járt-kelt hosszú, fekete kabátjában - hogy a derék páterekhez, kik után immár ötven esztendeje, hogy szép egyetértéssel él, minél hasonlóbb legyen külső öltözetében is - Kopár László jószágigazgató úr, sovány, fehér ujjait ropogtatva és jóreggelt, jóreggelt kívánva kedves, kedves eh, eh, hm, hm tisztelt Kondor úr, Tóbiás úr, Csejdi úr, Partos úr, nagyon szép, hogy már mind itt találom a város legjobb polgárait. Csak úgy lehet előrehaladni az anyagi téren - nagyon szép.

A tisztos polgárok ily előzékeny, becsületes bánásmód után törekedtek egészen körbefogni a nagyságos igazgató urat, ki tekintetes volt ugyan, de a nép előtt, melynek mindig van szüksége támogatóra - *nagyságos*.

Néhány futó kérdés után áttértek a napi munkaárra, s az embertelen magas napszám tételein, a haza ügyeire, az ország felvirágoztatására tértek.

- Igaz, sok még, ami kellene, - szorította egy ügyes fordulattal az igazgató úr a beszéd tárgyát erre az oldalra - ó, sok nincs még kedves városunkban, ami kellene.

- Nem élhet a csizmadiaság - döfte fölőbb kalapját egy köpcös, barna csizmadia, ki hentes-mesterséget is üz jó eredménnyel. - Lesorvad az ember a borzasztó adók miatt.

Tán be akarta a tisztelt polgártárs gombolni dolmányát széles, kövér mellén, hogy mutassa, mennyire ment nála is a lesorvadás, de nem boldogult.

Kinőtt, hiába kinőtt a hitvány dolmányból. A dolmány lesorvadt a borzasztó adók miatt.

- Az asztalosok, nagyságos uram, - mutatott csonka ujjával, a kis bab asztalos, az oláh templom mellől - az asztalosok érzik igazán, hogy veszélyben a magyar haza. Nincs ránk onnan felül semmi tekintet. Kész munkával árasztják el onnan felül a várost, még csak egy parasztládát sem tud az ember valahogy eladni.

- Hát akkor mit szóljanak a fésűsök, szíjgyártók - hangzott két oldalról is. - Nincs a népnek vezére, nincs köztünk egy csöngős.

- Mihelyt vége a követválasztásnak, még a nap sem úgy süt többet.

- Igaz, barátaim, eljött az ideje, hogy városunk javáról nyomósabban kell gondoskodnunk.

- A Temető út is egészen összeomlott, az ember még a halottját sem tudja kivinni békével.

- Kell tennünk valamit - ropogtatta még keményebben az igazgató úr ujjait. - Szénavárt megint nagy jubileum lesz.

A polgárok összenéztek, hogy ehol ni, ezt az újságot még nem hallották.

- Mi lesz ott már megint nagyságos uram?

- Jubileum.

- Jubileum - mormogák a társak kedvetlenül. Mert egy jubileumnak hogy örvendjen az ember, mikor jó szerén nem is tudja, mi az.

- És itt az se lesz? - kérdé egy mészáros követelő hangon.

- Gondolunk valamit - bátorítá őket az igazgató úr.

- Az isten megfizet, gondoljanak már ki valamit az urak, mert elveszünk - lépett előre a csizmadia-hentes. - Süssön már a szerencse erre a nyomorult városra is.

- Mi az, mi az, hogy lesz, mint lesz? - tört keresztül a napszámosokon Posztó Sámuel úr. - Valamit hallottam.

S köszöntötte nagy alázatosan az igazgatót.

- Odatúl jubileum lesz.

- Hol?

- Szénavárott.

- De bizony itt is lesz - erősíté Posztó úr.

És mosolygott a szavaihoz, mint mikor négyszeres árt szabott a ruhának, és mosolygása által akarta lépve vinni a megrettent varratót.

Tudni kell, hogy a mosolygás a gazdag embernél olyan, mint a nap: süt, éltet, bátorít.

- De itt nincs.

- Mi nincs?

- Jubileum.

- Ha nincs, hát azért nincs, hogy legyen - hangsúlyozta Posztó úr, ki kétségtől behatóan gondolkozott már e fontos tárgyról, most kész tervekkel is elő tud talán már állni.

- A város, én is azt vélem, - szólt az igazgató úr élénk fejmozgatásokkal - hogy nem maradhat hideg szemekkel.

- Nem maradhat jubileum nélkül, így gondolkozom én is polgártársak. A kormány, akit észrevesz...

- Posztó úr jól beszél, igaza van, halljuk.

A papok tisztelt igazgatója, tisztább mosollyal, mint a most már egészen földerült hajnal, erre, arra hajlongott, s majdnem észrevétlenül eltűnt a tömegben.

Mindenki Posztó urat akarta hallani, mivel sokan tartoznak a polgártársak közül neki már eddig is, és még többen óhajtottak eljutni a nagy vasas ládájához.

- A város nem maradhat jubileum nélkül.

- Nem - harsogták az előkelőbbek.

- Néma gyereknek anyja sem érti szavát. Szénavárt megint foly az országos multság - ez nem jól van.

- Rosszul van.

- A kormány is úgy tesz, mint a szemétbérlő, mindent egy gödörbe hord.

A polgárok nevettek, mert tudták, hogy Posztó úr egy időben a város seprűjét is bérelte. Onnan is szépen gyűjtött Sámuel.

- Szénavárt bezzeg forog a pénz, mi meg itt ülünk, mint hetes esőben a piacon a falusi napszámos - éhes gyomorral, üres zsebbel.

- Hej, jól beszél Tóbiás...

Valami okból így is hívták Posztó urat. Talán mert nagyon vallásos volt. A nép minden érdemet méltányol.

- Ne legyen Posztó Sámuel, ha egy-két hetek múlva itt becsületes jubileum nem lesz, mégpedig olyan, hogy a szénaváriak elbúhatnak mellette.

Kocsmárosok, rőfösök, mészárosok, csizmadiák, fűszerárosok összeinteztek, hogy mind jó volna ez, de hol az ember, aki vezesse a szegény népet? Hamarándi méltóság úr, akinek az a nagy vendégszállító díszhintaja van - elhalt; a vén Szorítsd László királyi tanácsos úr, mikor millió ebédeiért és jutalom tallérocskáiért már megkapta a szép titulust:⁸ egyszerre csak hirtelen meghalt; a híres, nagy ivó pap, ki ujjain forgatta a várost, egy erdei nagy ebédén leszédült és többet egyet se szólt, így most a város vezér nélkül áll. Posztó Sámuel derék ember, de nagy uzsorás, hirtelen szerző, és az ilyen ember hogy legyen vezér?

Pedig zászlók volnának, tűzoltóbanda itt hever, a fáklya, most hogy elteltek a követválasztások, hát olcsó. Csak ünnepély, ünnepély! Ahhoz jut mostanában a szegény magyar keservesen.

Máshol még az országos egzekúció⁹ is bankettel van összekötve: itt nem lehet csinálni egy kis jubileumot!

- Más itt a baj, polgárok!

- Micsoda? - sereglettek látható bizalommal az ünnepély után sóvárgó lelkek Posztó Sámuel úr körül.

- Más ütött szeget az én fejembe.

- Lássuk, halljuk. Hát egy beszéljen.

Posztó úr elővette régi könyvecskéjét, amelyikben valamikor a mértékek voltak bejegyezve, most meg a hasznos tudnivalók ülnek zabról, borról, szénáról, emberről, és írt, számolt, nyalogatta fakó, vastag szájával fél hüvelykujnyi plajbászt.

Írta ott hirtelenében a neveket, válogatta a szereplő férfiakat és okoskodott, törte a fejét a város urai helyett, és tusakodott, hogy de hát kit is kellene hát megjubilálni... a város költségén, hogy a kormány azután észrevenné a polgárságot. Odatúl Szénavárt csak huszonöt esztendő jubileum lesz, itt azért is, ha már valami lesz, hát legyen ötven esztendő jubileum. Alább nem beszélünk.

Hangosan mondhatta ez utóbbi szavakat, mert többen a lelkesebb polgárok közül rázúgták: nem beszélünk. Nem, nem, ötvenen alul nem beszélünk. Szénavárt, a kevély Szénavárt le kell csépelni.

S borzasztó az, mikor egy város vasakarattal, egyértelemmel, csépel, csépel a gonosz, felfuvalkodott szomszéd várost.

Ilyenkor hullanak a kémények, repedeznek az új házak falai és vesznek össze a legjobb házasfelek, hogy a papok nem győzik a válóperek bejegyzését.

Nem tudom már úgy van-e, nem, én azt tapasztaltam és sokszor tapasztaltam, hogy minden közművelet egy becsületes ember akaratától függ. Ha az eszme megkapta emberét, a dolog keresztülvitele csak játék. Polgármestert lemondítani, rendőrfőnököt elkergetni, papot, kántort a határból sebtiben kihordani, csak egy erélyes, buzgó ember kell, és a diadal biztos.

A jó, becsületes nép akasztófát, szobrot, koszorút, botot, éljent, vesszent mindig készen tart. Az igazi részvét forrása csak az ő őszinte szívében nem apad meg soha. Ez az egyetlen alap,

⁸ rang

⁹ végrehajtás

amire mindenkor biztosan támaszkodhatni. Barátaink rendesen elhagynak a sötétségben, testvéreink rászednek az örökösödési dolgokban, de a nép csöndben, viharban, hidegben, melegben veled van, vagy *ellened*, hanem fáradhatatlanul kísér, s le nem veszi rólad a szemeit, míg a tiedet vagy ki nem verte, vagy magadtól örökre le nem hunytad.

Posztó Sámuel ebből a népből való volt.

Most koszorút, egy nagy óriás koszorút - amit tizenkét jó polgár visz a vállán nevetve - akart köttetni, de nem tudta, kinek is a számára.

Mivel Magyarországon újabban nagyon sok a derék ember, kitűnő hazafi - még kis városon is - nehéz a választás, kire essék a jubileum.

Posztó úr is a keresgélésben láthatólag elfáradt.

Csak volnának itt most színészek, de nincsenek!

Ott megy az ilyen ünnepély a legkönnyebben és legszebben. A színpadon, az egyik karéjban a fekete szalonruhás és fehér nyakkendő urak, élükön egy-egy kis reszkető ember dadogó beszéddel, fityegő gyűrűvel, nagy tálcán táncoló kelyhecskéivel, tárcácskáival; a másik karéjban ünneplő hölgyek a Mária Anna és Magdaléna-egyletekből, jól levágott öltönyökben, le-sütött szemekkel, melyek azonban a csinos embert az asztal alatt is rögtön észrevennék - és egy rettentő szalagos babérkoszorúval.

Az ezerfejú közönség ott áll nyitott szájjal, tapsra kész tenyerekkel, és nemes indulattal a jubilálandó előtt. A háttérben a dalkar, a karmester, ki halkán sipolgatja az *Isten áldd meg a magyart* vezérhangjait. A zenekar halk, égi nótával a kulisszák között, míg amott egy kis emelvényen a főoldalon, hogy mindenki jól láthassa őket, a jubilálandó neje kölcsönként díszruhában, kölcsön ékszerekkel és gyermekei fodrozott hajjal, és közvetlen mindjárt a hátuk mögött a hitelezők, a vastag pék, a csizmadia háziúr, Debreczeni Doktor János, a lefoglaló bírói végzéssel, és egyéb számos érdektársaik, kik alig várják, hogy: *mennyi jön be...*

Igen, a színpadot a jóisten is főképp a jubileumok színteréül jelölte ki, de ahol nincs színpad, hol legyen ott szép jubileum?

Posztó Sámuel úr ezt az akadályt is meglátolta.

Ott van az új leányiskola nagyterme. Az lesz jó.

Posztó úr már látta is a férfiút, kire a jubilálandó köntös a legjobban illik. Ott az öreg Szabó bácsi, a tanító úr a hetven-nyolcvan közt járó tisztes aggastyán, alázatos, kövér, piros orcájával, sok fáradalmas éveken gyűjtött és ápolt rózsácskáival orrán, homlokán, szemei alatt - mert valamit mégis lehet szerezni e rögzös pályán is, ha egy szőlőcskét az Örömdombon idejében megragaszthatott az ember. Látta a derék, jó tanférfiú kurta ujjait, melyekkel nyáron úgy, mint télen át barátságos egyenlőséggel osztogatta az úri- mint polgárfiúknak, köztük neki is, nekem is - a barackokat. És látta azokat a mély megindulástól könnyező becsületes szemeket, melyek annak idején a leghátulsó padban is észrevették, mikor Posztó Samu az üveglyukba a legyeket vadászta, és szerencsés polgári pályájára a szükséges előismereteket mohó szorgalommal gyűjtötte.

Most itt a kedvező alkalom, hogy mindeneket hálásan és bőven visszafizessen.

- Meg fog történni - gondolá.

S a polgárok a napszámosokkal vitték ki az eszmét a mezőre, hogy jubiliium, jubiliium, Szalmavár nem maradhat; vitték ki a kukoricaföldekre, szőlőkbe, rétekre, vitték az országutakra a prizmák mellé, vitték reménnyel, lelkesedéssel, gyermeki bizalommal, hogy egy országos ünnepély valahára Szalmaváron is lesz - ha isten segít.

A FŐISPÁN ÚR KEZD VALAMIT

Nyájas kézszorítások és lelkesítő biztatások közt járt-kelt Posztó úr célja felé; mindenüvé jutott egy-egy mosolya, s egy barátságos kérdése, hogy hát hogy vagyunk? Tudja-é, mi újság? Jubileum lesz Szalmavárt, leverjük Szénavárt. Itt lesz az ötödik egyetem. Az az! Annyi lesz a fiatalság, hogy nem lesz elég leánya a városnak - mind férjhez megy. Csak olyan az a jubileum.

Nevetett, hahotázott, mert olyan az a jubileum, hogy az embernek minden csöpp vére megmozdul.

Haladt főszékhelye, az úri kaszinó felé.

- Hangulatot kell teremtenem - mormogá magában a volt nőszebő polgártárs, eltanulva a műkifejezést az uraktól. - Föl kell jutnom a helyzet magaslatára, és hangsúlyoznom kell az eszmét.

Másképp nem is megy az ilyen kultúrmunka.

Még hol a jóisten világában járt a dél; még hol volt a tizenegy óra - s a forró júniusi délelőtt, amennyi lelkiismeretes, s a korral haladni akaró polgára és hivatalnoka volt a városnak, megyének, már ahol, mind ott ült a jól lefüggönyözött kaszinóban, egy-egy nagy lepedő újság árnyékában.

És mit olvasott?

Nem akarta elárulni egy is, hogy mennyire sérti önérzetét az a szénavári újabb országos ünnepély, de Posztó úr leolvasta mindnyájának a komor orcájáról, hogy a jubileum mardossa a szíveket.

Hogyne?

Már a szénavári lapok hátán nagy betűkkel így ordított a hirdetés:

I g e n f o n t o s , f i g y e l e m r e m é l t ő . K o n f e r e n c i á k t a r t á s á r a k é s z s é g g e l á t e n g e d i a T a n ü g y s z e r k e s z t ő s é g e s z e r k e s z t ő i i r o d á j á t , a m i k o r i s T o k á n y P é t e r p o l g á r i v e n d é g l ő s , t i s z t e l t b a r á t u n k , a z é p p e n m i n d j á r t t ő s z o m s z é d s á g u n k b a n l e v ő , f i n o m a n b e r e n d e z e t t t á g a s v e n d é g l ő j é b e n t i s z t e l t t e l s z o l g á l j ó m a g y a r b o r r a l é s í z l e t e s h i d e g , ú g y m i n t m e l e g é t e l e k k e l , a l e g j u t á n y o s a b b á r a k o n . T á r s a s v a c s o r á k a t , c o u v e r t ¹⁰ - j é t e g y f r t h ú s z k r a j c á r j á v a l s z á m í t j a c s a k . B á m u l a t o s p o n t o s s á g .

Posztó úr bosszankodott, s a *Minden áron kormányra* című szénavári ellenzéki lap legújabb számát odatolta egy kopaszos bíró úr asztalára.

- Tessék csak ezen sorokat, itt ni, olvasni, nagyságos uram. Vagy olvassam én? Jó, hát olvasom:

Szénavár óriási léptekkel halad előre, mert fel tudja fogni a kor intő szózatát. Ilyen a jubileum égető kérdése. Valóban csakis egy sikerült ünnepély, egy jólrendezett országos ünnepély képes most egy várost magasra emelni, képes egy város polgárságára, úgymint értelmiségére is a magas kormány figyelmét terelni. Mi nem vagyunk barátjai a kormánynak, de ebben igen is egyetértünk vele, hogy a sűrű ünnepélyek egyedüli felvirágoztatói a polgárságnak...

¹⁰ (couvert - teríték) itt: részvételi díját, menüjét

- Mit szól ehhez nagyságod?
 - Mi hivatalnokok tele vagyunk nyomorúsággal.
 - Hogy?
 - Adósságra eszünk.
 - Azzal kinek mi köze?
 - Adósságra ruházkodunk.
 - Ó, nem keresik azt.
 - Fiainkból, a hitvány fizetés mellett, koldusokat nevelünk.
 - De talán egy jó jubileum... nagyságos úr, kedves...
 - Kinek? A miniszternek? Utálom!
 - Nem.
 - A főispánnak? Menjen, lásson dolga után.
 - Nem.
 - A kövér püspöknek? Az amúgy is eleget vigadhat.
 - Polgári jubileumot gondolok.
 - Már maguk is ostobáskodnak? Eddig a polgár nem tudta, mi a szemtelen, lábnyaló dicsőítés, önmagát istenné tevő gyalázatos ámtás, már annak az eszt, becsületes gondolkozásmódját is ki akarják csavarni?
 - Hát a kormány nem vesz bennünket másképp észre...
 - Hagyjon békét Posztó úr! Örüljön, hogy maga alatt nem ég a föld.
 - Posztó úr mit tehetett mást, egy vén, zsörtölődő törvényszéki bíróval nem kezdetett, akinek öt leánya, s mind otthon; négy fia, s mind, ki itt, ki ott - mesterinas. Az ilyen nem barátja a polgári jubileumoknak.
- Odament egy másik asztalhoz.
- Ott ült a törvényszéki jegyző, egy felette, tarkakockás ruhás, vén aggleény, akiről tudta, hogy él-hal a mulatságokért.
- Méltóságos báró úr, tetszett olvasni a szénavári lapokat?
- A fonnyadt, összeesett arcú, festett szakállú, erősen kipödört bajuszkájú, és mert nagyot hallott, mindig tátott szájú ember - elmosolyodott. Gondosan ápolat fehér kezét a jobb füléhez tette, és betett, fényes, kéklő fogaival kiáltott.
- Hogy a mennyköbe, Fejes Eduárd megházasodott? Hát kapott az leányt? Mondja: kit vett? A szerencsétlen.
 - Nem, nem, méltóságos uram, nem tudok arról semmit, hanem, - s odahajolt a báró füléhez - jubileumot akarnak csinálni.
 - Jubileumot? Nekem? Nem kell, még nem vagyok ötven esztendő. Barátom, én még élni akarok. Nix vásár.
- S a szép, finom kezeivel hadonászott Posztó úr orra alatt.
- Nem úgy méltóságos uram, tesszen engem meghallgatni.

- Tessék, tessék - válaszolt a báró, majdnem a Posztó úr szájába tevén gyér, kopasz, aszott, pomádés¹¹ fejét. - Mondja hát, mondja. Az újságokat, ha jók, szeretem. Tud valamit - Palló Domokosnérol: most ki a szeretője? Melyik tiszt? Írnok? Mert annak mindegy. A férje nem csinál belőle semmit, semmit. Jól teszi, asszonyt magára kell bízni, mint a madarat.

- Jubileum lesz.

- Szénavárt? Tudom, meg is vagyok híva, tagja vagyok a százas bizottságnak. Elnöke dr. Iszom Béla egyetemi tanár, dr. Dudás István iskolaigazgató, Beszélek Domokos, a plébános, s a szeretőjének a férje Pelikán, az örmény ügyvéd. Az nagyszerű ünnepély lesz. Ha akar menni maga is, siessen, mert nem kap szobát.

- Ez fáj nekünk, méltóságos uram.

- Hogy nem kap szobát, jól van no, nálam talán lesz egy kis hely.

- Nem, nem, az fáj, hogy Szalmavárt senki sem veszi észre, hogy rólunk nemcsak a kormány, de még az isten is megfélekezett. Szégyen ilyen városban élni, megyek a főispánhoz.

- Ott mit akar?

- Jubileumot kell, hogy tartson, a város nem lehet el jubileum nélkül. Itt az emberek a kereset miatt éhen halnak. Mirőlunk senki sem gondolkozik. Ez tovább nem mehet. A szénavári lapok mind tele vannak a városuk magasztalásával, még a minisztereket is várják.

- Barátom el is mennek.

- Ide bezzeg nem hívja őket senki. Megyek a főispánhoz, mi is tartsunk jubileumot. Van nekünk emberünk elég. Ha Szénavárt lesz huszonöt éves - itt azért is ötven esztendőst csinálunk. Megjubiláljuk, méltóságos úr...

- Engem? Engem nem. Én még élni akarok. Nem hagyom magamat eltemetni. Ohó, én még élni akarok. Hanem várjon, mi az ördögöt tudnának rajtam jubilálni? Lássuk. A kormány észrevenné, adna egy kis ordót, valahára lennék már rendes bíró, s ha akkor penzionálna¹² a süket bal fülemmel - mert előbb-utóbb ide megy ki a dolog - csinosabb nyugdíjacsakára tarthatnék számot. Jól van, Posztó úr, üljön ide egészen mellém, s beszéljünk bizalmasan. Magának sem ártana, ha észrevenné a kormány. Maga gazdag ember, de nincs címe, értem; magának van egy ügyes, szép leánykája, de nem akarja közönséges tökfilkónak adni - helyes; magából sok minden kikerülne egy kis magasabb fölkarolás mellett. Nagyon okosan gondolkozik. Tehát azt gondolná, hogy engem meg lehetne jubilálni? A mennykőt! Én már tíz esztendősi jegyző vagyok - lehet, lehet; huszonöt éves kaszinói tag - lehet, lehet; harminc esztendeje vagyok a szénavári vigalmi bizottság tagja - lehet, lehet. Mondja, aztán hogy gondolná édes Posztó, hogy indítaná meg azt a komédiát. Én hálás leszek, a kormány figyelmét magára fogom irányozni, egy szép rendet - azt bizonyosan tudunk szerezni magának. Az államtitkár jó barátom, együtt honvédeskedtünk. Hogy kezdenék, hogy kezdenék? Albumot a hivatalnok társaim, a kaszinótagtársaim, a vigalmi bizottság két-háromszáz tagjának arcképével, csinos beszéd mellett, természetesen bankettel, természetesen a borokat, szivart, kávét, zenét én hozatnám. Valahonnan szereznék egy kis pénzmagot. A kormány észrevenne. Halljuk, halljuk, hogy vélekedik Posztó barátom. Lássa nagyszerű az, hogy a maguk esze minden ilyen furfangot kigondol. Szokott szivarozni? Gyűjtson egy jó szivarra. Huszonöt krajcár. Posztó úr eltette a szivart, és mosolyogva veregette a báró úr vállát.

¹¹ kenőcsös

¹² nyugdíjaz

- Nem úgy, méltóságos báró úr, édes, mi holmi tíz esztendő jubileumokkal nem kezdhetünk, mi le akarjuk verni Szénavárt, ott egy részeges, eladósodott színészt jubilálnak, de huszonöt esztendővel. Mi ötven esztendővel keresünk valakit, ötven esztendővel.

- No, annyi nem vagyok. Pedig lássa, Samu, most tíz esztendő jubileumok vannak divatban. Igen, ez a sikk. Miniszter, főispán, felsőházi elnök, kúriai elnök - hogy gondolja, hogy ötven esztendő jubileumokat tarthatnának? Ki ér most ötven éves szolgálatot?

- Kapunk olyat is, báró úr. Van. Megyek a főispán úrhoz. Jó szerencsét.

- Jó szerencsét.

S a báró látva, hogy az ő megjubiláltatásából nem lesz semmi, visszatemetkezett a nagy lepedő újságokba, s hagyta, hogy a bolond szabó fusson.

Posztó Sámuel mindig a gyors tettek embere volt, nem hagyta, hogy valami gondolata megavasodjék, tudta, hogy addig lehet valamit kivinni, míg az egy kicsit félig titok.

Sietett a főispánhoz. Fent, fent, egészen fent, egészen fent akarta kezdeni.

- Itthon van a méltóságos főispán úr? - szólítá meg a legbehízeltgöbb mosollyal a peckes magatartású, piros, szederjes, fekete képű szakácsot, ki éppen most végezte el - úri mód, tizenegy és tizenkét óra között igazi-jó - villásreggelijét, s ki egy kis pohár, finom rizling óbort még mindig szedeget a nyelve hegyére - befejezésül.

- Itthon, itthon, de mindjárt megy az egyórai vonattal.

- Hova, ha szabad tudnom, édes Dénes úr?

- Jubilálni.

- És hová menne?

- Szénavárra.

- Ehol, ez fáj nekünk polgároknak, lelkem jó Dénes úr, hogy drága nagy uraink mind máshol jubilálnak, és rólunk megfeledkeznek, mint a sárba esett kenyérszeletről. De majd, ha isten velünk lesz... Micsoda bor az, amit iszik Dénes úr?

- Rizling bor. A gróf rosszat nem iszik.

- Hátha hozzá én egy nagyon finom szivarral megkínálnám, édes, édes jó Dénes úr.

S kivette Posztó úr a huszonöt krajcáros szivart, s átnyújtotta a szakácsnak.

- Hm, ez fáin.

- Tartsunk együtt Dénes úr, emeljük föl ezt a szegény várost. Munkálkodjunk abban, hogy a kormány egyszer már minket is észrevegyen. Jubileumot akar a polgárság.

- Itt?

- Itt lelkem.

- A főispán öméltóságának?

- Az később jön, csak egyszer ki kell mondanunk, hogy lesz jubileum Szalmavárott. Be lehet-e menni öméltóságához?

- Be, csak hogy nem jó olyankor háborgatni, mikor eszik, mert ilyenkor a gróf minden porcikájával dolgozik. A néhai öreg gróf is mindig így evett. Én is így eszem. Az étel is szereti, ha lélekkel veszik.

- Ugyan?

- Úgy. Szépen enni az nem olyan könnyű.
- Sohase tudtam.
- De, aki szépen tudja, az csupa gyönyörűség.
- No?
- Úgy. Nagy urak ezt is, mint a járást, meg a muzsikát csak úgy tanulják.
- Meg a táncot...
- Meg a táncot.

Posztó úr észre akarta vétetni, hogy ő táncmester is volt valamikor.

- Nincs is valami szebb, mint mikor ötven-hatvan úr eszik.
- Nagyszerű lehet.
- Előttük tükör, hátuk megett tükör, egyszerre mintha két-háromszáz ember taktomos¹³ munkája látszanék. Hm, bizony.
- Fognak látni olyat Dénes úr.

A legjobb reményekkel ment be Posztó úr a főispánhoz.

Öméltósága már szerencsére éppen a fehércsont fogpiszkálónál tartott, és lábait az asztalra rakta, talán hogy azok is egyenek.

- Lelkem méltóságos főispán uram, énnekem egy igen alázatos kérésem volna - indult meg hajlongva Posztó úr.
- Nos? - Nézett a főispán fehér fogpiszkálójával.
- Mi nagyon szerencsétlen emberek vagyunk.
- Bizony, ez itt hitvány kis fészek.
- Nem tudunk élni.
- Maga se? Hisz szerét-számát se tudja, Posztó úr, a vagyonának.
- Ah, édes teremtmőm, csak én tudom, mi fáj a szegény polgárnak!
- Mi?
- Látom, a szénavári újságok ott vannak a méltóságos gróf úr asztalán.
- Azokban semmi nincs.
- Halál, méltóságos gróf úr.
- Ki halt meg?
- A mi városunk hal meg, ha nem segítünk rajta.
- Úgy kell, mért választanak mindig baloldali követet. Mit Ősz Ádámoskodnak örökké? Ha egy becsületes, tisztességes, jó magyart választanának, de egy jöttment Bach-huszárt. Úgy kell maguknak. Üljön le. Mit csinálnak a kaszinóban? Mennyit vesztett az ezredes?
- Az mind nem sok, de minket Szalmavárt megesz a székelyen.
- Biz itt sok a gazember.

¹³ ütemes

- Nem úgy, méltóságos főispán úr, hanem hogy nem tudunk egy kis jó jubileumhoz jutni, mikor az egész világ jubilál, jubilál. Az egész ország talpon áll, csak mi ülünk. Szégyen az a mi városunkra, hogy itt még sohasem volt tudtommal jubileum.

- Hát mit akar azzal a jubileummal?

A főispán úr még egy kicsit evett is, ivott is, nevetett is. Nevette ezt a bolond Posztó Sámuel.

- Ó, lelkem, jó méltóságos uram, a város becsületét nem hagyhatjuk.

- Válasszanak a részeges rendőrkapitányuk helyett egy józan embert.

- Azt is megteesszük, de most...

- Válasszanak kormánypárti követet.

- Azt is megteesszük, de most...

- Küldjenek deputációt, dísz-deputációt¹⁴ a miniszter névestéje alkalmából.

- Azt is megteesszük, de most egy kis jó jubileumot szeretnénk. El van kedvetlenedve a polgárság, hogy Szénavárt folyvást muzsikálnak, táncolnak, banketteznek, most mindjárt jubilálnak, ott lesz a kormány, mert bizonyosan ott lesz, mintha már látnám, s viszi a sok kitüntetést, és mi itt ülünk árván. Meg kellene előznünk a szénavári jubileumot, azt beszéli a páterek igazgatója is, Kopár László úr, aki sokat lát és sokat tud, hogy kellene egy kis jubileumot tartani - itt helyt.

- És kinek.

A főispán, mivel sejtett valamit, a lábait leszedte az asztalról, s egy finom huszonöt-krajcáros szivarral megkínálta Posztó urat.

- Méltóságos gróf-főispán úr, egy szép jubileum sokat tehetne a városunk fölemelésében. Hát minek állítottuk fel akkor a tűzoltó testületet; szereztünk nagy költséggel instrumentumokat¹⁵ a bandának; állítottunk dalárdát, kettőt is; csináltunk színházi bizottságot; rendeztük újból a vigalmi bizottságokat, ha úgy teszünk, mint a fősvény a luszterrel,¹⁶ hogy sohase gyűjtjük meg a gyertyákat. A tömérdek adót is szívesebben fizetné a polgárság, ha egy ügyes jubileumon jól kitáncolhatná magát. Egy országos jubileum által - kérem alássan, észrevenne bennünket a kormány...

A fiatal, majdnem szakálltalan, bajusztalan, de azért egészen kopasz, sötét, cigány-fekete arcú, jól táplált főispán fanyar mosollyal ivott még egy pohárka órizlingbort, s szinte azon volt, hogy ezt a bolond szabót is megkínálja, akivel lehetne valamit kezdeni. Hanem mégis, arisztokratikus érzelmei megóvták, s inkább vágott még egy szelet sültet, s úgy a tányéron át nézegette Posztó urat a jubileumával.

- Kinek lenne az a... s itt Szalmavárt?

(Kinek? Hát a főispánnak. Kinek szokott egy becsületes város, egy jóra való megye dísz-ünnepélyeket adni és kinek köteles?)

S elgondolta a főispán úr, hogy ő már szinte két esztendeje itt ül a megye nyakán, és még sem az arcképét le nem festették a megyeháza számára, sem egy utcácskát bár el nem nevezték a nevére Szalmavárt, holott csinosan hangzanék *Gróf Péli Pál utca*, sem még egyetlen dísz-

¹⁴ küldöttség

¹⁵ itt: hangszer

¹⁶ csillár

elnökséggel ki nem tüntették. Elgondolta, hogy a főispánság sem ér annyit, mint első tekintetre hinné az ember, mert manap már fakereskedőkből is lesznek főrendiházi tagok. Talán jobb volna a minisztériumoknál - mégis a főváros, s egy miniszter - tudja az isten, mintha mégis többet érne. Legyen hát az a jubileum, csináljon parádét a nép, s forduljon közelebb Szalmavárhoz a kormány s ország figyelme.

- Hogy lenne, mint lenne, mit akarna, Posztó barátom, a nép? Én, tudja a népet szeretem, imádom, örömet teszek érte, amit lehet.

- Ó, méltóságos gróf úr, - nevetett magában Posztó úr, hogy ni a főispán úr, hogy ráment a lépre - mi mindent eligazítanánk. A főispán úr hívna össze egyszer ankétot, a város legjobb polgáraiból - (s már készen volt Posztó úr a névsorral, s vigyorgó arccal vonta ki belső zsebéből a könyvecskét) - a többi magától menne pompásan. Én jótállok, hogy levernék Szénavárt, Szénavárt is a főispán áldoz, tesz, ebédeztet, vacsoráztat, de bezzeg észre is veszi a kormány. Szénavárt színház, itt még bódé sincs; ott méntelep, bika telep, itt egy kis óvodát nem tudunk fönntartani. Ott azt mondják egyetem lesz, főhonvéd-stáció,¹⁷ országos kaszárnya, itt mi van? Semmi. De ott egyik ünnepély a másikat éri, bankettre bankett, most meg micsoda jubileum. Olvastam a lapokból, hogy már hatvan küldöttség jelentette be részvételét, még háromszázat várnak. Kisül a szalmavári polgár szeme, hogy itt...

- Jó, jó, hát hiszen kezdünk valamit Posztó barátom.

- Fáj az a mi városunknak, hogy itt még sohasem volt jubileum.

- Jó, jó, hát hiszen kezdünk valamit.

- A piacon, - ütötte a vasat Posztó úr - a templom előtt, a kaszinóban, a kávéházakban, kocsmákban mind csak azt hajtja a nép: nincs jubileum, nincs jubileum! Csak ilyen a világ itt.

- Jó, jó, ezennel megbízom Posztó urat, tegye magát érintkezésbe a jobb érzelmű polgárokkal. Egyszerre a helyzet magaslatán érezte magát Posztó úr.

Nem is szállt volna onnan le a széles, világért. Ő lesz eszerint a vezető, intéző, s őt fogja eszerint legelsőbbben is észrevenni a kormány.

Egy pillanatra odatekintett a bal mellére, s látta ott a rendjelet, aranyos zsinóron, mint a postamesterén, a katona tisztekén. Majd elszédült örömében.

Annyit beszélt, hogy a főispán négyszer-ötször is odakiáltott:

- Jó, jó, hát hiszen mondtam már, hogy kezdünk valamit.

EGY FÖLÖTTE ALKALMAS JELÖLT

Az ember azt hinné, hogy ilyen bolondságra nem vállalkozik senki. Nem áll.

Alig telt el két-három nap, már a helyi, egymással szakadatlanul veszekedő, piszkolódó kormánypárti és ellenzéki lapocska, a *Duna-Tisza* és a *Tisza-Duna* vastag, mázolt ciceró¹⁸ betűkkel hozta a felvillanyozó hírt, hogy:

¹⁷ állomás

¹⁸ nyomdai betűnagyság

Városunk fáradhatlan erélyű és legnépszerűbb embere, gróf Péli Pál főispánunk, a szeretve tisztelt főúr, áthatva a kor magas eszméitől, köztünk lakó agg íróársunk Héring Farkas tiszteletére aranytollal és egyéb, most még el nem árulható kitüntetésekkel jubileumot szándékozik rendezni. Héring úr mindig a függetlenség apostola, rendíthetetlen bajnoka volt, a duna-tisza megyei ellenzék tántoríthatlan híve. Szép, annyival inkább szép ez a derék főispántól, mivel a copftól¹⁹ legjobb erőink nem tudnak mozogni. Ő tehát példát ad a pártatlanságra. Így, így, levesszük őméltósága előtt kalapunkat. Oly tény ez, oly manifesztációja²⁰ a szabad érzelmeknek, hogy ezt aranybetűkkel kell megörökítenünk. Lapunk az örvendetes mozgalomnak minden fázisáról kimerítő, gyors közleményeket hozand.

(A Duna-Tisza sokszor tizennégy nap alatt egyszer jelent meg, néha a helyzethez mérve, egy hónapig is elmaradt.)

Megszólalt, de minő más hangon, a kormányparti Tisza-Duna is.

Örvendünk, hogy az utcasárral író Duna-Tisza tisztába öltözött, és megtisztogatva mocskos körmeit, az oly sokszor gyalázott, méltatlanul vérig keserített nagy férfit, megyénk büszkeségét, a főispánok lovagias, áldozatkész mintaképét, gróf Péli Pál őméltóságát - kinek magas személyétől hisszük az excellenciás cím nincs már messze - a tisztelet ünnepélyes hangján említi. Egyszer valahára. Azonban ki kell jelentenünk, hogy: Timeo Danaos et dona ferentes²¹ ne higgy magyarom a szélkakasoknak.

Igenis fog a város, fog a megye jubileumot tartani, ülni, de a kitüntetendő személy nem a paszkvill-gyártó,²² bérenc tollú Héring Farkas lesz, kinek egy okos sora nincs, nem is volt, és kit vacsorával az asztal lábához lehetett kötni mindig, hanem - de ez most még nem a nyilvánosság tárgya. Ülni fog Szalmavár jubileumot, hozzá méltót, nagyszerűt. Ennek érdekében az első konferencia e hó 7-én lesz az I m p e r a t o r nagyvendéglő dísztermében, a város és megye intelligenciájának, és érdemes polgárságának remélhetőleg, fényes részvételével. Amikor is, mint Szénavárt, itt is száztagú bizottság fog megalakíttatni. Úgy hallottuk fülhegygel, hogy a tűzoltó banda is szerepelni fog. A nagy költségen vásárolt óriási dob ez ünnepélyen fog megszólalni nyilvánosan. E lélekemlőnek ígérkező ünnepélyről sürgönyökben fogjuk értesíteni a nagyérdemű közönséget. Szabad legyen itt hátralékosainkat figyelmeztetni, hogy az előfizetéseket valahára egyenlítsék már ki, mert nem tehetjük, hogy gyermekeink szájából az utolsó falatot is kivegyük. Úgy tele vagyunk már adósággal, hogy magánvagyonunk, polgári iskolai tanári fizetésünk annak fedezésére már teljességgel elégtelen...

Ily szép cikkek, lángoló sorok közlése után az emberek bánata hirtelen eloszlott. A keserű, gúnyos mosolyokat vidám, derült arcok váltották fel, s mindenki csak azzal volt elfoglalva: jubileum, jubileum!

Fejes Eduárd, a város huszonhatlapos levelezője - bár többször kijelentette, hogy holmi éretlen sértések miatt végképp visszavonul a közügyektől, és minden erejét kövérsége lelohasztására fordítandja - most még egyszer kilépett elvonultságából, s kijelentette az intéző körök előtt, hogy föláldozza magát a jubileum javára.

¹⁹ itt: ósdiság, maradiság

²⁰ itt: megnyilatkozás

²¹ (Vergilius Aeneisének egyik sora): félek a görögöktől, még ha ajándékot hoznak is

²² gúnyirat

(Akkor, ha őt is észrevenné a kormány, elmegy ebből a hitvány, emberszóló városból örökre.)

A biztos nyereségekhez, diadalokhoz szokott emberek majdnem oly őszinték, közlékenyek sokszor és tapintatlanok, mint a becsületes bambák. Holott tudni lehet, miképp a legcsekélyebb dolgot is rettentő titokban kell tartanunk, ha azt akarjuk, hogy sikerüljön.

Posztó Sámuel úrnak először is haza kellett volna menni, otthon magát jól kigondolkozni a teendők felől, azután lesétálni Kopár László jószágigazgató úrhoz, kitől az eszme származott, vele meghányi-vetni az eszközözlendő lépéseket, s úgy indulni nagy óvatossággal tovább.

De oly mélyen áthatotta derék polgári szívét az a vágy, hogy a kormány őt észrevegye, csak egyszer észrevegye, hogy végzetes elbizakodottsággal az események minden szálát, mint egy új cérnagombolyagot - örömtől reszkető markába szorította.

Ha igaz, pedig nem lehetetlen, hogy az eszmének szárnyai vannak, akkor e suhogó szárnyakon most szélsébséggel rohant Posztó úr a leányiskola felé. Az tette-é, hogy a hosszú fehér épület új volt, szép volt, tágas tantermekkel és egy pompás épület mindig hat a művelt kedélyre, vagy az tette, hogy a becsületes aggastyán megjubiláltatása által leginkább ide remélte vonzani a magas kormány kegyelmes figyelmét: elég az, hogy egyenesen a leányiskola udvarába lépett.

Tele volt a tágas udvar virággal, újfajta tearózsákkal, rezedával, verbénákkal, fuksziákkal, perargoniákkal és sötétkék, nagyvirágú vaníliákkal. Fent a domboldalt gyönyörű szőlő fedte, melynek dús, zöld leveléről ragyogott a júniusi nap. Ének hallatszott ki az iskolából, egyenletes, édes tiszta ének, mely nemcsak az öreg tanító szívét, de a leánykákét is emelhette talán. Sietve, minden kérdezősködés nélkül lépett Posztó úr, úgyis mint presbiter, úgyis mint iskolaszéki tag - a leánygyermekek közé.

Nem tudok képzelni vigasztalóbb, kedvesebb jelenetet, mint hatvan-hetven leánykának ártatlan, élénk, vidám üdvözlő mosolyát. Üde piros arcok, tündöklő kék szemek, fekete szemek, az öröm fényében, vékony, festetlen szivárvány szemöldek, domború, tiszta, redőtlen homlokok; fehér, apró fogak, telt, csattanó cseresznye-ajkak, sűrű, gesztenye haj, mellette amott a holló acélkék. Fejlődő angyalai a szülői szívnek, a hét-nyolc évestől fel a tizenkét-tizenévig évesekig...

Egyszerre, mint egy tenyér-csattanására - pedig ím anélkül - az egész leánygyülekezet föláll, a kisebbik is, a nagyobbik is, kiket egymástól most egy nyitott, széles ajtó választ.

Egy fiatal tanító áll a kicsinyek előtt, s az öreg Szabó bácsi a nagyobbak élén.

- Isten hozta a presbiter urat! - zúg énekhangon a leánysereg.

- Isten megáldjon kedveskéim! - hajlik meg önkénytelenül is a kedves, szép gyülekezet előtt Posztó Sámuel úr. - Énekeljetek, csak folytassátok.

- Már éppen bocsátani akartuk őket haza - nyújtja tiszteletteljesen kezét az aggastyán Posztó úrnak.

- De azért egyet mégcsak énekeljenek.

- No hát - int az öreg tanító, lábujjhegyre állva.

Isten áldd meg a magyart...

A lányok már kezdeni akarták.

- No, hát mi ez? - szökött előrébb a fiatal tanító, ki már az új rendszer szerint volt nevelve.

- Himnusz, Kölcsey Ferencről - válaszolt a kérdésre tíz-húsz nagyobb leány.

- Helyes. Himnusz, Kölcsey Ferencről. No, most mehetünk.

S egy kézlegyintés után - mely a fiattól származott - megharsan a felséges himnusz.

*Isten, áldd meg a magyart
Jó kedvvel, bőséggel,
Nyújts feléje védő kart,
Ha küzd ellenséggel;
Balsors akit régen tép,
Hozz reá víg esztendőt,
Meggúnhódte már e nép
A múltat s jövőndőt.*

Az öreg Szabó bácsi integetett nagy ősz fejével - bizonyosan, hogy, úgy van: meggúnhódte már e nép a múltat s jövőndőt - más oldalról az ifjú rázta a fejét, szíta a fogát, hogy nem jól van.

- Patak Mari te megint elrontottad.

- Jól van, jól van kedveseim, - bízta a megsomorodott sereget Posztó úr - nagyon köszönöm.

- De nem jól van, bocsánatot kérek tekintetes presbiter úr, ha méltóztatnék megengedni még egy strófát vennék.

Ilyen tiszteletteljes kérés után, mely presbiter ne lágyult volna meg?

Mozgatta a fejét Posztó úr, s az ifjú tanító egy kis sípot megfújta, a szemeivel, kezeivel fenyegetőzött, s aztán egy dobbanásra odavetette:

- Fülöp Erzsike: „Haj de bűneink miatt...”

*Haj, de bűneink miatt
Gyúlt harag kebledben,
S elsújtád villámidat
Dörgő fellegedben:
Most rabló mongol nyílát
Zúgattad felettünk,
Majd töröktől rabigát
Vállainkra, vettünk.*

Nem hagyta az ifjú ember, kiáltotta:

- Tovább, tovább! Még egy strófát.

Most már úgy zúgott az iskola, úgy áradt a lelkes nemzeti ének, hogy az öreg tanító úr is, de sőt Posztó Sámuel úr is beledolgozott. Ő ugyan a himnusz szövege nélkül, mert azt hiába mégis, nem tudta - de annál teltebb, hangosabb torokkal.

*Hányszor zengett ajkain
Ozma vad népének
Vert hadunk csonthalmain
Győzedelmi ének!
Hányszor támadt tenfiad
Szép hazám, kebledre,
S lettél magzatod miatt
Magzatod hamvvedre!*

- Az, az - integetett kipirult, bús arccal az ifjú tanító a lányok felé. - Sok sok gyász érte a magyar hazát.

Sok köszönet, kézcsókolás, rendezgetés után eltávozott a kedves, szép sereg, s az ifjú tanító úr is eltűnt egy diadalmas óra szép emlékével.

Hátha az egyház figyelme... ó, jó volna! Kétszáz forintból gyengén lehet élni - vitte keblében az ifjú ember az örömet is, a bánatot is.

- Kedves jó tanító úr, - kezdé midőn magukra maradtak, Posztó úr - néhány bizodalmas szavaim volnának.

- Egyházi ügyben presbiter úr? - dobogott az öreg ember szíve aggodalommal, mert ebben a négy teremben már három papi kegyetlen invesztiáció²³ folyt.

- Nem, Szabó úr.

- Valamely rossz gyermek. A zsidó ablakát, tudom, beütötték, hogy ne kerüljön az iskolaszék elé - a magaméból kifizetem.

- Nem, nem édes jó tanító úr.

- Akkor el nem tudom képzelni - vakarta izzadó tokáját az öreg tanfőúr.

- Egy kis örömet akarnék szerezni a jó tanító úrnak. Tudja, mindig jó volt Posztó Samuhoz, most ütött a fizetés ideje. Szeretnék beköszörülni valamit. Hány esztendeje is, hogy tanító nálunk?

- Ó, kedves presbiter úr, még bírom, nagyon bírom - szólt ijedten az aggastyán, mert a gazdag Posztó Sámuelnek se volt jó híre. - Igaz, hogy a múlt télen dagadtak voltak a lábaim. Már bort sem iszom azóta. Ha nem szabad, hát nem szabad. Most, jó órában legyen mondván, igazán még a fejem se fáj.

Annak a gondolatára is elrémült, hogy nyugdíjazni is találják. Így is alig vergődhetnek a csekély fizetésből, akkor meg szörnyű lenne az állapot. Öt-hat gyerekkel, egy csomó leánnyal - mehetnének koldulni.

- Ejnye, ezek a rossz gyerekek idetették a vizes csebet - s mintha az isten rendelte volna így a segítségére, hirtelen fölkapta Szabó bácsi a nagy tele dézsát, s odábbemelte. - Ó bírom, bírom még, - szuszogott az aggastyán a nagy emelés miatt - jócskán megvan még az erőm, presbiter úr.

- Tartsa is az isten, de valamit akarok. Úgy tudom, betöltötte tanító úr az ötven esztendőt, még többet is egy párral.

- Ó, ne keressük azt kedves presbiter úr, még jó, ha nem tudják. Úgyis sok az irigy. Dugnának már a sírba. Új kellene.

- Dehogyan dugnák, jubileumot ülünk.

- No, akkor meg is kapom az utat fel is, alá is!

- Nem, nem. Észre kell venni bennünket a kormánynak. Tudja, akit a kormány észrevesz - majd meglátja, milyen jubileumot csinálunk én. Éppen most jövök a főispántól, ki van mondván, hogy jubileum lesz, az bizonyos, csak éppen az emberben nem vagyunk még megállapodva.

- Nagy úrnak való az.

²³ kinyomozás, vizsgálat

- Dehogy.

- Ott az esperes úr, olyanak való. Van bora bőven.

- Dehogy! Farkasháton is micsoda nagy jubileumot csináltak egy mesternek, a kormány még rendjelet is küldött. De többen is kaptak. Le akarjuk verni Szénavárt, ahol egy színészt fognak jubilálni, tudja azt a korcs Petró színészt, aki nálunk fülig beadósodott, s aki három részben tudott elszökni, előbb a felesége, aztán a gyerekei, aztán maga. Nekem is egy zsák krump-limmal adós. S aztán most apostol, úgy írják a szénavári újságok. Ilyen az apostol? Egy zsák krumplimmal...

Nevetett Posztó úr, s rossz néven vette, hogy Szabó bácsi is nem nevet.

- Egy szegény tanító hogy nevetne, mikor mindig készen van a csapásra.

- Lelkem Szabó bácsi úgy lesz, hogy itt nagy ünnepély lesz, országos ünnepély. Itt kell lenni a dalárdáknak, tűzoltó egyleteknek, tanító egyleteknek. Keveset mondok: *ötven-hatvan egylet*. A költséget az egyház hordozza közösen a várossal; lehívjuk a minisztériumot, meghívjuk az egész megyét, nagy-nagy bankettet csinálunk. Ott fog ülni Szabó bácsi a főhelyen a főispán mellett; *a mellén aranykereszt*. Úgy, úgy, én mondom, Posztó Sámuel. Ennek meg kell lenni, az egyház sem fukarkodhatik. Készülni kell egy kis jó ruhácskát, mert tisztességes feketébe öltöztetjük. Láss a világ, hogy haladunk a korral, s lássa Szénavár, hogy mit tud Szalmavár, ha egyetért. Most csak ennyit mondtam Szabó bácsi, gondolkozzék, egy-két szép beszédecskére készülgessen, de az asszonyoknak a szájuk azonban el ne járjon. No, igaz, még mondanom kell valamit. Gábor itthon van?

- Itthon van.

- Buriczkynál?

- Buriczky úr fűszerkereskedésében.

- Küldje hozzám. Adok én neki alkalmazást az ügynökségben. Vezetheti a könyveket, viheti a levelezéseket, beoktatom a fölvételekbe, biztosítási furfangokba, s ha van esze, itt boldogulhat. Persze, bizony három-négy hónapig fizetés nélkül dolgozik, de ha betanítottam, örökös kenyere van. Hol terem most az örökös kenyér? Csak nálunk. Fehér Károlyt elcsaptam. Szemtelen kezdett lenni. Ki vele. Még azt hitte talán a semmiházi, hogy a leányomat neki nevelem.

- Pedig úgy beszéltek a leányaim, hogy Klárka eljegyzése már meg is történt.

- Kivel?

S Posztó úr nagy, vastag szája egészen kifordult.

- Fehér úrral. Azzal ám, Fehér úrral.

- Rögtön kitakarítom a házamból. A gazember! No né! Jól jársz.

El is feledkezett Posztó úr mindenről, kapta a botját, és sietett hazafelé, hogy azt, aki eddig szorgalmasan vezette az irodáját, kitakarítsa a házából.

Az olyanokat okos, előrelátó ember idejében kitakarítja a házából, és Posztó Sámuel úr három-négy évig megtúrte.

Megtúrte, hogy hosszasan, ingyen dolgozzék, sokat, jól, s becsületesen. Megtúrte, hogy csekély díjért az egész üzletet vigye, példásan. De hova is tehetette az eszét - fűtt, zihált borzasztó haraggal Posztó úr. Ilyen ám a jólelkű ember, aki mindenkiben bízik.

Még eljegyzés. Majd eljegyezzek én! - szorított keményet a presbiter úr görcsös, vadkörtefa botján.

Mily óriási szégyen, és szerencsétlenség is lett volna most, mikor itt lesz a nagy jubileum, vele a tenger úri népség; elnökök, küldöttségi fő-főtag, (közöttük látta már a miniszteri küldötteket is, és éppen a saját házában), mikor a kormány azok között, akiket okvetlen észrevesz, őt is, a jubileum főrendezőjét is észreveszi, és egy díszes renddel kitünteti, nagyságossá teszi, mint a postamestert, aki pedig micsoda koldus őhöz képest. Csupa szerencse, hogy egészen tökké nem vált a feje. Rögtön elpusztítja azt a veszedelmet.

A tanító családja a hosszas, heves beszélgetésből a legrosszabbat várta, s ugyanazért nem akart szemeinek hinni, mikor az aggastyán piros arcán a legörvendetesebb jókedv ragyogott.

Mi ez? Hiszen veszekedtek. Posztó úr mindig veszekedni szokott a belső emberekkel.

A sovány, hosszú tanítóné, ki húsz esztendő óta, némelyek szerint huszonöt év óta, mindig felkötve hordja az állát, most is, mikor már csak a foga helyei vannak, nagy, lapos, szelíd arcával meg akarta előzni gyermekeit: hogy mi történt?

Szabó bácsi nevetett, és pödörte zöldes, őszes bajuszát.

- Ugyan, szóljon már papa - kérde vidám mosollyal a két nagy leány.

Hogy álljon elő egy öregember, ki a legrosszabbtól tartott, a világon egy tanítóra nézve a legörvendetesebb hírrel, hogy gyermeim, hallod-e feleség, engem meg fognak jubilálni. Az eklézsia, a várossal közös költségen egy nagy-nagy ünnepélyt rendeznek a tiszteletemre; egyletek, dalárdák, tűzoltótestületek lesznek itt; de többet mondok: a kormány emberei; sőt ha isten öszentfelsége a dolgoknak kedvez, - különben egy ötvenkét esztendősen én szolgálja kedvéért, hogyne kedvezne - hát, mint a Kuczik Illés postamesternél is történt, egy arany-érdemjel, aranyos zsinóron.

Hogy fog az egész megye tanítósága irigykedni, hogy fogják beszélni, nem érdekelte, az érdekelte volna inkább, én érdekeltem volna, igazságtalanság - ah, jaj! -

Szabó bácsi folytonos csendes nevetéssel kereste elő és tömte meg pipáját, sőt kezdte is színi hatalmasan, híven megtartva a titkot: de végre is az asszonyok sírása kivette elérékenyedett boldog szívéből, hogy: jubileum, jubileum.

Nem tudott odáig menni az aggastyán, hogy rendszeresen fölfejtse az eseményeket és odáig haladjon, hogy ím, tehát itt készülni kell fiaim, de én igazán lerongyollottam, és még csak csizmám sincs ünnephez való, de kalapom se, hát egy tisztességes zrínyim vagy atillácskám, fekete nadrágom... - Nem, ezekhez a tételekhez nem tudott eljutni, mert a leányok, ahány, annyifelé, futott a szomszédokba, hogy a nagy örömmel nagy örömet szerezzen a jó embereknek; a papéknak, a kántoréknak, a kis boltoséknak, a Faragó ügyvédéknak, kiknél kevélyebb família nem volt a világon - hogy a papa, hogy mi, hogy nagy, nagy jubileum, aranykereszt a papának, hogy, hogy...

Pompás, finom ebéd került volna a Szabó bácsiék asztalára, a kicsiféle angol csirkéből, kettő kirántva, friss salátával, tepertővel, tojással, de kinek kellett ez most. Szabó bácsi még csak egy cubájkával se tudott megbírkózni. Tologatták egymáshoz a drága falatokat. S még a két gyerek is, a gimnáziumba járó János, meg Samu, csak úgy foghegyen szemetelt össze egy-két mellett. Ők is ott ültek a jubileumban.

Későn, későn - csak estenden, fent a dombon, az édes almafa alatt fordult nyugodtabban Szabó József tanító úr feleségéhez, hogy:

- Hát ez hallod-e, mégis szép.

- Tudtam én - (mivel a jó nők mindig tudnak mindent) - hogy az eklézsia annyi fáradságot, becsületes igaz munkát, ötvenkét esztendei tanítóskodást végre is száraz szemekkel nem nézhet. Azt gondolod, öregem, hogy ez talán a fősvény uzsorás Posztó Sámuel fejéből pattant ki? Az bizony. Megírták a miniszternek, s a miniszter ráparancsolt az eklézsiára. Itt, ennyi irigy kutya között jubileum sohase lett volna. A miniszter - annak az akarata.

- De mégis, kinek az útján ment fel a dolog a miniszterig?

- Hát a tanfelügyelőnének mióta dolgoznak a lányok ingyen?

- Igaz.

- Hát az alispánné mióta viteti a drága rezedáimat, soha meg nem fizetemmel?

- Lásd, feleség mégiscsak minden jó visszakerül.

S míg lent a városban az ifjabb tanítók, előbb megütközve, majd kollegiális büszkeséggel legyőzve az irigy önzést, ünnepélyi énekekről beszélgettek, a két öreg dicsérte a kormányt, a magyar kormányt, a nagy minisztert, kit isten az egekig emeljen, s dicsérte a végén a presbitereket, különösen Posztó Samut, ki mégis sokkal jobb, mint amilyennek mondják. Ehol, oda veszi Gábort is...

Itt a szülők viselkedése megoszlott.

Az anya azt mondta, nem adom a fiamat, jó helyt van, majd, dolgozzék ingyen. Kinek? Egy fukar uzsorásnak.

Az apa azt mondta: menjen a fiú, tanuljon, ma a legbiztosabb állás a biztosító állás. Állandó kenyér csak ott van.

Ó, nem lehet a szegényeknek még az öröme is zavartalan és keserűség nélkül: itt is majd egészen összeveszve húzódtak le a szülők a kertből, hogy adom a fiút, nem adom a fiút. Posztó ilyen, Posztó olyan. Csak a leányok daloltak. Ők már benn ültek a jubileumban.

FEJES EDUÁRD ÚR MEGKÖTI A CSOMÓT

Soha az ember hathatósabban be nem bizonyítja, hogy csakugyan ura a természetnek és nagyszerűen tud magán uralkodni, mint mikor az egész család, apa, anya, gyermekek, (vagy ahol csak egy van - mint itt Posztó úréknál is, hogy csak ez az egyetlen), dühös véleménykülönbségben állanak egymással, hogy harsány lárma, éles süvöltő sírás, bátor taszigálás tölti el a családi termet, s egyszerre csak valami nem várt, fő-fő vendég, látogató lép be nyájasan, sokatérő hajlongásokkal, finom lábcoszogással - a viszongó felek közé.

A papa homlokáról minden vészterhes felhő gyorsan eltűnik, a mama egyik szemét törülgeti még, de a másikkal már boldogan nevet, s mutatja, hogy mily erő lakik a gyöngé női kebelben, a gyerekek, mint a görög tragédiákban a kórus, a főeseményeket jelzik, bátrabb, vagy félénkebb mozdulataikkal, mosolyognak, hajlonganak, s amit a jó szülők el nem tudnak hirtelen tagadni, azt ártatlan szemeikkel, fényes apró fogaikkal ők simítják el az utolsó redőig.

Békesség, szeretet, egyetértés ragyog le a falakról, képekről, az fogad a tükörből.

- Csak tessék folytatni, - hívja fel tisztes, sovány, kérges arcájával Kopár László úr a családot - én örvideni fogok, ha miattam nem feszélyezik magukat kedves barátom uraimék. Tudom, hogy igen kedves tárgyról folyhatott a társalgás, mert már az ablak alatt hallottam valamit. Ó, csak tessék, tessék, én annak fogok örvideni.

Egy percre kizöldül a Posztó Sámuel úr mérges arca, megvillan tüzes öldöklő szikrákkal a kövér, elhízott Posztóné szeme, Klárika zsebkendőjéhez nyúl, hogy azt a könnyet, mit a vesztesség csalt ki szeméből - hát letörölje most már.

Ezzel a lassan leeresztett függöny egy kissé felemelkedik, hogy a gyilkoló fegyverek elárulják, minő történet folyhatott itt - családiasan.

Minő történet? Az a történet, hogy Posztó Sámuel úr most kergette el négy év óta híven szolgáló könyvvezetőjét, Fehér Károly urat, mint egy tolvajt, aki lopott, s aminek nyomára csak most jöhettek rá; hogy Posztóné húszéves szerencsétlen (eddig nem volt az), házaseset után kijelentette, hogy: *válik*, ilyen pokolban egy óráig se marad, s hogy Klárika zokogva rebegte el: jó, jó, tegyen apám, amit akar, de én tudom, soha férjhez nem megyek, az én szívem története be van végezve!

Mindez a jubileum előhangja Szalmavárott, egy polgári családban.

Néhány meleg, szívélyes, egészség után tudakozódó kérdés után Kopár László úr, a hatalmas Péter-papok jószágigazgatója, előveszi kis, ezüst kézifésűjét, szürke haját - mint a főprépost - tudósosan felfésüli, s felölti ráncos, fekete arcára azt az ünnepélyes formát, mely nélkül soha semmi nagyobb vállalatához nem fogott.

- Csak tessék, tessék, vegyék fel a beszéd fonalát, melyet miattam ejtettek el; ha nem csalódom, az ügyis a jubileumról folyhatott. Nos? Eltaláltam? Ó, a jubileum változásokat fog előidézni. A fürdőt nagyszerűen javíttatjuk, a nagy termet festetjük, ott lesz az ünnepély. A főtisztelendők készséggel átadják a város üdvének előmozdítására. A rend áldozatok hozatalára mindig kész volt, örökké. Igen, igen, vendéglői helyiségünk is nagyon jó, alkalmas, kétszáz perszonát bátran befogadhat. Szeretném, ha az egész megye jelen lehetne. Ah, hogy el ne felejtsem, az alispán élénken tudakozódott tőlem, a kedves, kedves kisasszony után, hogy a fiával megismerkedtek volna; hogy a fia szeretné magát, Posztó barátom uramék igen tisztelt családjánál bemutatni. És azután, et cetera - cetera.²⁴ A fiú derék fiú, most még tiszteletbeli aljegyző, de könnyen feljebb lehet emelni - emelni. Utánalátunk. Igen, igen. A pálya biztos...

Kopár László úr még tudósosabban fésülte haját, úgy, hogy ennél már haj hegyesebben föl nem állhat.

De, mert talán a tudományos fésülés sokáig tartott - ami egyébként nem is történhetett más-képp - mind a leány, mind az anya kivonult a férfiak társaságából.

Még egy alispáni fiú neve és díszes személye is nem eredményez mindig kellő hatást némely hölgyek előtt.

E körülmény az igen szépen indult társalgást egy kissé rendes folyamából kizökkentette.

- Mi, és ezt úgy hiszem büszkén kijelenthetem, - adott még egy kissé hegyesebb állást az igazgató úr hajának - régóta ismerjük egymást.

- Van annak jó harminc esztendeje, nagyságos uram.

- Ez bizodalomra, barátságra elég. Én, lássa barátom uram, öregember vagyok már. Mindig annak éltem, hogy az anyagi téren előhaladjak. Hiúság nem vezérelt. Cím, rendjel és egy kis kormányi kitüntetés - no, ha az egész világ ezután szalad: nem kell-e egy szerény embernek, polgárnak is magára gondolnia? Engem soha hiúság nem vezérelt. Hanem annak mindig örvendtem, ha az anyagi téren másokat is előhaladni láttam. Az anyagi érdek, a vallás, a

²⁴ és a többi és a többi

nyelv, ez a három lebegett előttem mindig. Barátom uramban ezekre egy igen erélyes társat leltem. Ezt be kell vallanom.

Nem, nem, sehogy sem ment a tisztos öreg férfiú érvelése. Vakarta is az orrát, és hegyezte, hegyezte a haját.

- Az az én akaratom is, hogy olyan embert jubiláljunk, aki a vallás szolgája volt.

- Helyes.

- Aki egész életét a gyermeknevelésben töltötte el.

- Az nem szükséges, vannak még nyomósabb pályák, nyomósabbak.

- Nincsenek.

- Tetszett olvasni a *Duna-Tisza* mai számát?

- Hm, eszerint a nagyságos úr...

- Városomért, csak kedves városomért. Engem különben soha hiúság nem vezérelt. Ősmer a világ, hogy én csak az anyagi téren kívántam mindig előrehaladni. Cím, rendjel és egy kis, csekély kormányi kitüntetés...

- Nekem van már emberem, akinek a jubileumát teljes igyekezetemből előmozdítom - rúgott egyet magán nagy kevélyen Posztó úr.

- Kicsoda?

- Az öreg Szabó József tanító, egy nyolcvan felé járó öregember.

- Ah, minek oda jubileum? Adjanak neki néhány véka búzát, egy kis jó bort - tanítónak elég az. És ugyan miből gondolja barátom, hogy egy jubiléus ebéd kikerül, ahol ott egyék a megyei tisztikar, a városi tisztikar, a megyei törvényhatósági bizottság, a tanítói, tanári, papi testület, a tisztikar - miből gondolja, hogy egy ilyen ebéd étellel, itallal, muzsikával, fáklyával, szerenáddal, díszbeállításokkal, albumokkal kerül? Miből gondolja?

- Adja a város, meg az egyház. Szénavárt is mindent a város ad meg az egyház.

- A jubileumukat mindig az illető jubiléus szokta hordozni. A kormány csak a dekorációt... Értsük meg egymást, ne csináljunk szakadást ily fontos ügyben. A kormány csak az együttes működést szokta észrevenni. Működünk együttesen, s a kormány észre fog venni bennünket. Van egy bizodalmas kérésem. Értsük meg egymást. Kéz kezet mos. Én, barátom, magának egy szép rendjelet szerzek. Nos, ért engemet? Hagyjon fel a haszontalan tanítójával. Minek annak cím, kormányi kitüntetés, mit tehet egy tanító a kormányért, s egy vénember? S értsen meg, az ebéd sokba kerül, jó ételek, italok nélkül nincs lelkesedés, pedig csak lelkesedés által vesz észre bennünket a kormány. Fáklyás zene kell, oráció²⁵ kell, egy kis valamelyes fundáció²⁶ is kell, valamelyes főember emlékére. Ért már? Én hiú ember sohasem voltam, utáltam az olyat is, aki üres kitüntetésekért, rendjelekért, címekért, e haszontalan sallangokért fut, de lássa, barátom, nagy szégyen érte rendünket közelebbről is. Olvassa, Éhes Mihály, a Dencz sógora, egy tökéletesen stupidus²⁷ számár ember, ki négy-öt osztályt végezett, egy nevelőintézetben, mint szolga és korrepetitor volt, nexusok,²⁸ gyalázatos nexusok folytán

²⁵ szónoklat

²⁶ alapítvány

²⁷ ostoba

²⁸ összeköttetés, kapcsolat

tanárrá lett, ott tíz esztendeig vagy húszig egy kis kompendiumocskát²⁹ tanított, s most a sógora relációján³⁰ királyi tanácsosi címet kapott. Én ötven éve, hogy itt működöm, ezer meg ezer embernek adattam a papokéból ingyen szállást, ingyen kosztot - no, egy kis vagyonkát csakugyan én is kaparásztam - de pártolója voltam minden egyesületnek, a csónakegyletnek, korcsolyaegyletnek, dalárdának, tűzoltótestületnek, tanítók szövetkezetének, céheknek, a helyi egyházaknak, iskoláknak, a *Haladjunk hát*, irodalmi egyletnek, történettudósoknak, természettudósoknak, jogászoknak, iparosoknak, kertészeknek, színészeknek - hogy a papok már méltán ferde szemmel nézték e tetemes áldozatainkat - és mégis nem tudtam egy kis tanácsossághoz jutni. Csak úgy, per abusum³¹ kellett bírnom, a most már olyan közönségessé lett nagyságos címet. Nincs családom egy testvéremen, s annak a családján kívül. Mindenem a hazáé, az emberiségé, hát én ne érdemelném-e meg, hogy a száz szemű kormány Kopár Lászlót is észrevegye egykor? Nagy költséggel jubileumot kell machinálnom,³² borzasztó sok terítékre, mert kis dolgot nem vesz észre a kormány, meg kell hívnom a megyét, minden egyletet, de azt nem nézhetem, hogy a Péter-papok semmi kitüntetést se bírjanak kapni. Az én jubileumom csak arra való lesz, hogy kedves pátereimet vegye észre a kormány. Nekem semmi se kell, legyen minden a főtisztelendő Rendé, kedves városomé, szeretett drága megyémé, a szegényeké, elég nekem a tudat, hogy a kormány figyelmét nekem sikerült fölkeltenem. De ilyen kiváló, becsületes hazafi támogatására, mint Posztó Sámuel igen tisztelt barátom uram - szükségem vagyon. Mindig tudtam, hogy Posztó úr a polgárság feje, a város és egyház nagy befolyású tagja, ilyen férfiút észre kell venni a magas kormánynak. Ha egyetértünk: észrevesz mindkettőnket.

Posztó Sámuel úr az egész értelmes beszéd alatt küzdött okosabb, jobb indulataival. Tisztán látta a hasznát is, de ha ő itt a vezetést kibocsátja a kezeiből, ha nem azt jubilálják, akit ő akar, akkor, akit a kormány egy szép rendjellel észrevesz, az nem ő fog lenni.

- Ravasz vén Kopár, - mormogá magában Posztó úr - alacsony furfangodon átláttunk abból, hogy a rendjelet te viseld - ha akármennyibe kerül is a városnak, egyháznak - tudd meg, nem eszel. A vezérszerepet a kezeim közül ki nem ereszttem. Jubileum lesz, az már bizonyos, s a fő csak a jubileum.

Mosolyra, édes hízelgő mosolyra változtatta Posztó úr kedvetlen, éles mordságát, s a legalázatosabb szavakkal fordult Kopár úr felé.

- Kedves, jó nagyságos uram, tudja, hogy én a főtisztelendő atyákat mindig imádtam, csinálunk is nekik egy nagy jubileumot, mert van is hozzá módjuk, de most már el van döntve, hogy itt, az egyházmegye kebelében fogunk jubilálni, ötven esztendő, szép jubileumot teremtünk. Olyan alkalmas emberünk van hozzá, mintha a jóisten is éppen csak jubileumra adta volna. Öreg, becsületes, hű szolga, jámboréletű itt egy helyt szolgált ötven terhes esztendő, soha senkit nem bántott...

- De a baloldalra szavazott közelebből is - dobta oda hirtelen e hatalmas bombát Kopár úr.

- Ah, azt ilyen öregembernél nem nézik.

- Nem nézik? Majd meglátja, hogy nézik. Ezt nézik csak!

²⁹ kézikönyv

³⁰ előterjesztés

³¹ jogtalanul, törvénytelenül

³² mesterkedni, ravaszkodni

- A fő, hogy becsületes, igaz ember. Tanítóm volt, a legjobb tanító. Százakat meg százakat nevelt a hazának, emberiségnek. Engemet is ő nevelt.

- Legyen elkészülve jó Posztó úr, hogy abból a ferde jubileumból nem leszen semmi.

Kopár László úr elfojtott haraggal, mosolyogva kelt föl, haját még hegyesebbre fésülte, hogy csak egy ilyen szép fej megérdemli már a kormányi kitüntetést - s csoszongva, hajlongva betekintett a nőkhöz, ajánlotta az alispán úr derék házasulandó fiát; egy-két szót ejtett arról, hogy jobb lesz egyetérteni és válllvetve működni, szem előtt tartva az anyagi, vallási és nemzetiségi nagy kérdéseket, s a kormányt, a magas kormányt - s távozott.

Érezte Posztó úr, hogy milyen jó volna most, ha a nőknek bizodalmasan elmondhatná lelke gondolatait, megjegyzéseit erről a ravasz emberről, de most harag, egyenetlenség volt közöttük amiatt a hitvány Fehér Károly miatt, akit, most látja, hogy rég el kellett volna csapnia.

Mégis csöndesen kinyitotta a szomszéd szoba ajtaját, s úgy beszélt be, hogy azok is hallják, amiket mond:

- Ennek csináljak én jubileumot, ennek a fukar jezsuitának? Egész életét húzással, vonással, asszonyok után szaladgálással, színésznőkkel töltötte el, ehol most is egy strázsamesternét tart, s a testvére feleségét is elcsábította, s most ennek csináljak én jubileumot? Mit adott ez valaha a magáéból? Amit adott, a páterekéből adta, könnyű volt neki, s most fáj a foga egy kis szép, fényes rendjelecskére. Szeretne igazi nagyságos úr lenni, királyi tanácsos - ohó. Azt tedd el csak, vén gonosztevő. Mit mondasz, feleség? - nyitotta ki még jobban az ajtót, hogy nézze, hol az asszony és hallgatja-e?

De odabent senki se volt, feleség, leány eltűnt.

Így bánnak az olyan apával, aki jó, meg aki a családja javát szereti, meg aki későn veszi észre magát.

Abban keresett enyhülést Posztó úr, hogy kiment a városba, járta az adósait, lekötelezettjeit és csinálta a hangot a jubileumhoz.

Mindenütt neki adtak igazat.

- Helyes, helyes Posztó úr! Csak álljon a dolgok élére, - bízatták a polgárok, leányos hivatalnokok, mulatni szerető nőtelen emberek, meg kell azt a jubileumot teremteni.

Egy szép, igen lekötelező hangon tartott levélkével, még aznap délután magához kérte Kopár László jószágigazgató úr Fejes Eduárd urat, a vigalmi bizottság jegyzőjét, a huszonhat lap levelezőjét.

Ott volt a díszes igazgatói irodában egy másik öregember is, szakasztott mása a Kopár úrnak, éppen olyan ráncos képű, de derültebb; nyájasabb, éppen olyan hegyes, tudósosra fésült hajú, de simább homlokú; olyan kiborotvált állú, de mosolygóbb, teltebb ajakkal; olyan horgas, sasorrú, csakhogy orrcimpái nem tudtak olyan sokféleképp mozogni: s éppen olyan fényes kéklő fogú, csakhogy ezek a fogak igazi, ott termett fogak voltak.

Fejes Eduárd úr nagy, tertyedt, elnyűtt cipőivel, pecsétes, kockás nadrágjával, mélyen levágott, s gyengén begombolt, fityegő mellényével s olyan tarka ingben, melynek kitágult gomblyukaiba nem lehetett gombot találni Szalmavárt, előbb az igazgató úr előtt hajtotta meg magát szuszogva, mivel kövérsége miatt is rendesen úgy fűtt, mint egy gőzgép, majd széles, kövér, piszkos, tentás kezének kisujját a másik öregúrnak nyújtotta e szavakkal:

- Szervusz Kopár Jani bácsi, hát mit tudunk a jubileumról? A város tele van jelöltekkel. Itt csak gyors intézkedés segíthet. Nagy a zavar.

Kopár László úr elvágta a felelet lehetőségét, mert rögtön ő válaszolt.

- Ékes tollára van itt legfőképp szükségünk, kedves Eduárd uram öcsém.

- Huszonhat lap áll rendelkezésemre.

S Fejes úr elvetette magát egy széles bőrdíványon.

Ó, most még jobban látszott, milyen egy huszonhat lap levelezője. Zsebei teli voltak újságokkal, papirosokkal, brosrákkal, saját maga írta kétkrajcáros tanulmányokkal: *A pénz beszél, a kutya hallgat. Egy segédfogalmazó reformjavaslatai. Miként szerezzünk színházi alapot. Ki akar hozzájönni feleségül.*

- Hallgassa bátyám, mit írtam Domokosné estélyéről. Tudja-e, Pepinek új szeretője van? Kardos kapitány otthagya Csakpénz Alajosnét és megszökött a leányával. Markovics Fogarasnéhoz pártolt, az Ádám leányokkal valami kényes skandalum³³ történt? Hallotta? Éppen tegnap küldtem be a *Nógrád*-nak. Hát mi most kénytelenek leszünk ezekkel a színésznőkkel bajlódni? Egyetlen valamirevaló nincs köztük, Sárné igen barna, nem szeretem a nagyon barnát. Gyanús szín. Kardosné túlságosan sovány, s nagy a szája. Eh! Nincs kilátás, hogy szebbeket kapnánk! Huszonhat lapban tehetek felszólítást. Új tanulmányt írtam. Felolvassam? A báró el volt ragadtatva. *Egy szó a miniszterhez.* Rettentőn odavágok. Meguntam már örökös segédfogalmazó lenni.

- Kedves Eduárd öcsém...

- Nem értem ezt a prépostot. A prépost mikor ad már egy jó ebédet? Huszonhat lapban megyek neki. Mozogjon már.

- Kedves Eduárd öcsém, éppen abban járunk, hogy egy nagy ebédet...

S a hegyesre fésült haj nagy jelentőséggel tekintett Fejes úrra.

- Hol, mikor, hány személyre? Hát siessenek. Huszonhat lap egyszerre hozza. Országos emberré tehetem egy nap alatt. De őzhúst akarok enni. Hát vaddisznót? A Hamarándi fiú házasodik. Most jéger inget visel. De nyáron? Készül a házassághoz. Kik a legnagyobb vendégek? Írhatok egy jó reklámot - huszonhat lap...

A lapok kezdenek előkerülni, valamint a mindig kéznél levő brosrák is.

- Ajándékozzon meg kedves Eduárd öcsém egy kis figyelemmel, aztán minden cikkét meghallgatom, a tanulmányait minden páterrel megvétetem, magam is hozzájárulok, csak most hallgasson meg. A jubileum itt a küszöbön, s még mind nem tudjuk, hogy is állunk valaképpen.

- Most tízéves jubileumok vannak divatban.

- Ötven év a jubileum rendes ideje, öcsém.

- Ah, az sok. Vénembernek minek jubileum? Mi hasznát veszi az annak? Jubileumot annak csinálunk, aki által lehet valamit kapnunk. Ez a kor vívmánya.

- De kedves öcsém hallgasson ki engemet. A küszöbön a jubileum, négy konferenciánk volt, s úgy-e nincs jelölt?

³³ botrány

- Nincs. Mert a professzorok író akarnak, s író számba csak Héring Farkas jöhet, ki ötven esztendőös vidéki levelező, tízszer volt szerkesztő, de mindig odapártolt, ahol többet lehetett enni. A főispán szerencsére elejtette. A vén doktor is szeretne jubileumot, s járja a betegeit, könyörög, rimánkodik, dicséri magát, hogy mit tett, s miket fogna még tenni, de előtte is csak a királyi tanácsosság áll. Maholnap meghal, nem kell. Erélyes embert keresünk, ki emelkedőben van, ötév után lehet már jubileum. A prépost jó lenne, csak borzasztó rossz a konyhája, ehetetlenek a sültjei... Ah, hogy az ember oly ritkán jut jó ételekhez, pedig huszonhat lapban írnék, igazán egy jó ebédről.

- No, én olyan ebédet adok, Fejes Eduárd öcsém, vaddisznó, szarvas, a legfinomabb szárnyasok, de kövérek, óborok, remekek. Első este ismerkedés, estély a nagy vendéglőben, a *mi* költségünkre, - s az igazgató úr magára mutatott, - másnap nagy ebéd százötven terítéssel, este bál, új bankett, szabad fürdő, s aki ittmarad, egy hétig a mi vendégünk.

- Ez beszéd, ez már tetszik nekem. No és, ki lesz a jubiláns?

- Kedves lelkem, Eduárd öcsém, én mindig őszinte, tiszta lelkű, szókimondó voltam: - én lennék.

- Bátyám? Hogy a mennyköbe? S mit akar? Hisz László bátyámnak tökéletes jó dolga van, úszik a bőségben, semmi gondja. Mondja, mije nincs? Huszonhat lapban zengem.

- Nem magamért, isten látja lelkemet, de a fürdőért, a páterekért, édes nemzetemért. Igen nagyon hálás leszek. Öcsémtől félnek, öcsém itt hatalom, öcsémnek, Eduárd öcsémnek mindenki keresi kedvét, mert fél a hatalmas tollától, öcsémnek csak egy szavába kerülne, s egyszerre huszonhat lap jelentené, hogy a szalmavári jubilálandó, Kopár László. S egy kis szép életrajzot, ó igen hálás lennék, nem magamért, a páterekért, az életrajzot azonnal át is adhatnám. Eduárd öcsém majd ki tudná aztán vasalni. A broszúrákból háromszáz példányt a tulajdon kezeimmel osztanék ki - nagyon hálás lennék.

A vénembernek egy intésére nagy tálcákon hideg sülték és finom csemege borok kerültek Fejes úr elé, ki derekasan hozzájuk is látott.

- Ma estére egy kis vacsorát rögtönöztetek a nagyteremben hetven-nyolcvan perszonára. De ha százan lesznek is, szívesen *áldozunk*. A közügyért mért ne tennők meg? Ezeket hívtam meg kedves öcsém, itt a lista. Ha más barátai volnának, még szívesen meghívnám.

- Így már lesz valami a dologból. Ez vad? - emelt magasra egy nagy darab sültet a villával Fejes úr.

- Tiszta, valóságos vad.

- Mert pompás. A rosszat ki nem állhatom.

- Nagyszerű ebédet adnánk. Kinek kellene indítványozni, hogy a jubilálandó én legyek. Ezen a ponton szeretném, ha valami finoman eshetnénk által. Nagyon hálás lennék.

- Ide egy nagyszájú ember kellene, legjobb volna Posztó Samu.

- Ah, ah, - tördelte kezeit Kopár László úr - hm, hm!

- Mert a főispán is vágyik egy kis jubileumra. Valami államtitkárság mozog a fejében. Úgy vettem észre.

Búsán nézte az igazgató, hogy Fejes urat aligha hiába nem eteti; s hatalmasan nyomkodva az ízes falatokat Eduárd öcsének, hogy éljen az idővel, s minden órájának leszakassza virágát.

- Kitől fél legjobban, bátyám?

- Attól a csekély tanítótól.

- Lepaszkvillozzuk³⁴ egy brosúrban.
- Ó, tegye, az isten megáldja - tette össze kezeit az ősz férfiú, és simította még hegyesebbre tudós, papos haját. A tipográfust³⁵ fizetem.
- Hát az író?
- Hát öcsémuramat is.
- Én olyat nem írok. De Héring Farkas jó pénzért elbánik vele. Csak adatokat.
- Szerzek én.
- Csúful kell ám az olyat; feleségét, leányait, magát a tanítót. Ó, rettenetes az! Mindent, ami gyalázat, piszok, rágalom, hazugság fel kell ilyenkor hozni. Ha nincs: költeni. Néhány napra, míg a cél el van érve. Aztán kimosakodhatnak. Én a huszonhat lapban a főbb vonásokat közlöm belőle. Héring ebben nagy mester. Ő semmit sem vesz, őt senki sem bántja. Ideküldöm. Csak etetni, itatni - és fizetni. Ez az út.

A BROSÚRÁK ÉS PASZKVILLUSOK

Szabó József *főtanító* úr - (ki tudná miért, csak egyszerre kezdték így nevezni a városban) - eddig is korán fölkel, mivel egy valódi tanító aranyai legtöbbször csak a korán felkelésben állnak, s aranyokra a legszerényebb szív is vágyik, de a jubileumra való eljegyeztetés után, már hajnali három órakor csöndesen pipázgatni, kalkulálni és köhécselni kezdett.

Ezer meg ezer terv üzte, hajtotta egymást sokgondú agyában.

Félt, hogy hogyan fog ő megállani annyi meg annyi ember előtt. Ott lesz a prépost, a főesperes, a kerületi főtanfelügyelő, ott lesznek a professzor urak, minden felekezetből és iskolából; a tisztelendő urak - ezek bezzeg irigy szemmel nézik, hogy a kitüntetés most nem őket éri. Hát hiszen éri azokat uram isten elégszer. Jusson a dicsőségből, tömjénből már egy kevés a tanítói karnak is.

Ott lesz a tanács, a polgármester, rendőrkapitány. Szép, mégis szép!

S az öregember akaratlanul is elérzékenyedett.

Eszébe jutott a hosszú ötven esztendő, számos keserőségeivel és ottan-ottan örömeivel is. Bizony, sok százakra ment azoknak száma, akik az ő kezei alól kerültek ki. Ezekből mennyi már a derék, felnőtt ember, jó háziasszony, boldog feleség! Természetesen ezek közül is sok ott lesz. De mennyi elhalt, kik most örvidenének, hogy őt ilyen tisztesség éri. Elhalt a szép, gazdag Fekete Mária menyasszony korában, egy nappal az esküvő előtt, mert valami gaz lélek irigységből rossz hírt költött róla. Kisült, hogy ártatlan, de mit ért már. Elhalt a gazdag Kovács István, mikor kétemeletes háza már fölépült, agyoncsapta egy gazember. Amire legjobban vágyott, hogy az emeletből nézhessen a nagy piacra, azt nem érhetette meg. Vadadi is elhalt; az is nagyon jó embere volt, bizony sokan elszunnyadtak: ifjak, szépek, gazdagok elegyesen.

Ezeket mind sajnálta, hogy az ő ünnepélyén nem lehetnek ott.

³⁴ kigúnyoljuk

³⁵ nyomdász

Hanem azért lesznek elégségesen. Nem hiszi, hogy a méltóságos főispán úr is ott ne legyen, igen kegyes, jó ember; az alispánék is bizonyosan lejönnek, már csak a lányok miatt, s a sok virág miatt is.

Más pipára gyűjtött, amelyekkel más gondolatai támadtak.

Mivel kellene neki viszonzni ezt a nagy szívességet?

Neki semmije, csak egy szőlőcskéje se. Van egy szép bogár- és növénygyűjteménye és régi pénzei - (amik nem járnak) - azokat felajánlja az alapítandó szalmavári fiókmúzeumnak.

Egyebet nem tehet.

Ez a kis gyűjtemény kimondhatlan boldoggá tette most öreg szívét. Úgy látta, hogy ennek az ajándéknak nagy becse van. Nincs ilyen messze földön. Ötven év alatt gyűjtötte a legnagyobb szorgalommal. Mily jó, hogy legalább, ezt gyűjtötte. Nem hagyta elsuhanni az időt. Most kisülne a szeme szégyenletében, hogy ő akkora jóságért semmit sem adhat.

De Szabó Józsefné asszonyság sem az az asszony volt, aki ilyen nagy események előestéjén nyugodalmasan tudott volna aludni. Ő szabott, varrt a leányokkal magának, a leányoknak, a gyerekeknek, sőt az öregnek is.

Nagy dolog, nehéz gond, kevésből mindent szépen kiállítani.

Csak karton- és olcsóbbféle szőrruhákra jutott, mégis alig telt a legszükségesebbekre. A hitel nem megy, szégyen is, a készpénz pedig honnan kerüljön. El kell adni azt a két hízó malacot, a baromfiak közül is amennyit lehet, majd a jóisten őszre majd megint csak juttat valamit. A leányok szépen dolgoznak, és ha sok nem is, de kerül valami.

De honnan az öregemnek fekete ruha?

Pedig ki volt mondva, hogy minden tisztességes legyen. Harminc, negyven, ötven forint - Jézus Mária. Szent József!

És főtt a jó asszony feje oly rettentő zúgással, hogy az egyik leány, az Irénke, odaszólt:

- Anyám.

- No fiam.

- Nem alszik?

- Nem alszom gyermekem.

- Én sem alszom.

- Miért nem alszol?

- Nem tudok. Képzelve, mit álmodtam hajnalra. Hallja anyám?

- Hallom, hallom leányom.

- Mondjam?

És felült a szép hajadon leány ágyában.

Sűrű, szőke haja befolyta fehér, gömbölyű vállait, elfedte kivillanó szép melleit, hogy a csillagos tiszta ég se láthassa, amit nem szabad.

- Pap Zoltán itt volt, megjött. Azt mondta, apám jubileumára jött - és egy gyönyörű, de gyönyörű bokrétát adott. Jaj anyám!...

- Ez leányom nem jelent rosszat.

- Mit jelent anyám?

- Hogy... hogy... valahol házasság lesz.

(Valahol! Hát egy szegény anya, egy szegény tanítóné még annyit se mer a jó sorsától reményleni, hogy az a házasság itt lesz a Szabó Józsefék családjában?)

Iréнке kinyitotta nagy, kék szemeit, odafüggesztette a csillagokra, és mosolygott, édes, boldog mosollyal mutatta fel nekik a gyönyörű; gyönyörű bokrétát.

Ó, késsél még hajnal, pihenj még a hegyek szélén, a zöld erdőben, hadd tündököljenek a csillagok, és töltsék be fénnel, reménnyel, édes boldogsággal a jók szívét...

Élet, mozgás, rendezkedés, készülődés, vidám zaj a kis városban.

Polgárleányok varrják serényen ünnepi köntöseiket; úri kisasszonyok, gazdag asszonyságok járnak, sietnek a boltokba, az előkelőbb szabókhoz, szabónékhoz.

Az bizonyos, hogy jubileum lesz.

Posztó Sámuel akarja, és akkor sok ember akarja egyszerre.

A főispán úr akarja, és ekkor a megye, város akarja.

A Péter papok akarják és akkor nincs akadály a dologban. A fürdőben nagy vendéglő, tágas terem, díszes sétatér a vendégeknek. Jubileum pedig ilyen helyt esik szépen, alkalmasan.

A *Duna-Tisza*, és a *Tisza-Duna* helyi lapok dühösen küzdenek a jelöltek mellett. Attól fogva, hogy Kopár László igazgató úr fényes vacsorával tisztelte meg a konferenciát, hogy még pezsgő is több volt az asztalokon, mint másutt savanyúvíz a bor mellé - határozottan két pártra szakadt a város.

- Éljen Kopár László.

- Éljen Szabó József.

A vezérszerepet természetesen a két helyi hatalmas lap vitte.

A *Tisza-Duna* hallani sem akart másról, mint a nagyérdemű igazgatóról, kinek tényei, áldozatai az egész ország előtt ismérvek.

A *Duna-Tisza*, mint jó ellenzéki lap, kegyetlen leckét tartott a miniszternek, ha a megye érdemekben megőszült kitűnő fiát, Szabó Józsefet, a nagy Pestállóczit el hagyná ejteni. Vagy még egy kis rendjelecskét, egy kis ártatlan ünnepélyt is irigyelnék egy hivatásának lelkiismeretesen élő néptanítótól?

Nem, az nem lehet.

A tanítói kar megyeszerte lelkesen zúgta, hogy: az nem lehet.

Kopár László úrtól kis összegecskék mentek a különböző testületekhez.

Mely testületek azok, amelyek ilyen összegecskéket okvetlenül elvárnak, hogy kultúrfeladataiknak megfelelhessenek és zászlóikat, ha arra kerül a sor, ők is kibontsák?

Kopár László úr ötven éves szolgálata alatt a páterek asztaláról annyi morzsát juttatott mindenfelé, hogy most csak a becsületnek hódolt, midőn nagyobb morzsákkal kopogtatott be a szükséges helyeken.

Ma a dalárda nyugtázta a *Duna-Tisza* hasábjain, hogy:...

S mint a labda egy jó ütessel, föllebb emelkedett a derék Kopár László úr neve.

Holnap újabb egyletek cigányos köszönömjei, csókolom a kegyes kezeit-jei következtek.

Amellett Héring Farkas úr reggeltől-estig a pátareknél ült, tulajdonképpen az igazgatói irodában, állandó boros üvegek, sült tálak és szivarok mellett.

Dolgozta fel az adatokat.

Rendezte, sorozta súlyuk, érdemük, hatásuk szerint.

Ilyen főpontok vártak a formába öntésre:

„Gyalázat a szalmavári népes, híres egyházra, hogy oly tuskót, kinek az újabb Dencz-táblákról³⁶ fogalma sincs, ötven éven keresztül megtúrt kebelében.

És ki ez az obszcurus³⁷ férfiú?

Szelíden szólunk: egy eláradott részeges ember, egy lelketlen zsaroló, ki krajcárok címe alatt az utolsó falatot kivenné a szegény ember szájából, krétára, tollra, írónra - és minek ez - nagy, cifra-selyem köntösökre!!!

Nincsenek szemei az előljáróságnak?

Ne legyen a prépost oly nagylelkű, és indítson már tüzetes vizsgálatot.

Vizsgálatot kérünk, mert oly adatokkal fogunk előállani, amelyek örök homályt borítandanak a különben igen becsült tanítói karra.

...Vulnus. Ense recidentum est, ne pars sincera trahatur.³⁸

E fekély, egy gyanús életű és multú ember, kire jó volna, ha a fiskus már egyszer kiterjesztené figyelmét.

Nem hallott-e oly sötét tényekről, melyek városszerte keringenek???

Csak most olvastuk egy pozsonyvidéki német lapban, hogy egy pékmester, nyolcvan éves korában ártatlan...

Fiskus³⁹ itt nincs???

Nálunk, e Szodomában és Gomorában⁴⁰ minden lehet”...

- László, - hajlik át alázatos kérő arccal az igazgató úr hasonmása, édes testvére, ki az adatokat írja és jegyzi - ezt a pontot talán ne vennők ide mégis. Borzasztó, sohasem hallottam ilyet. Lehetetlen, hogy a fiskus ilyesmit kihagyjon nyomatni. Hiszen ez egy becsületes embert örökre tönkretesz.

Héring Farkas úr, egy összeaszott, fekete, pörkölt képű, apró, pislogó szemű, vigyorgó ember, tar fejére fésült, ragasztott, gyér, őszes hajjal, hosszú, madárcsörszerű sárgás orral, és kékes ajkai között tartott szivarral, tiszta magyar öltözetben, mely oly kopott, amilyen csak elnyűtt lélek lehet, melyből minden jobb érzés kisorvad - köhögve tekintget az igazgatóra, ki maga is megrémül e soroktól.

³⁶ Dencz - (Gönczy Pál): Népiskolai szervezet c. művére utal. Gönczy pedagógus, ref. gimn. igazgató, később kultuszállamtitkár volt a múlt század közepén

³⁷ itt: kétes hírű

³⁸ ...A sebet. Karddal kell kivágni, nehogy az ép rész szenvedjen vele

³⁹ tisztügyész

⁴⁰ (Helyesen: Gomorrha) bibliai városok, amelyeket az Isten lakóinak bűne miatt elpusztított

- Fiskus, - szól Héring úr - mi köze ehhez a fiskusnak? Nincs-e szabad sajtónk, nem azt írhatjuk-e, amit akarunk?

- Ha igazat?...

- Hiszen ezekből, barátom, egy szó sem igaz...

- Ne csapd le azt a tollat, hanem vedd föl, - kiált az igazgató testvérére - és írd, ahogy következik. Nem te felelsz érte.

- Csak írja barátom. Én mondom, Héring, ki még cifrábbakat is írtam már, és még se ítélték el soha. Mindig akadt egy-egy hatalmas ember, aki a sajtóbírósa előtt magára vállalta cikkemet.

- De tekintetes úr - és villogtak az írnok szemei.

- Ilyen emberre, mint én, csak oly szüksége van a társadalomnak, mint a villámra a megromlott levegőnek.

- A gyanús ebet elzárják, leütik, és az olyan cikket, mely egy családot elpusztíthat, megengedi az állam kinyomatni?

- Meg, barátom. Ilyen a szabad sajtó. Ó, szent és dicső jog ez! Írja csak tovább.

- Írd számár, és ne okoskodjál, - förmed testvérére az igazgató.

Héring Farkas úr új szivart kér, egy tele poharat kiürít, és a legjobb kedvvel - mert a társadalom, s egy jubiláris kultúr-ünnepély érdekében dolgozik - diktálja tovább jegyzeteiből a nyomda alá szánt életrajzi adatokat.

Egy emberről, akiről maga tudja, hogy e gaz tételekből egy betű sem áll. De megkívánja a jubileum biztos diadala. Tovább, tovább...

Mint a fölvert hullám legkésőbbben éri el a partot, melyet szaggat; ezek a szépen elkészült és megjelent broszúrák is mindenütt jártak, meg kallódtak már, mire egy példányával, sápadtan kikelt arccal Gábor, a Posztó úr új segédje, szüleihez benyitott.

Lassan, tapogatózva kezdett a szégyenítő munkához. Azt hitte, anyja tud már a dologról, az *Egy tanító viselt dolgai*-ról, azért oly levert, szótalán.

De atyját vidámnak, nyugodtnak látta, mint aki e semmirevalóságokra bizonyosan mit sem ad, mint az igazi tiszta jellemek.

- Nem tudom, hogy fog kiütni a jubileum.

- Hogy fiam? Én azt vélem, jól. Szépen gyűlnek az aláírások.

- Mire?

- Ezek a fiatalok valami nagy koszorúkat akarnak vásárolni, aranyos selyem szalagokkal. Kérdezték is tőlem, hogy mit írassanak reá. Mutatták a mondásokat, de én egyszerűbbeket szerettem volna. Igen nagy magasztalások, fiam, szerfelett. Félek, majd több lesz az irigyem, mint megbírhathnám.

- Máris nagyon sok van.

S a fiú majd kivette belső zsebéből a könyvecskét.

Derült kedv sugárzott az öregember széles, nagy homlokáról.

Apám semmit sem tudhat, - küszködék magában a fiú, elszorult szívvel lesve atyjának minden mozdulatát.

- A prépost úr máris megsokallhatta azt a kis jót, - folytatá a vidám öreg, - mert kétszer is köszöntem tegnap a templom előtt, s mindig elkapta a fejét.

Olyan cudar írás után - s pedig a prépost úrnak már kefelenyomatban megküldte a broszúrát, Héring úr - egy pap, egy főpap, hogy fogadhatná el egy alantas közeg üdvözlését.

- A főispán úr is csak úgy elrohant mellettem. Hát, hiszen ha inkább akarják a Kopár úr jubiláltatását, én szívesen visszalépek. Ilyen nagy megtiszteltetésre sohasem áhítoztam.

- Tegye azt édesapám. Lépjen vissza.

- Hogy lépne, fiam, - pattant fel helyéről az anya - mikor a zsidó már holnap hazahozza apád ruháját, csak azt nem tudom, miből fizessük ki, mert a leányok köntösére még a malacok ára is fölment az utolsó krajcárig. S egy fekete fejkötő csak nekem is kell. Itt, apád mellett, a nagy tisztségben csak nem állhatok bekötött fejjel, mint egy szakácsné. Vagy énrám senki sem gondol? Én mindig csak a rudas voltam, aki a legutolsó a háznál.

Most hirtelen fölkerültek a következő ruhadarabok.

A leányok készséggel bemutatták új szoknyaikat, csinosan díszített tollas kalapjaikat, olcsó ékszereiket, és különösen büszkéek voltak magas sarkú topánkáikra, melyek - én is úgy gondolom - még igen-igen jóízű úrhölgyek előtt is tetszésben részesülhettek.

Nem hagytak békét a fiúnak, meg kellett neki várnia, míg gyorsan felöltözködnek a benyílóban és ünnepélyesen megjelentek szülőik előtt.

Két leány a jubileum előtt, majdnem teljes díszben - ez nem mindennapi jelenség. Ragyogott is a jó anya szeme, és nem tudott betelni a két sugártermetű, csinos leány nézésével. Irén, a nagyobbik, szebb volt, de Etelkán, a kisebb, mégis jobban állott valahogy minden. Teltebb volt a termete, gömbölyűbbek a karjai, pirosabbak a vidám orcái és fényesebbek a fekete szemei.

Két szegény leány egyszerű olcsó ruhában, azzal a zavartalan, mindent kipótoló jókedvvel, melyet isten különös kedvezésül szegény leányoknak oly sokszor ad.

A vén kurátor úr kopogtatott be nagy, szürke fejével, kisdud köpcös termetével.

Bár rendkívüli örömmel fogadták, s elhalmozták a szeretetnek, boldog sejtelmeknek minden jeleivel, mégis a vendég nem akart leülni, még csak a botját, vagy a kalapját se tette le a kezeiből.

Az adóvégrehajtó vagy az adóböcsüs, mi? - mégis mindjárt leül, szivarra gyújt, s olyan barátságosan tekintget mindenfelé, mintha a legjobb helyen volna. Pedig azt nem kínálják.

- De kedves jó kurátor úr, ide tessék, erre tessék. Ezek a bolond leányok nem bírtak a nagy kedvükkel, hogy ők a jubileum előtt felöltözködnek, itt egyet sétálnak. Ilyenek ám ezek. Te, tegyétek le mindjárt azt a kalapot - utasította őket rendre komolyan is, vidáman is édesanyjuk.

Mert mégis jól állott rajtuk a ruha, s a két leány, mint a madár, csicseregve, ugrálva illegette magát, míg nagy nevetések közt magukra zárták a kisszoba ajtaját.

- A nagyságos prépost úr egy pár szóra kéretné a tanító urat.

- De nem mindjárt? - kérdé a tanítóné; - hiszen csak tessék leülni.

- De mindjárt.

- Vajon mi ügyben - ütődött meg az öreg tanító úr, mert minden alattvaló jól teszi, ha teljes lelkéből megütődik, mikor a főnöke egy pár szóra kéreti. Szükséges elkészülni az embernek idejében.

- Ejnye, ejnye, vajon mi ügyben? - rángatta magára az öreg Szabó József úr jobb ruháit. Nem-é a jubileum?

- Valami írás. Nem olvasta a tanító úr?

- Én? Én mit olvastam volna. Nemigen érek én most reá olvasgatni. A jubileum-féle?

- Afféle!

S az agg ember olyan jókedvvel, nyugodt lelkiismerettel kapkodta össze kalapját, pálcáját, hogy siessen a prépost úrhoz egy pár szóra.

A kurátor úr a világért nem mondott volna egy szót is, hogy mi körül foroghat a dolog, ámbátor mindeneket apróra tudott.

Talán ő is úgy vélekedett, hogy jobb, ha az embert egyszerre éri a derekas ütés, homlokon, vagy hátul, nyakszirten, hogy menten összerogyjék.

Gábor most már idejénvalónak látta előállani azzal az írással, és a rettenetes gyalázatossgot a jubileum előtt anyjának és testvéreinek bemutatni.

Szabó József tanító úr - (néhány nap óta ritkábban lehetett hallani, hogy *főtanító*) - tiszteletteljesen, de mégis inkább jókedvvel jelent meg önágyasága előtt.

Meg nem tudta állani, hogy ne mosolyogjon, pedig egy főnök mindig többre becsüli az alázatos érzéketlen arcot.

Új ember volt a prépost és fiatal. Szigorú, kevély, méltóságteljes, ami a fiatalssággal jár - és igen szép.

Nem mondta hogy: tessék leülni édes jó tanító úr, ide mellém, jó öregem, itt a szivar, gyújtson rá, hát hogy vannak, hogy vannak. Pompás színben van a tanító úr.

Nem mondta.

Hanem helyett föltette a fényes pápaszemét, összeráncolta a keskeny, fehér homlokát, és fekete, dús szemöldeit jártatta főlebb-alább, mint a csiga a csápjait. Köhögött, mormogott. Olyan nehezen kapta meg a legszigorúbb szót.

Most már - hacsak összhangzatosság kedvéért is - kezdett elborulni az aggastyán arca.

- Nagyon sajnálom, - s a fiatal főpap hosszúkás, szép, fehér ujjával az asztalon levő ponyvairatra mutatott - hogy megyénkben ily kellemetlen históriával kell találkoznom. Ismeri?

Az öreg tanító úr, mintha egy igen becses unikumot - (ó, sokszáz példányban nyomatják az ilyen tanulmányt) - akarna megtekinteni, odasietett önágyaságához.

- Mi ez, kérem alássan?

- Mi ez? Én mondjam meg? Nagyszerű!

Lekapta a prépost úr nehéz szemüvegét és kezét hullámos fürtjeibe merítette.

- Feleljen kitérések nélkül. Mit szól azokra a súlyos vádakra, melyek az *Egy tanító viselt dolgai*-ban foglaltatnak? Különös, különös, mikor ilyen emberek aspirálnak a legmagasabb polgári és fejedelmi kitüntetésekre. Nagy elbizakodottság, de melynek szerencsére sarkában az igazságos büntetés. Ezennel felfüggesztem önt hivatalából, és tartózkodjék mindennemű egyházi avagy iskolai funkcióktól. Azonban tekintettel a népes családjára, s tekintettel az

ötvenegy és fél szolgálati évre, a fizetését a vizsgálat szabályozó, és netán új lépéseket rendelő pontjáig - meghagyom. Értette?

- Könyörgöm alázatosan...

- Elbocsátom.

- Esedezem.

- Távozzék.

- De... de... - hebegett az öregember.

Neveltséges, mikor egy vádlott öregember sír, annak találta a nagyságos prépost úr is - és ebből kifolyólag nevetett. Fehér fogait vékony, piros nyelvvel megnyalogatta, és karcsú, sugár termetét kiegyenesítette.

Most volt még szép a fiatal főpap, egy lesújtó apostol, plasztikus mozdulatokkal, melyek méltók lettek volna egy jeles szobrász vésőjére.

- Távozzék! - harsogta az ifjú főpap eréllyel, hogy szavainak kellő nyomatékot adjon.

Egy libériás inas, inkább gyermek még, mint férfi, csoszogott az öregemberhez:

- Kérem alássan, tanító úr, menjünk ki. Önagysága azt rendelte, tanító úr, hogy menjünk ki most.

A borvirágos orrú, veres, pufakos Krisztián sekrestyés, a kapu alatt utánakiáltotta Szabó József úrnak:

- Szerencsés jubileumot, örvendetes jubileumokat.

Ragyogott a nyári nap, két öreg szem előtt mégis sohasem volt a nagy piac olyan sötét...

POSZTÓ SÁMUEL ÚR ÚTJAI MINDENFELÉ

Rettenetes erővel hatott a hír Posztó Sámuel úrra, hogy az öreg jubilánssal mi történt a parókián. Eleven, furfangos polgári esze azonnal belátta, hogy a vihar honnan kerekedett, hogy a becsületesen indult szép ünnepélyt ki akarja itt elmesterkedni.

Pénzt vett magához, s mivel a dolog nagy volt, amire kellett: sommásan.

A pénz megbátorítja az embert. A pénz megtisztítja az észet; a pénz erőt ad a kéznek, lábnak, világosságot a szemnek; a pénz megállítja a járóelőket, s még a legkevélyebb, legengesztelhetetlenebb ellenséget is mérséklésre és békülékeny indulatra serkenti.

Mint a harag, ahogy kilátszik a villogó, könnyhályog borította szemekből: a pénzes ember is, akár gögösen járjon - ahogy hozzá ez legjobban illik; akár dülöngjön, alázatoskodjék, fűnek, fának köszöngessen - valahogy, ki tudná azt *hogyan*, elárulja, hogy a tárcában, a belső zsebben pénz van, édes istenem atyám - pénz, csinos summa.

S egyszerre az egész piac az olyan ember felé fordul.

A kereskedők a boltajtók előtt megállnak, s a pénzes ember felé tekingetnek; a mészárosok mosolyogva köszöntik, a városháza előtt fölállanak az alkapitányok, napi becsüsök, adóvégre-hajtók, hivatal után vadászók, nyereséget szimatoló kocsmárosok, uzsorások, és a polgármester is megérzi, amint tárgyal valamely élhetetlen felekkel, hogy a piacon egy pénzes ember halad: hirtelen kinyitja az ablakot, mintha friss levegőt óhajtana, vagy isten áldott nyári

napját akarná tüdejébe nyelni - és hajtogatja a tisztos, kopasz fejét, nagy szakállát és nem tud hová lenni örömeiben, hogy azzal a köztisztelő tárgyával egy pár barátságos üdvözlést ő is válthatott.

Nagy szerencse az ilyen arra, akit ér, és kívánni lehet, hogy minél többeket érjen az az öröm, hogy pénzes emberrel találkozzanak.

Posztó Sámuel úr ezüstgombos magyar atillájában indult meg a kaszinó felé, hogy felháborítsa az egész intelligenciát.

Alkonyaton járt az idő, együtt volt már az egész úri, és úri rend után élő testület. Az elnök úr is kis bársony sapkájában áldozott már a közegyetértésnek, és kártyázott, mivel az alispán és a főispán még nem jöhetett le, hát csak Tóbiás István ügyvéd úrral, ki - mert a leggonoszabb matéria volt a városban, és amiatt, hogy városi tanácsos korában lopásokért börtönt kellett ülnie, és egy ötösért sok sértést eltűr ma is - illendő megvetésben részesül egyébkor érdeme szerint - igen, igen, ezzel a Tóbiás István úrral ült most le az elnök s egy fiatal firtli⁴¹ suhancsal, ki mindig kardosan jött, mert a kard valamivé teszi a semmit, és ezt a semmik nagyon jól tudják, és Fejes Eduárd úrral, ki a város és megye élő botránykrónikája.

Egy elnök, ha már a kaszinóban van, nem lehet el kártya nélkül, az bizonyos - oly férfiakkal ül le ennél fogva, a folytonos működés fenntartása végett, amelyeket a jó sors a kaszinóba vezérel. Tóbiás István úr látja, hogy a börtön senkit is megéblyez; a firtli suhanc látja, hogy a közügynek ő is szolgálhat, és Fejes Eduárd alávaló, becsületlenítő röpiratok, hazug hírek kolportálása⁴² után is ím látja, hogy elnyeri az alispán helyét, sőt esetleg a főispán úrét is - egy báró asztalánál.

Mire való volna akkor, hogy a gazemberek, cudarok jobbak legyenek, mint aminőkké az alkalom teszi.

- Látott olyan szemtelenséget a báró úr - emelt magasra már messziről a kaszinói háznagy valami ponyvairat féle könyvet. - Hát szabad illet a főiskolának kinyomatni? Nincsen ott ember, aki vigyázna arra, hogy Rongyos Sándor nyomdász ilyen alávalóságokat az iskola költségén ki ne nyomathasson? De azt beszélnek mindenfelé, hogy maga Deigeni Gáspár az igazgató cselekedte ezt az ocsmányságot, amiért nem az ő huszonöt esztendő részegeskedését, spillerségét,⁴³ korcsos életét jubilálja meg a város, hanem egy szegény, becsületlen, ötven esztendő munkában, tiszta életben eltöltött néptanítót akar fölemelni?

Hát azért van itt törvényszék, kaszinó, azért vannak tisztességes hivatalnokok, hogy ilyen istentelenséget elszenvedjenek? Hát hiszen nézze a báró úr, én csak egy közönséges polgárember vagyok, de vasvillával megyek annak az embernek, aki a feleségemről, a nagy leányomról, az egész házamról így ír; no tessék:

...A jubilálandó Szabó József neje és híres leányai.

- Nem olvasom, - csapta a földre a röpiratot Posztó úr - még az is alávaló, aki ilyen könyvet megvesz. Százával szórják az utcán, bedobják a boltokba ingyen, viszik házról házra, hogy egy tisztos életű családot kerékbe törjenek, szégyenkaróhoz láncoljanak; hogy két ártatlan szegény leányt - akinek egyebe a becsületénél nincs - földfutóvá tegyenek; egy vénasszonyt, a vénségére förtelmesen lepocskoljanak, s egy tanítót, akinek eddig egy folt nem esett a karakterén, a bolondok házába kergessenek. Könyörgöm...

⁴¹ (viertel) negyed

⁴² itt: terjeszt

⁴³ kártyajátékát

- Ugyan hallgasson meg Posztó úr - int a dühöngő ember felé Tóbiás úr, egy jó kártyával, vidáman.

- Maga most beszél ezekről, - emelte föl fejét büszkén Fejes Eduárd úr - én már huszonhat lapban jeleztem és kivonatoltam. Értse meg: ez az ügy már egy meghaladott álláspont.

Az elnök, kinek szüksége van a népszerűsége, s ki ily magánügyekbe nem elegyedhetik s kinek a közérdek tekintetében tartózkodnia kell minden elhamarkodott nyilatkozattól, úgy tett, mintha mit sem hallana a háznagy panaszaiból.

Az a röpirat csöndesen megteszi hatását, azután leszorul a szőnyegről, más skandalumot vet föl az alkalom, s foly minden a régi mederben.

Egy kaszinó szavatosságot családok becsületéért nem vállalhat.

Egy kaszinó tiszte: nyilvános ebédeket adni alispán, főispán, elnök, ezredes nevenapján, előléptetésén; a vigalmi, tornászati, korcsolyászati, lóversenyi ünnepélyeket vezetni, egy nagy elit-bált rendezni, és folyvást kártyázni - az utolsó gombig.

Továbbá hozzájárulni, hogy a magasabb országos férfiak születési emléktábla leleplezésére képviselőket küldjenek, a jubileumaikra fölránduljanak és a temetéseikre egy óriás koszorút küldjenek.

Ha egy úri kaszinó hivatását jól felfogta, akkor ebből a díszes keretből nem fog senki kedvéért is kilépni.

- De könyörgöm méltóságos elnök úr, báró úr, azt csak be tetszik látni ugye, hogy ez nem maradhat így? Az isten megáldja, ha egy szegény, szerencsétlen családapa dolgába belenyúl. Hívjon gyűlést az elnök úr, én magam járok el, lépjen fel a kaszinó és mondja ki, tegye indítványba, hogy...

- Édes háznagy úr, - ropogtatja az elnök úr - jegyezze meg, hogy itt senkinek a rongyos ruháit nem foltoztatjuk... Vagy: *szeget szeggel*...

Veresen, zölden, sápadtan tántorgott ki a volt szabó. Első percben azt kiabálta a két szolgának, hogy: lemond, majd csakhamar visszajött és megkérte a két szolgát, hogy fogják be a szájukat, és ne halljanak meg mindent. Értik! Semmit se mondtam fiam!

Egy húsz-huszonkét évig viselt bizalmi hivatalú úri társaságban, a város előkelő körében, százszor is meggondolja az ember, míg letesz. Száz gazember ülne rögtön a megüresedett hivatalába.

Vigyázzon!

Vigyázzon minden megsértett kaszinói alelnök, titkár, háznagy, hogy bármilyen szemtelenség miatt is, be ne adja lemondását. Ha addig becsületesnek tartotta a közvélemény: most siet kimondani - tévedett.

Az alelnök országos gazember, a titkár sikkasztó - természetesen.

Mert minden lemondott ember - a maradott többség előtt: - defraudans.⁴⁴

Posztó úr véres szájú ember volt, de eddig csak egyről mondott le: *a szabóságról*, mert a valóságos munka mindig terhére volt, azonban a többi díshivatalait szorgalmasan megtartotta, sőt gyűjtögette.

Megállt a kapu alatt, és kereste az irányig hogy merre menjen.

⁴⁴ sikkasztó

Mert a Szabó József jubileumának meg kell lenni. Azt ő rendezi, ott a kormány elsőbbséget is őt veszi észre, és a legfőbb vendégek az ő kezén szállásoltatnak el.

Gondolja: egy *királyi tanácsosság nem lesz sok*. Azt meg fogja ő ragasztani. A tisztesség nemcsak a Péter pátereknek kell, meg Kopár uramnak, hanem az önálla is elkel. *Szeget szeggel*. Úgy tesz.

Akkor ebből a földszinti rozszant házából átmegy az emeletes új házába, a frontra, ahol az áltány⁴⁵ van. Ott fog lakni.

S akármennyire el akarta is fedni a tenyerével azt a képet, amit a távolban látott, mégiscsak ott látta magát az áltányon, házi sapkában, reggeli sláfrókban, nagy, vörös bojtokkal, és hosszú-szárú törökpipával.

Alatta a járókelők. Hogy köszöngetnek az emberek, a szomszédok, a timár Mózes, a szíjgyártó Soós, az asztalos Krausz, a csizmadia Lengyel. *Szeget szeggel*, - mormogá magában az elnök szavait.

Megy. Hogyne menne? Szabó József jubileumának meg kell lenni.

Tudja ő, hol fordítja fel a várost. Hasonló paszkvillust írat. *Szeget szeggel*.

A polgárokhoz. Előbb a jó polgárokhoz tekint be. Mit tehetne *pénz* nélkül?

A műlakatos Liszka Pál vasas ajtaján lép be.

Fiatalkor, pirosposztó, izmos, barna ember dolgozik hatalmas csattogásokkal egy rózsával kivert oszlopos utcakapun.

- Csak folytassa, folytassa Pál öcsém, ne tegye le.
- De hiszen nem is érnék rá letenni, Sámuel bátyám.
- Hátha mégis azt mondanám: nagy dologban járok.

Vidám, helyeslő nevetés felelt a kérdésre.

Posztó úr megdicsérte a pompás munkát, hogy ilyen szép fái munkát Szalmavár aligha látott még, s bizodalmasan megfogta a fiatal mester kezét, hogy mennének be a szobába, mert nagy és fontos az ügy. Gondolta Liszka úr: mentül nagyobb, annál jobb.

- Látom, a munka jól megy - tekintett széjjel a szép, tiszta szobában Posztó úr.
- Csak meneget - rángatta kemény negéddel az ifjú műlakatos szemhéjait.
- Van-e ideje, Pál öcsém? Tudja, én mindig jó embere voltam. Van-e ideje?

Úgy érti azt a jóra való műlakatos, hogy fel tudná-e még vállalni egy jövedelmes nagy épületet.

- Hát szorítunk, ha nincs.

De lélekkel? A dolog nagy. Egész lélekkel, kedves öcsém.

Lusta nem vagyok, a munkától nem félek, most is hét segédre főzet az asszony, öt darab hízó az ólban, meg két tehén. De nem tudok ellenni ló nélkül. Sok a falusi urasági munka. S az őszre meg építtetni akarnék, ha isten megsegít - magamnak.

- Ilyen hamar?

⁴⁵ erkély, balkon

- Hjah! már hétéves mester vagyok. Kell fogni valamihez.

- No látod, Pál, az a szegény, becsületes ember, akinek a dolgában járok ötvenkét esztendeje, mert annyi, hogy túrja fejével a földet, hogy se tele, se nyara, se nappala, se éjszakája, mert furtonfúrt az iskolában a gyerekek közt - hát az öreg Szabó József egész tanítóskodása alatt nem tudott egy tehénkét bár szerezni. Háza? majd a koporsója. És még azt a kicsit is irigylik tőle, amit át akarnék neki juttatni a polgártársaimmal. Hallottál-e valamit a jubileumról?

- Hogyne, meg is hívtak.

- Kicsoda?

- A Péter páterek igazgatója. Ehol-e.

S az ifjú mester kihúzott valami virágvázból egy nehéz papír-meghívót.

Tés. Liszka Pál műlakatos urat tisztelettel meghívja Kopár László igazgató a folyó hó 25-én, a nagy Pannonia vendéglőben tartandó jubiláris díszebédre. Ebéd 1 és ½ órakor. Válasz kéretik.

Posztó Sámuel úr szerette volna a díszes meghívót darabokra szaggatni, s azután ekképp kiáltani fel: Ó gazember, ó erkölcstelen semmirevalója, te uzsorás, te cigány, te színésznők után futkározó vén rosszesont, te vadházasságban élő jezsovita;⁴⁶ hát neked adjuk itt azt a szép ünnepélyt; a te tiszteletedre gyűljön együvé a vármegye színejava; téged jubiláljon a város, az egyház? Kötél kellett volna rég a te sovány nyakadra, nem jubileum. Mit tettél te? Ettél, ittál, mulattál: S most egy emberséges szegény tanító kezéből akarod kiharapni azt a kis falatot? Te kutya, te istentelen kutya!

Hanem nem lehet ám így beszélni Posztó Sámuel úr. *Szeget szeggel* inkább.

- Oda nem mégysz el.

- De elmegyek.

- Tudod miféle rossz ember az?

És dőlt a felvilágosítás a Posztó úr szívéből.

Temérdek ocsmányság kiderült, csak ez alatt a rövid idő alatt is.

- Nekem azokkal mi bajom. Úrnak minden szabad.

- Így, hát Pál öcsém, így beszélsz? Hát te nem voltál tanítványa Szabó Józsefnek?

- Voltam, de mikor volt az?

- S te talán elhiszed azt a sok gabszágot, amit ez a könyv mond róla?

- Én? Én? Hát én mit csináljak? Én az urak után élek, én semmibe sem keveredhetem. Majd, ha én is úgy megtollasodtam, mint Sámuel bátyám, akkor én is másképp beszélhetek. Most első a mesterség.

- No, ezt se hittem volna, hogy így beszélj öcsém. Megbánod ezt Pál!

Fölpattant Posztó úr, és kemény, korholó mondások után, melyeket háta mögé dobált, odábbtörtetett.

Odaszólt hozzá a belső zsebéből a nagy, tömött bőrbugyelláris, hogy: *szeget szeggel*. Adj nagy ebédeket, hívd össze vacsorára a polgárokat. Lehet azokkal beszélni. Adj kölcsönt az

⁴⁶ képmutató, kétszínű

alispánnak; hányszor kért? - most itt a jó alkalom. Zavard meg egy kissé a vizet. A tanács-háznál hányan lesik a tisztességes akcenciát⁴⁷ a nyomorúságos fizetés mellett? Lehet azokkal beszélni.

Szeget szeggel.

Az elnök úrnak ez az odavetett tanácsa különösen szeget ütött a fejébe. Mit is érthetett voltaképpen alatta?

A bukás előtt isten minden eszközt odatesz az ember elé, mivel a bukás senkire sincs ráérve, csak a szegényen. Ettől már nem szabadul egy király sem.

Melyek azok az eszközök?

Perelsz, mert igazad van. De ellenfeled hatalmasabb. Vonulj ki a házadból, csak éppen a házadat vesztet el. Mi az ahhoz képest, hogy a ruhádat is lehúzzák. Feleségedet leverje a betegség, a gyereked meghaljon, a hivatalodból kitűrjanak, sőt egy szép napon, ha a keserűségben eljárna a nyelved, világ csúfjára még el is csukjanak. Csak azt a rablót szabad tolvajnak címezni, akinek a fejére már jutalom van kitűzve. Abban is ritkán van haszon. Húzódj vissza. Hadd fussanak az erősek és töltsék be jókedvükkel a világot.

Szeget szeggel.

Mi legyen ez, hogy pénzbe ne kerüljön?

Ott ül a vörös Ruczúj boltja előtt a kis Partos Dezső. Ruhája rongyos, csak a gyomra ép, orcája sápadt, mégis mosolyog, ha egy gazdag emberrel találkozik.

A gazdagok a jó isten kezét képviselik a földön.

Posztó Sámuel fordulj oda Partos Dezsőhöz.

Aki annyi polgári házasságot kötögetett, meg kötöget, aki annyi szegényen segít cikkeivel, a folyamadásaival, csekély fizetésért, mit meg nem tesz a nagyobbacska summáért.

Te azt akarod: a kormány észrevegyen, kitüntessen, fölemeljen, tisztességbe öltöztessen, bíborba, bársonyba, amiért ennek a városnak jubileumot teremtesz. Ím ott egy nyomorult féreg, egy hatgyermekes apa, kinek a fufangon, bátor hamisításokon, jóakaraton kívül egyéb segédeszköze majd alig van, s ki mások együgyűségéből, kétségbeeséséből él - nézd, hogy vár, hogy emelkedik, hogy vinné szolgálatodra minden becsületes erejét: szólítsd meg. Az éhes kutya a mézsáros fütttyentésére nem ugrik jobban, mint a kis Partos Dezső a te egyetlen intésre.

Mekkora öröm egy szegény családnak, mikor egy gazdag kimondja, hogy: nohát *szeget szeggel*. Csináljunk egy ocsmány írást, rántsunk le valakit emberségesen.

Partos úr, jöjjön, jöjjön.

A négy lábnál alig valamivel nagyobb Partos Dezső úr egy ölet ugrik örömeiben, és szinte egy lányit nő a szívélyes megszólításra.

- Mi dolga van most magának?

Ó, istenem, egy éhes szegény ördögnek: semmi.

- Most, most, - mosolyog a kis emberke.

- Feleljen, tudna-e nekem egy ügyes paszkvillust írni?

⁴⁷ kisebb alkalmi munka, itt: borravaló

- Hó, ezer örömmel. Paszkvillust írni? Hogyne. Ma az egész világ azt ír, meg abból él. Az a szerencsés, akit azzal bíznak meg, hogy írjon paszkvillust. Mennyit írnak most a miniszterekre, és mennyit írnak az ő kedvükért. Állok elébe.

- Olvasta a Fejes Eduárd, meg a Héring Farkas paszkvillusát?

- Egy garast sem ér.

- Hogyhogy? Hát maga különbet tudna írni?

- Én? Hát ki látja el a polgárságot? A nagy suszterről ki írt; a Varga Jánosnérol ki írt, hogy fölakasztotta magát utána? Akire én a kezemet teszem...

- No?

- Csak annak nem szeretnék a helyében lenni.

- Nekem is kellene egy.

- Kiről? Most igazán, hogy paszkvillust-író kedvemben vagyok.

- Miért?

- Haragszom az egész világra. Csupa rongy vagyok.

- Úgy? No, csak Kopár Lászlóra haragudjék.

- Hát tán azt kell leteremtenünk? Jaj! A világon senkire jobban nem fáj a fogam.

Posztó úr, mint igazi fősvény ember, azt hitte, erről most már olcsóbban is ír Partos, tehát kevesebbet bízatta.

Nagy tévedés.

- Erről írunk tehát Posztó úr? Kicifrázom.

- De hamar, hogy minél előbb a nyomdába vihessük. Én viszem magam. Csak feketén, feketén.

- Megírom, hogy az ördög nem fogadná el atyjafiának.

- Adatokat aztán adok, tömérdeket.

Pénzecske kellett volna inkább.

- Mikor kapom meg? Hej ha tudná!

- Jöjjön el estefelé. Lesz egy poharacska bor is. Aztán csitt.

Vígan vált el a két ember egymástól.

Tudniillik a lehető jó reménységgel Posztó úr, kinek eddig a dolog egy krajcárjába se került, de annál kétesebb gondolatokkal a kis Partos, ki jól ismerte a polgártársat.

Megvárta, míg a kevély Posztó Sámuel egy utcasarkon eltűnik, akkor üres markával fogta magát, s a Galamb utcán, a csorgó kút mellett csendesen lehaladt a pátterek felé.

Kis, szürke feje modern gondolatokkal foglalkozott.

- Kiadlak, felfűjt kecskéje! Ingyen, tudom egy pohár rossz borért.

Tán a szegény ember becsülete olyan olcsó? Cudar, ő felfalná az egész világot, tőlem még a morzsát is sajnálná. Én álljak ki, mint Dávid a Góliáttal, s ő meg vigye el a prédát. Hohó, Samu. Az isten a szegényről se feledkezett ám el végképpen. Nem ő adta-e egyenesen a markomba, hogy: itt egy gazember, egy lelketlen uzsorás, egy nyúzó, aki más becsületére

szomjúhozik - ingyen; eredj, tanítsd meg. Élj az eszeddel. Ha a galamb lopott búzából neveli fel kisdedeit és szabad neki, hát az én éheseimet talán bűn, ha a te kontódra most jóltartom?

A kis, falusias fürdő hársfái között egyenesen az igazgató lakása felé tartott Partos úr.

Akkor is egy sereg jövő-menő, és a jubileum után élődő úri ember leste a kapu alját, és ülte el az utcai padokat.

- Mi jót hoz nekünk, kedves tekintetes úr lépegetett hajladozva Kopár László úr a kis emberkéhez.

- Igenis, aki jubilálatni akarja magát, az még az ilyen csekély egyéneket is, mint Partos úr, előzékeny, szíves mosollyal köszönti. Ez már a jubileum természetében van. Semmit se szabad kockáztatni. Ébren kell lenni, alázatosnak kell lenni, míg a jubileum szent órája el nem következett, s a magas kormány drága figyelme reád nem irányzódott: a rendjelecske meg nem érkezett; s azt a megye főispánja egy igen szép kis rögtönzött ünnepélyen csinos, lelkes hazafias dikció⁴⁸ mellett átal nem adta.

Azután ismét szabadon tekinthetsz széjjel és kitalálhatod az ilyen nyomorékot, de még a különbekezt is.

- Mit jót hozott, nos mi jót hozott?

Kopár úr felfésülte tudós haját, mert mindig szerette, hogy tudósnek tartsák, mint a pátereket.

- Egy-két bizodalmas szavam volna nagyságodhoz.

- Ej, ej, mondja csak: *tekintetes*. Utálom a hiúságot.

- Esedezem alázatosan én-én-de csak négyszemközt...

- Ez itt a testvérem, - mutatott Kopár úr egy mindenben hasonló formájú, csak szelídebb, butább tekintetű emberre. Éppen olyan fekete volt, csak mivel szegényebb, - tehát kövérebb: olyan magas homlokú, csak e homlokon, az életet nyugodtan vette, nem volt annyi barázda, s a haját oly tudósosan fésülte ő is, talán mert a tehetősebb testvér ezt személye iránti tiszteletnek tartotta. Úgy mosolygott az is, csak hogy aligha tudta mindig, miért, s úgy ropogtatta az ujjait, mint testvére, s a főtisztelendő páterek.

Mit volt mit tenni, Partos úr nekifohászkozott titkainak.

- Nyilatkozhatom?

- Nyilatkozzék, drága tekintetes úr, csak bátran.

- A nagyságos urat nagy veszély fenyegeti.

- Engem? - hátrált megütődve Kopár úr testvére felé.

- Igen.

- És...

- De isten kezembe adta a rossz embert.

Hogy szorongatta a kis Partos úr a rossz embert, mint egy postautalványt több forintokról.

- Nagy veszély! - emelgette a karjait a kisdéd férfiú.

- És honnan?

⁴⁸ szónoklat

- Rémítő irigység!

- Ki részéről?

- De kezemben van, halálra szoríthatom.

- Kicsoda?

- Arra vagyok igen tetemes pénzfizetés mellett felszólítva, hogy...

Most már csakugyan a testvére háta mögé rejtette magát Kopár úr. Királyokat is leszártak már jó pénzért. S egy ilyen ember, mint Partos Dezső, ki irnokságot sem tud kapni a folytonos iszákossága miatt - sokra képes. Az ilyen az akasztófával mit vesztene? Semmit.

- Hogy a nagyságos urat...

Mind a két tudóshajú úr egymás hátát kereste.

- Lepaszkvillizáljam.

- Engemet, kinek jámbor fedhetlen az élete?

- *Mint egy gaz kéjencet. Úgy.*

- Ki utolsó krajcáromat is...

- *Uzsorákra adja, de még milyenekre. Úgy.*

- Ki csak a főisztelendő páterek javán munkálkodtam...

- *És mindig színésznőket tartott, de duplán, csinosan, úgy.*

- Ki senkinek soha nem vétettem...

- Ki soha *semmire egy kis krajcárt nem adott, de kicsalta volna a tehénből a borjút...*

- És ki az az istentelen?

- Azon gondolkozom éppen, hogy eláruljam, vagy hallgassak mégis. - Ne szólj szám, nem fáj fejem - tudom. Hanem én a becsületnek vagyok az áldozatja, mindig az igazságot kerestem, az egész városnak szolgáltam s nem tudok egy kis megyei aljegyzőséghez, avagy másodtanfelügyelőséghez jutni. De bár mértékhtelesítő lehetnék. A mostanit éppen most csapták el. Ha nagyságod szót tenne mellettem a méltóságos főispán úrnál. Csak egy szavába kerülne. Hat gyermekem, beteg feleségem, egy vén néném, két vén bátyám, olyan rongyosak, mint én. Isten, te isten, ki ott fent a magasban lakozol, tekints már egyszer énreám is! A nagyságos urat nagy veszély, rút, gyalázatos cselekedet, kimondhatatlan szégyen fenyegette, hogy kikapaszkvillizáljam; de kegyetlenül, csúfosan, hogy soha többé ember előtt meg ne állhasson. És mikor? Most, mikor ajtaja előtt az óriási tisztesség; hajlékán az egész megye, tisztos mellén az érdemrend, és a hivatalos lapban a nagyságos királyi tanácsosság. Mindezeket egy nap alatt megeheti egy jól írt paszkvillus, amit megküldenek a miniszternek, a főpapoknak, a magas tisztikarnak, az újságoknak - ez, ez, ez a rettenetes! Ezer példányokban szórják az utcán, bedobják az emberek ablakain. Erről beszélnek a templomban, a templom előtt, a piacon, a falvakon, a lakodalmakon, keresztlőkön, temetéseknél. Rémítő! Egy embert egy nap alatt meg lehet enni, mint a halat, hogy még a szálkájából se marad csak ennyi is-e!

Tudtam, hogy nagyságod kegyes ember, árvák oszlopa, szegények gyámola, nyomorultak vezére. Csak egy szavába kerül, hogy egész nyáron itt a fürdőben üljek egész családommal, mert az egy fillérjébe se kerül, s minket pedig nagyszerűen talpra állít, hogy a telet nevetve fogadhatjuk.

- Kedves tekintetes úr, tekintsen engemet a legjobb emberének, és bizza magát reám. Ki az a semmirevaló?

- Az is kérdés, de az a főkérdés, hogy a paszkvillussal mi történjék? Én nem írom, de az adatok egybe vannak gyűjtve. Rémitőségek. Én csak egy ki, mi vagyok, de meghalnék szégyenletemben, ha nevemet, becsületes polgári karakteremet egy írással úgy összevissza gyaláznák.

- Tekintetes úr, - lépett a kis ember elé sápadt, kikelt arccal, remegve a felindulástól Kopár László úr - én mindent megteszek, de azt az istentelent kegyetlenül meg kell büntetnünk.

- Igaz, aki egy ember becsületében...

- A legdrágább kincsében!

- Akar tönkretenni egy mocskos írással, halált érdemelne.

- Szívemből sajnálom, szegény Szabó József öreg tanító polgártársamat. Az is hogy gondolta volna, hogy valaki, egy lelketlen suhanc, egy istentől, embertől elrugaszkodott ocsmány lélek, úgy nekiessék a jó hírnevének? És mi történt? Azt mondják, a vízbe ölte magát - a nagy fia; a leányai nem mernek kijönni, szegény ártatlan teremtések, a szobából; a vénasszony sír, tépi magát - egy hetven felé járó, tisztas asszony.

- És miért? - Egy nyomorult paszkvillusért! Ha van kormány, az ilyet üldözze kegyetlenül. A medve csak a kukoricában tesz kárt, de egy paszkvillus családokat pusztít el.

Kopár László úr pirulva, lesütött fejjel járt-kelt a szobában, veregette a kis Partos Dezső vállait, és ígért mennyet, földet, hogy azt a paszkvillust megsemmisítsék.

Hol van? Megvan-e már írva? Nem olvasta-e már valaki?

Mint a hatágú gombos korbács, csapódtak e gondolatok, kérdések a tisztelt jubiláns aggastyán hátához.

Leültették Partos urat, s mint egy messzünnen jövő kedves vendéget, ellátták szeretettel, becsülettel.

Hol az egyik Kopár, hol a másik kedveskedett neki valamivel.

Azonnal külön fürdőt rendeltek a számára, finom, ásványos meleg fürdőt, ami egy szegény emberre nézve fontosabb, mint a betevő falat; reggelre savót vízzel - ingyen, délre ebédet a színészekkel - ingyen, este jó ellátást a páterek konyháján - ingyen.

De több volt az, hogy felöltöztették.

Ez nehezen ment, mert egy ily kurta extra emberre hol kapni hirtelen ruhát? A szeretet itt is legyőzte az akadályokat.

A paszkvillus legszebben el volt tehát nyomva. Csak így lehet elnyomni.

Ily hatalommal szemben hová fordult és mit tett Posztó Sámuel polgártárs? Nem bízott Partos Dezső úrban. Erősebb támasz után nézett.

A vallás ragadta meg, mint egy nyomorult, tántorgó vakot, és a templom adott neki vigaszt.

Szerencse, hogy az egyszerű keblekből nem száradt ki ez anyagiasságban a vallásosság szent érzete.

Posztó Sámuel úr, az igaz, hogy úri hivatalánál és számtalan megtisztelő bizalmi állásainál fogva egészben követte az úriosztályt, és a templomot mindenestől átengedte az együgyű

népnek, de mint jó katolikus, fenntartott szívében egy kis zugot - a görög nem egyesült⁴⁹ öreg esperes számára, ki híres imádkozó volt, és ráolvasó. És csekély polgári árért.

Sokan haltak el azok közül, kikre az öreg Euzsebius kimondotta, hogy meg kell halniok. Gyógyultak meg olyanok is, akikre azt mondta: ember, vedd fel a te nyoszolyádat, és járj. De ha az ilyenek felgyógyultak, szerették maguknak tulajdonítani - már csak a fizetés miatt is - hogy ők lábra kaphattak még. Míg a halottaknál ez nem történt.

Ott mindenki bevallotta, hogy annak meg kellett halnia, olyan erős imádság elől nincs menekvés.

A közelebbi esztendő alatt végigtekintett Posztó úr a halottak nagy számán, és elbámult, hogy az öreg Euzsebius mit tett.

Meghala a vén, dr. Szorítsd László, királyi tanácsos, sok egyetek feje, számtalan közügy keze-lába, mert Harkály Péter elüldözött tanár, ráimádkoztatott. Akkor halt meg egy nagy ebéd után, mikor éppen kaszinói alelnöknek akarták megválasztani. Meghalt java erejében, hetvenkilenc esztendő korában, holott atyja, a vén borbély, kilencvenet élt. Csak annyit szolt: Nelli, tiszta inget, fázom. Meghalt Lakatos Sámuel, a polgármester, azért Varga József mértékhitelést, a mértéktelen hibák miatt, embertelenül, hivatalából kimozdította. Varga József előre hirdette, hogy Lakatosnak meg kell halnia. No, meg is halt. A nyakán egy kelevény, de attól élhetett volna még. Meghalt az örmény doktor, kinél többet enni tudó ember sohasem élt a szalmavári doktorok között. Meghalt, mert fölkelte a levéltárnok ellen, s a főispán ellen, s az egész világ ellen. Megbolondult. Elment a vén Kabay feleségétől, egy hónap alatt, azért télvíz idején ki kellett költöznök a jó úri lakásból, s egy kunyhóba húzódtak meg a Kis utcában. Temérdek rosszat tettek - a vén ember... Elmene, elmene, egy nagy sereg ember elmene, mint a hó.

Csak Kopár Lászlót is el tudná valahogy egy hetek alatt imádkozni az öreg Euzsebius - ez fordítana legbiztosabban az állapotokon. Megpróbálja. Ha tudott másokon segíteni, segítsen most az ő szívében is.

Ott feküdt a kis töpörödött, aszott vénember a méhesben, és aludt, mert mit tegyen egy öregember ily forróságban?

Posztó Sámuel, az okos, kevély, gazdag, hatalmas polgár reszketve ballagott a rettenetes kis ember elé. Mert az volt a közönséges hír, hogy kétélű kard az öreg esperes munkája: az is elhal, akire reáimádkozik, de az se maradhat sokáig, aki az imádkoztatást kívánta, fizette.

Oly erősen óhajtotta a Kopár László elpusztulását, hogy egy percre legyőzte azt a félelmet, mely minden becsületes ember lelkét a halál kapuja előtt elfogja.

Itt nem kellett sokat beszélni, mert a vénember gutaütött volt, csak egy papirosra oda kellett adni a nevet, s mellette egy bugyellárisban - a pénzt.

- Atyám, lelki szent atyám! - Kapaszkodott, fohászkodott mégis Posztó úr - csak most legyen a drága imádságának fogantja, hát én ezt a rongyos templomtetőt, ezenkívül - (már amit odaadott) - megfedetem pléhvel, rézzel, hogy a csodájára járnak.

Az öreg Euzsebius tapogatta a könyökével az ajándékot, de úgy vette észre, igaz, amit beszél a város, hogy: Posztó Sámuel fősvény egy személy.

Pedig kár ilyenkor fősvénykedni.

Ami történt, csak a szerencsétlen fősvénysége miatt történhetett.

⁴⁹ görög keleti egyház, mely nem ált egységben a római szentszékkal

Úgy el volt telve Posztó úr a hittel, hogy Kopár László elmegyen, s annyira becsülte magát, hogy oly gazdagon megajándékozta az öreg esperes urat (két o. é.⁵⁰ forintokkal), hogy szinte szaladt a hegyről, s nem fiatalember létére, majdnem repült. Mindent el akart mondani a feleségének, kinek az esze nélkül eddig se tett semmi fontosat, fel akarta vidámítani a leányát, hogy olyan ünnepély lesz itt nemsokára, amilyet a város el se gondol, olyan jubileum, hogy elülhet aztán Szénavár, de az asszonyok nem olyan békülékenyek soha, mint a férfiak. Míg egy nő, egy leány meg nem kapja azt, amit kíván: a békességről tudni sem akar.

Posztó úr vidáman járt-kelt a nagy bekövetkezendő öröm előérzetében, százszor is odatoppant a feleségéhez, hogy: mit mond az új tehén, hát a borjú, no, tetszik? - de az asszony egy szót sem szólt.

Majd a leánya szobájába tekintgetett.

Klárka feküdt.

- Hát neked mi bajod? - hökkent meg az apa az erős lélegzet miatt.

- Csak öld meg a leányodat; ez az egy is minék? - hangzott az éneklő hang a konyhából.

A VENDÉGFOGADÁS

Öles, zöld, sárga, piros hirdetések tudatták a nevezetesebb épületek sarkain a mindinkább érdeklődő közönséggel, hogy:

Városunk kitűnő szülötte, a fáradhatlan igazgató, a közművelődés bajnoka, a jeles hazafi tiszteletére, „Kopár László jubileuma” címmel, a város párt- és vallási színezet nélkül országos polgári ünnepélyt rendez folyó hó 25-én, a Péter papok nagy, Pannonia nevű vendéglőjében, a következő programmal:

- 1. Isteni tisztelet a kis kápolnában, kis mise. Tartja főtisztelendő Kanyaró János prépost úr őnagysága.*
- 2. A templomból ünnepélyes felvonulás a nagyterembe.*
- 3. A küldöttségek díszöltözetben zászlókkal, koszorúkkal.*
- 4. Egy aranytrombita, az ajándékozó birtokosok neveinek bevésésével. Átnyújtja beszéd kíséretében, jeles írónk, Héring Farkas.*
- 5. A színészek arany bilikomának átadása - énekkel.*
- 6. A nőegyletek óriási együttes koszorúja, tizenkét egyleti hölgy vállain.*
- 7. A polgári egyletek, zászlókkal, díszben.*
- 8. Egyház, iskola, művészet, szegényház, árvaház, koldusegylet.*
- 9. A megye urai - kardosan.*
- 10. A város atyái - Szalmavár címerével.*

A lelkes közönség este fáklyás zenével fog tisztelkedni a jubilálandó ablakai alatt.

Szalmavárt, 1885. augusztus hó 17-én.

A százas bizottság.

⁵⁰ osztrák értékű

Itt láthatta Posztó Sámuel, hogy nem lehet többé okoskodni afelett, lesz-e jubileum és hol, és ha lesz: *kinek!*

Tényekkel szemben csak okos meghajlásnak van helye.

Volt is egy nyugodt órája Posztó úrnak, amikor így okoskodott: átmegyek a másik párthoz, valahogy odacsúszom. Hát követválasztásoknál nem történnek-e ilyen odacsúszások? Ó, bizony. Sárga Fülöp úr is nem megtette a választás utolsó óráján? Hasznát vevé. De mi lesz az ő bizottságával, a tanító urakkal, a polgárokkal, a vidéki meghívott egyletekkel? Vissza lehet még talán csinálni? Nem lehet. Megölnék.

És ki fizet? A gyűjtemény lassan szaporodik. Az lenne szép, ha a java az ő nyakába találna szakadni.

És borzasztó összegeket látott - fizetetlenül.

Elfogyott a szemevilága.

Nem, erre nem áll. Feleségével kellett volna ezeket idején megbeszélni, de azzal most nem bír, az, mióta azt a kölyköt elkergette a háztól, az ördögöknél mérgesebb.

Kitört, nem bírta tovább:

- Az is bolond, aki a városáért egy lépést lesz. Minek akartam én ide jubileumot? Kell egy rongyos városnak országos jubileum? Kell söprű. Én az asztalfőre akarom húzni az egyházam, városom fejét, s ő egy gaz, lator, vén uzsorás kedvéért a pad alá dugja.

S borzasztó bűnöket hozott fel, melyeket állítólag Kopár László követett volna el az erkölcs, haza, város és a nagy publikum ellen.

- De Szalmavár vak, de Szalmavár gyáva, de Szalmavár egy bélpoklos, akinek csak az evésen, az iváson az esze, az ingyenmulatságokon. Hogy fut a prédára! Gyalázat! Van itt becsületes intelligencia, jóra való polgárság? Van ilyen város Magyarországon több? Nincs, lehetetlenség.

Megint csak egy-egy vigyorgó programmal találkozott, mely halálos ellenségének diadalát hirdette.

Bízott ugyan az öreg Euzsebius hatalmában, de volt olyan pillanata, mikor úgy vélekedett, hogy ha a halál megkésik, akkor mi haszna lesz neki abban.

Nem tudta, hova tegye eszét. Partos Dezsőben nem bízott. Ehol; el se jött.

Kocsira ült, s maga személyesen hívogatta a vidéki egyleteket, minden tanítóhoz betekintett, paphoz és végigmagasztalta Szabó Józsefet, aki ártatlan és akit csak azért is, hogy kitűnjék a becsületes tiszta élete: meg kell jubilálni. Az ő jubileumok egy nappal előbb lesz, augusztus 24-én, a Pipás Lajos fogadóiban, egy kis forinttal. Mi az? A bort ő állja. Meg fogják látni, hogy van még isten az egekben. A miniszter is lejön.

Ezt csak úgy tette hozzá, de hangoztatta mindenütt.

- A miniszter telegrafírozott, hogy: *okvetlen ott leszek. A nép apostolait föl kell karolni, ők ama vezérszövétnekek, akik után haladnia kell az emberiségnek.*

Posztó Sámuel úr annyira belezavarta magát s néhány szegény tanítót s kapaszkodóbb csizmadiát, asztalost, péket, szíjgyártót és szabót, hogy minden dolgát elhanyagolta, levelezéseit a biztosító ügyekben félretette, s csak gyűlésezett, konferenciázott, hol egyik, hol a másik házánál, csak otthon nem.

Jöttek is a szebbnél szebb válaszok a különböző tantestületektől, művelődési társulatoktól, hogy: megyünk, ott leszünk!

A Szabó József tanító jubileumi ünnepélye iránt nyilvánult közérdekeltség és részvét hívebb visszatükrözéseül, történelmi szempontból is indokoltnak találjuk a meghívott egyletek, társulatok, magános kultúrférfiak részéről a Posztó-Szabó-féle bizottmányhoz intézett üdvözlő levelek és táviratok százai közül az érdekesebbeket az alábbiakban közölni.

1

Alulírottak, mint a szatmármegyei „Biblia egylet” elnöke és jegyzője, a szalmavári derék kartárs, Szabó József jubiláns tanító tiszteletére rendezett dicső ünnepélyeni megjelenésre kijelöltük Székely Ferenc és Balog Pál kartársainkat. Fogadjátok kartársi, meleg szeretettel és mennél előbb bocsássátok őket vissza, hogy hallgathassuk előadásaikból a lelkes ünnepély magasztos részleteit.

2

A magyar tanügy dicső hőse és apostola, Szabó József jubileumi ünnepélyére megjelenni, s a farkasháti „Világosság” egyletet képviselni eddig jelentkeztek a Palotai Lajos ferbéczi tanító és Müller Ferenc németi állami igazgató.

Vezesse a Szentlélek az ünnepélyt. Az értesítést várjuk.

3

A magyar kultúrális harcban, a magyar nemzet és felvilágosodás ügyének hősi küzdelmében annyi érdemet szerzett Szabó József kartárs jubileumi ünnepélyére történt szíves meghívásáért hazafiúi köszönetünket kifejezván, fogadja a jubileumi bizottság őszinte sajnálatunk kijelentését afelett, hogy az idő rövidsége, s a nagy távolság miatt - (innen a baranyai hegyek közül a tiszta-dunai hegyek közé) - a derék tanító nagy érdemei, a magyar tanvilág tisztelete és hálája, Szalmavár közönségének és a jubileum-bizottmánynak hazafias kezdeményezése és buzgó működése által nemzeti ünneppé emelt Szabó-jubileumi ünnepélyen küldöttségileg magunkat nem képviseltethetvén.

Édes hazánk iránti szeretet, történelmünk nagy alakjai iránti mély tisztelet azonban a távolban is részesévé tett bennünket azon országos ünnepélynek, amelynek a Szabó-Posztó jubileum alkalmával szerencsés színhelye Szalmavár.

Ilyen válaszok is érkeztek, de ezeknek a szép, meleg hangjában is annyi volt a fölemelő, hogy a Szabó-Posztó jubileumi bizottság csak örvendetes tudomásul és levéltárba tételül vehette.

Aminthogy akképp is cselekedett.

Nem lehetett csüggedni, jóllehet az ellenpárt hatalmasan szórta az ingyenes meghívókat, és nem kímélt áldozatot.

A Posztó-Szabó bizottság is megállapította és kiragasztotta a programot.

Öt teljes ponttal adtak többet a műsorban - *az ingyen ebéd helyett!*

1. *Felvonulás a nagy bálházba.*
2. *Ácsok, szabók, vargák, fésűsök, asztalosok zászlókkal, céhmestereik élén.*
3. *Hét tantestület, jelvényekkel.*
4. *Iffak küldöttsége koszorúkkal.*
5. *Leányok küldöttsége virágkoszorúkkal.*
6. *Gazdasszonyok egyesülete.*

7. Kedves Mózes mészáros szaval.

8. Müncher Erzsébet énekel.

9. A jubilálandó családja.

10. A régi tanítványok csoportozata díszben.

11. Selyemvankoson a jubilálandó számára kitett ajándékok.

12. A polgári dalárda éneke.

13. Az iparos önképző egyesület.

14. Fáklyás zene.

15. Műkedvelői előadás, utána táncmulatság reggelig - a Pipás Lajos úr deszka sátorában, teljes kivilágítással.

A rend fönntartásáról kezeskedünk.

- Nem lehet a magyar embert féltetni - mondogatták többen az intelligenciából a nagy program láttára. - A magyar a kiegyezés óta óriásit haladott. Eb lelkét! - hol voltunk csak ezelőtt tíz évvel is - magyarázgatta egy öreg vásári írnok, kit nem hívtak a Kopár bankettre, s ennél fogva a polgársághoz csatlakozott, s annak lelkesítésére mindent elkövetett - de elmegyünk biz oda, megmutatjuk az uraknak, a kevély hatalmasainak, hogyha önekik mind szüntelen jubileum kell, már bizony ne féljenek, mert összetett kezekkel a polgárság sem ül. Mulatunk. Micsoda, atyafiak? Ugyé?

S a kis, rongyos, kopott emberke után számos, hasonló öltözetű és haladni kész polgár kiáltotta: *mulatunk, azért is mulatunk!*

Posztó Sámuel úrnak ragyogó arcát lehetett látni mindenfelé, amint majd ezen az utcán, majd amazon szólott néhány buzgó, kokárdás, tollas rendezővel. Ó, észre fogja őket venni a kormány.

Tanítók jártak itt, tanítónők jártak ott, büszkén érezve, hogy valahára a szegény tanítói osztály csillaga is feltűnt.

Jubileum! egy tanítónak, kinek a mindennapi kenyeke is sokszor könny és sóhaj, a ruhája adósság - a virágzó ipar szerencsés százezresei mellett: mégis nagy fordulat, dicső vívmány, a megromlottnak híresztelt politikai új érában.⁵¹

Kelj ki szent öreg, gyermekszívű, tiszta aggastyán sírodból, melybe bánattal szállottál alá; vedd félre porló szemfedődet nagy Kölcsykné, s azzal az egy *félszemmel*, mellyel akkor annyi nyomort, gyalázatos kapzsiszt, hazafiatlan nagy urat láttál - nézz végig az *Árpád honja határain*, és dalold lelkesedve a *Rákos Nimfájához* fenséges dalát:

*Ó hon, ha egy pillanatig
Szétoszlik felleged,
S vígan mosolygysz:
Olimpig szállnak érzetím...*

- Ez mégis cudarság... - ordított néhány véresruhás polgár.

- Micsoda? - hangzott száz ajakról a kérdés.

- Itt állunk a Malomtó mellett, hogy fogadjuk a vendég...

⁵¹ korszak

- Jézus! - kiabál, sivít egy csomó futó asszony a vámház felől. - Verekedés. Posztó Samut agyonütötték - Csihán Palit...

Emberrobaj: gyermeksírás, fölemelt botok, hörgő mellek, városi rendőrök, zsandárok; utcák mozdulnak, kapuk csapódnak, ablakok csörrennek, ünneplő ruhás nép tör keresztül elesett aggokon, gyermekeken - Szalmavár ég, a Posztó Sámuel szénakazla ég, magasra csapódnak a lángok, a füst rémületesen terjed a házak fölött; föltámad a szél, alszél, déli szél, éjszaki szél... Minden szél részt akar venni a tűz fúvásában. A harangok konganak, tehenek, bivalyok, horkoló lovak futnak az utcákon augusztus huszonharmadikán, mikor holnap már a Szabó József úr jubileumi ünnepélye lenne.

Posztó Sámuel csakugyan bekötött fejével hozzák egy kocsin, más polgárokat fegyveres zsandárok kísérik a városháza felé.

Mi ez, mi ez? Mi történt?

A város egyik végétől a másikig dörren, mint valami ágyúriadás: *Mi történt?*

A hírlapok valók arra, hogy határozott, hiteles felvilágosítást adjanak a közönségnek - mindenről.

Itt a *Duna-Tisza* rendkívüli száma.

Botrány! Gyors orvoslást kérünk!

Van-e Szalmavárnak rendőrsége? Tudott-e a rendőrség azon minősíthetetlen szemtelenségről, mely a legszentebb polgári jogokat sértette meg tegnap délelőtt tíz és tizenegy óra között az úgynevezett Malomtónál. Azt kérjük: tudott-e? A Posztó-Szabó jubileumi bizottság, tíz bizalmi férfia, éppen a vendégeket fogadni állott az országúton s a legcsöndesebben s a legserényebben járt el ebbéli tisztében, amikor Esztregár József, notórius fürdőbiztos, három kenderháti szekeret, tele küldöttséggel a Szabó-jubileumra - megfordít s a legarcátlanabb módon a fürdő felé kormányoz. Mely polgári érzés nem lázadna fel ily becstelenségen? Hol itt az erkölcs? A szabadság? Tisztelt barátunk, Posztó Sámuel, előbb szépen kérte Esztregárt, hagyjon fel az ingyen ebédjegyek osztogatásával, és ne akarja ez újabb erőszakoskodással is kenyértörésre vinni a dolgot. Mind hasztalan. A három tele kocsit elhajtotta, s azok oly gyáván viselték magukat, hogy ingyenebédért erőszakot tettek a polgári becsületükön. Mely polgári érzés nem érné el itt türelme véghatárait?

Természetes, hogy pártunk nem hagyhatta magát. A katasztrófa bekövetkezett, Esztregárt leverték, de sajnos, mélyen tisztelt barátunk Posztó Sámuel is, súlyos sérüléseket szenvedett.

Egyik szeménél aligha operációról nem lesz szó. Ilyen a szalmavári közösügyes rendőrség. Keresetünket megindítottuk. A jubileumot ily botrányos visszaélések után elnapoltuk. A tűz szerencsésen eloltatott, egy kis kazalocska égett össze. Felét derék polgáraink annak is - megmentették.

Adott erre választ a kormánypárti *Tisza-Duna*.

Mivel a diadal a keresetnél az övé lett, csak három-négy utolsó sorát iktatom ide:

Szalmavár derék rendőr-főkapitánya fényesen bebizonyította ezúttal is, hogy mit várhat tőle a város, a közbéke, a haza.

A rendetlenkedőket elzáratta, Posztót rendőri felügyelet alá helyezte házilag, mivel leánya halálán van. A tűz csak vaklárma volt.

HOGY VÁGJA KETTÉ POSZTÓ SÁMUEL ÚR A CSOMÓT? - S AZ ÜNNEPÉLY

Klárka is talpra ugrott és minden halálos betegségét elfelejtette, hogy apját meglássa véres fővel, lehasogatott ezüstgombos atillában. Posztóné se azon járatta esztét, hogy mint álljon bosszút ezen a makacs emberen, amiatt, hogy a fiatalok viszonyát, mely az ő gondos anyai szemei előtt szövődött lassacskán, oly durván szétszaggatta, hanem jajgatott, káromkodott, hogy veszett volna az országában az a jubileum, mert nem becsületes polgárember kezébe való az, s futott jégért, doktorért, egyúttal átkozta azt az órát, mikor az a gonosztevő Kopár László betette lábát az udvarukba. Jólesett ez a szorgalmatos készség Posztó úrnak, s nagyokat nyögött, keserveseket fohászkodott, s bár látott a bal szemével is, mert mégis egy egészséges szemmel, istennek hála, nem lehet olyan könnyen elbánni, de úgy tett, mintha nem látna, s engedte, hogy a leánya, felesége, jajgassanak, tépjék, szaggassák a drága egészségüket, mert négy-öt hete úgylis kevés szavukat vehette - irányában.

Most lássák, mi lenne egy ház apa nélkül, vezér nélkül, kenyérkereső nélkül. S érezzék, szabad-e büntetlenül egy apával, jó férjjel haragot tartani, s azzal csak úgy félvállról, foghegyen beszélni?

Lám! Mi lett volna, ha ilyen egyetértéssel veszik a jubileumot, ha megértik, hogy ő mit akar, hogy a kormány figyelmét akarja magára irányozni, egy szép rendjelet, talán királyi tanácsosságot fog szerezni, mint a vén dr. Szorítsd László, akinek egyéb érdeme sem igen volt, minthogy a kormánnyal észrevétette magát.

S akit a kormány észrevesz, annak örökre meg van vetve a szerencséje, a boldogsága.

Hanem ki bír egy asszonnyal, hát még egy egyedülvaló leánnyal? Senki. Éppen senki? Ő se bírt.

Most milyen szépen forgolódnak körülötte. Késő. Eddig kellett volna.

Nyögött bosszantóan, s hol ide, hol oda mutatott, hogy el van törve, hogy neki oda! Hogy soha se lesz belőle többet ember.

Az is felette jólesett a megbántott szívének, hogy a fél város az ágya körül. Szép ez. Mert mi eshetik jobban egy polgárnak, mint a népszerűség? Annyit is ordított csupa tisztességből, hogy belerekedt.

- Úgy látta a bárónál, mikor az egyszer nagy beteg volt, hogy kitettek egy nagy könyvet a külső szobába, s abba a könyvbe írták be a járókelők a neveiket, s a beteghez csak a legfőbbeket eregették.

Magához intette azért Klárikát, s amennyire a törött csontjától ezt tehette, megmagyarázta neki, hogy lineázzon meg két árkus papirost, szépen megszámozva, s tegye a külső szoba asztalára, s kérje fel a látogatókat, hogy: *a kitett íven legyenek szívesek kifejezni részvétüket.*

Egy hozta csak dühbe, hogy az a semmirevaló Fehér Károly is, aki minden szerencsétlenségnek az okozója - ott szemtelenkedik. De megcsillapodott: temérdek az elvégezetlen munka, levelezés, addig, míg ő kifekszi a betegségét, azok a munkák jobbadán el lesznek végezve.

Mérsékelte azért magát, s elnézte, hogy a hitvány ember ott lábatlankodik.

Betegsége alatt régi, okos furfangja, gyakorlati szelleme visszatért egészen. Mintha egy részeg álomból ébredt volna fel.

Mily jó, hogy az az Esztregár - okoskodik lelkében - odatolakodott. Most, ha bukik a jubileummal, mert úgylis bizonyos, hogy megbuktak volna, amazok ingyen ebédjeik, szállásaik miatt - senki se vetheti szemére, hogy így, hogy úgy, no ugyan. Tiszta dolog, hogy a

verekedés rontott össze mindent. Valahogy isten segítségével majd csak a fizetésekből is kihúzza magát. Sok a bíró adása, s a pert jó móddal el lehet húzni a világ végéig.

De azt mégis megmutatta, hogy jubileumot látott Szalmavár. Ha ő nincs, soha nincs jubileum.

Nyögött, ordított, azok pedig annyit megkívánhattak, hogy hiába ne jöjjenek. Még a prépost is ellátogatott. A főispán, a gróf, a báró, az ezredes, a sok pap, az úri kaszinó küldöttségileg, a nőegylet testületileg, az elnöknő vezetése alatt, Fejes Eduárd négyszer-ötször is, hogy a huszonhat lap közvetlen forrásból nyerhesse a híreket.

Kora reggelen történt, éppen már augusztus 25-én, a Kopár-jubileum napján, reggel öt-hat óra között.

- Lelkem édes atyám, - susogott Klárka szenvedő apja ágyánál - istenem, itt van Kopár László nagyságos úr, s arra kéri apámat, hogy csak egy szóra ereszténé be.

Hatalmasat ordított a beteg, s elnyögte kínosan: nem bánom, jöjjön.

Mint egy menyasszonyon, ahogy az esketés reggelén lehet már látni, mihez készül, mert haja papírosban, szemöldöke rendben, orcái, ajkai a boldogság pirosságában, úgy elárulta a vén Kopár László igazgató úr arcán minden vonás, hogy élete legszebb napja dicső hajnalán áll, s a magas kormány atyai jóindulatától csak egy kis lépés választja el.

Tudós, szürke haja a homlok felett, mint a kacsza farka állott ünnepélyesen; hosszú ősz bajusza alkalmas feketére festve, valamint szakállja is ellátva a legjobb szerekkel. Fogai helyükön tündöklő arany karikákkal.

Nagy sólyom szemeiben talán az egész jubileumi közönség ott ragyogott már.

Tapogatózó, félénk léptekkel közeledett a nagy beteg ágyához.

- Barátom, szeretett barátom, édes Posztóm, így kell-e látnunk egymást.

- Ajh! jajj!

Kopár László összefogta kék ajkait, mert nagy eseményeknél mindig így szokta, és hosszan, hosszan csóválta a fejét, de úgy, hogy az átelleni tükröből mindent lásson.

Vénember létére szép volt, hogy a fiatalokkal tartott és a tükröt nem vetette meg. Csak az a finom mozdulat, amit innen tanulunk.

Kopár úr fehér kesztyűs kezeit a szívére tette, s mély meghatottsággal így kezdett szólni:

- Igen tisztelt barátom, azoknak, amik megtörténtek, nem kellett volna megtörténniök.

- Hajh, hajh, jajj, jajj!

- Ily szép ünnepély, és nem tudtunk egyetértésre jutni! Lássa kedves barátom, én nem magamért akartam a jubileumot, hanem a páterek kedvéért, kiknek a hírök-nevők csak növekedik ezáltal. Azt pedig csak megengedi nekem a világ, hogy mindent elkövessek a páterek jó hírének növelésére. Az ellen egy szavam sincs, hogy a vezető, kedves barátom legyen, a polgárság feje, az intelligencia régi hű kegyence, mert ez közmegállapodás, de a jubileum személyes oldala el van már döntve. Csekélységem mindent elkövetett, hogy az én szerény személyem ne vonassék ily ünnepély fényébe, ott a főispán, az alispán, avagy a báró, a kaszinói elnök - de ha minden akarat az én nevemet hangoztatta csak. Lelkem jó barátom, értsük meg egymást, vágjuk ketté a csomót, itt az ünnepély küszöbén nyújtsunk békejobbot egymásnak s tegyük, a közügy érdekében, méltóságteljessé a jubileumot. Ha mi költségek tételődtek volna - azokat kiegyenlítjük, s a vendégeket, kik a Szabó-féle ügyben érkeztek, vezessük át atyafiságosan hozzánk. Megérdemli ezt derék kis városunk, Szalmavár, annyival

is inkább, mert Szénavár is beküldötte képviselőit dr. Iszom Béla, Dudás István és Beszélek Domokos kitűnő személyeiben.

Posztó Sámuel úr nyögött, mert ezt megkívánta az állapot, de átengedte szívét a kibékülés előzetes örömeinek. Csinált egy kis jó számlát, s úgy látta, hogy ami elveszett volna a réven, megkerül íme a vámon.

Egy város, egy megye, s a polgárság ügye szentebb, semhogy a két jubileumi főnök - e nagy eszmék előtt - meg ne hajoltak volna.

Most már nem volt hátra egyéb, mint a nők kiengesztelése.

Egy tétel ezt is útba igazította.

- Posztó barátom jól sejtettem-e, - mosolygott Kopár úr e pontnál - kedves leánya, és fiatal, igen derék barátunk. Fehér Károlynak megígérem a fürdői pénztárnokságot, mely igen csinos jövedelmező állás - állás - állás... Nos kedves barátomuram?

(Dehát az alispán fia? Meghalt? Nem halt meg. Hogy halt volna, de annak mi köze Posztó úrékhoz?)

Posztó Sámuel is fel akarta hozni ellenvetéseit, nyögött is még egyet-egyet, de mind gyöngében, elenyészőbben; és fel akarta hozni a szegény Szabó József jubileumát is, hogy hát azzal a becsületes öregemberrel mi történjék, de jelen visszanyert okos polgári eszével belátta, hogy a dolgokat nem szabad összezavarni. Nem, nem. Abba az ügybe igen beleugrott. Mégis nagy visszatetszést szülne az, magasabb személyeknél, ha a jubileumok fényét ilyen mélyen alászállítanák. Mint a cylinder kalap: a jubileum uraknak, főhivatalnokoknak való. Ebbe az ügybe igen beleugrott, mégis igen beleugrott.

Tudta, hogy a kormány figyelméért tette, és nem egy öreg tanítóért.

Posztó Sámuel úr reáhagyta magát beszéltetni, hogy a közművelődés érdekében most ne *reflektáljon*⁵² az öreg tanítóra, hanem keljen föl, mossa ki a véres szemeit és készüljön a közös ünnepélyhez.

Gyűjtse össze a Szabó-féle vendégeket, kik különös, csakugyan nagy számmal gyűltek össze mindenünnen, úgy, hogy fölülmúlták a Kopáristákat, és világosítsa fel a polgárságot is, mely már a piacot, városház terét, a templomok terét és a főbb utcákat ünnepi díszben kezdte előzőlni. Fusson le a nagy iskolához, beszéljen a tanítókkal, hogy lesz *ingyen ebéd*, és seregeljenek a Pannonia nagy udvarára.

Fölkelt.

Engedett a közművelődésnek.

Valami odabent - mert a szív mégsem válik egészen gonosszá - arra ösztönözte Posztó urat, hogy ne gyalog menjen, mivel sokan látják, hanem üljön egy zárt bérkocsiba, s úgy keresse föl a tanítókat.

A nagy iskola előtt csakugyan talált is négy-öt csoportot. Öregebbek, ifjabbak, vagyon és rang szerint külön beszélgettek.

- Éljen, éljen Posztó Sámuel - kiáltották mindnyájan örvendő, amint Posztó úr kilépett a kocsiból. Zajjal, vidám lármával vették körül, s kísérték a főterembe.

⁵² felel, megjegyzést tesz

- Hát mégis lesz jubileumunk, tudtam én - rázta kalapját lelkesen egy öreg, kopott, fekete-ruhás tanító. - Amit egyszer Posztó Sámuel úr kezd, annak, mindig hallottam, menni kell tűzön, vízen.

S újra fölharsantak a lelkes éljenek.

- Tisztelt tanító urak! - fogott végre ravasz alázattal a beszédhez Posztó úr. - Üdvözlöm önöket ily szép számmal - (mint a gróf elnöktől hallotta nagygyűléseken) - és lelkem örömmel telik el, hogy hazám apostolait ily fényesen csoportosulni látom. Azok után, amik sajnosan történtek, úgy vélelmezem, hogy mi akcióba most nem léphetünk, előttünk áll azonban a másik jubileum, hol tárt karokkal fogadnak bennünket, és ötvenhárom szabad ebédjegyet ezennel le is teszek a ház asztalára. Tisztelt uraim, az események rohamosan előrevetik árnyékukat, és mi tette szőlítettünk. Ketté kell vágnunk a csomót.

- Halljuk.

Néhányan a tanító urak közül már félrehúzódtak és fejcsóválva mondogatták.

- Eladtak bennünket.

- Halljuk, jól beszél Posztó Sámuel úr - hangzott néhány ifjú torokból.

- Hangsúlyozom, uraim, hogy menjünk át testületileg a Kopár-jubileumra - hazafiságból.

- Hát a mi jubileumunk? Szabó József? Vagy szabad egy tisztelt, becsült férfiút ribanc módra elhagyni?

- Szót kérek.

- Szót kérek, elnök úr - ugráltak fel többen, kik az okossággal tartottak, s a jelen kor követelményeit vették zsinórmértékül.

De az előbbeni durva óriási hang keresztültört a szólani akarók lármáján.

- Szabad egy öreg, feddhetlen apát elhagyni, mert az alávaló cselszövény ellene fordította a hangot? Szabad a tanítótestületnek labdául vetni oda magát, hogy némely kortesek megtömhessék a telhetetlen zsebeiket? Beszéljünk őszintén.

- Szót kérek személyes kérdésben... - ugrott fel Posztó kiveresedve.

- Jegyző úr, kérem szólásra felírni - ugráltak az ifjabbak.

- Engemet is, engemet. Uraim!... az elnök szól. Halljuk...

- Szabad a húsos fazekakért szembeköpní az érdemet, a hűséget, és a mi társunk, vérünk helyett fölemelni, egy nem tudom én, kit? Beszéljünk csak uraim őszintén.

- Ez sértés, sértés, szót kérek... - S Posztó úr már nem volt beteg.

- Hallgassanak; egy pár szóm van még úgyis, s ha a gégémet betörik is, elmondom: nem a szegénység teszi a tanítót nyomorulttá, hanem az ilyen cselekedet. Aki kutyákkal ugat, hogy jóllakhassék, maga is kutyává lesz...

Megharsantak egyszerre odakünn az ünnepi trombiták, valamely tűzoltó testületnek díszbandái; belobogtak a húzódo céhek lobogói, templomba szóltak a harangok, feltűntek a számtalan tollas, bokrétás fejek, s a tanító urak, néhány vénebbet kivéve, az ünneplők tömegébe keveredtek.

A plébánia templom eleje tele volt néppel. Örvendezők és ócsárlók vegyesen, atyafiságosan.

Soknak a zsebében az ebédrehívó, és sokkal többnek a száján az örökös elégedetlenség, gúny, irigység.

- Mégis, - dohogott egy öreg nyugalmazott városi alorvos - túlság, túlság.

- Mért túlság? - válaszolt kérdőleg egy fiatal, mindenre alkalmas vámos. - Én becsülöm, nagyon fain ember.

(Zsebében volt az ebédjegy.)

- De hogy az egész megyében, városban nem tudtak alkalmasabb embert találni a jubileumra... Hiszen a jubileum tisztaéletű embernek való!

- Ha ő kívánczozott reá? S volt miből? Mindent ő fizet, ételt, bort...

Az öregember elnevette magát, és néhány sorral odábbdöcögött.

Papok, tanítók, urak, katonák, hivatalnokok lépkedtek a templomba.

Az oltártól már nem messze ott ült a két Kopár testvér, hajszálig egyformán öltözve, fésülködve, csak hogy míg a jubilálandó hidegen, büszke alázattal, fagyos szent mosollyal fogadta a hódolók fejbólintgatásait, az ifjabb, a szegényebb leborult, és meg-megtörülte hulló könnyeit. Ő érezte bátyja helyett az őszinte meghatottságot, s mikor a jubiláris ének odafenn a karban a harsány trombitahang kíséretében megszengült, ő zokogott fennhangon, mintha a megye és város ma temetne valakit.

Valóban olyan halott szaga volt a templomnak. Úgy tetszett, hogy oda alant, a kriptában, a becsületesebb halottak megmozdulhattak, és ablakaikat kinyitogathatták.

Mégis bús elérzékenyedéssel vehették, hogy egy élőnek templomi tisztességet tesznek már idefenn.

Sokan beszéltek is olyasmit a városban, hogy a kriptából szó hallatszott fel: túlság, arcátlan-ság. Élő embernek oly nagy tisztesség: pofoncsapása, kigúnyolása mindennek, ami nemesebb, szentebb, igazabb. Hát akkor ki a Jézus? Akkor mi egy király?...

Ó, de még az is megtörtént, hogy a prépost úr, mint a szentség előtt kötelesség, meghajolt Kopár László úr előtt - minden meghívott ingyen vendég meghajlott vele együtt.

Kopár László úr kizöldült, fehéredett örömeiben. Ó, még se merte hinni, hogy így sikerüljön, hogy az emberek ily véghetetlen jók legyenek.

Az egész templom ökörlötte forgott. - Sírt is a szegényebb Kopár egész gyermekmódra, hogy sokan, mit volt tenni: nevték. De mit is sírt?

Isteni tisztelet után, ahogy aminő renddel jöttek, azon módon távoztak, és bevonultak a Pannonia nagytermébe.

Hogy lehetett az, mire a tömeg odaért, már a nagy tükör alatt ott ült a Kopár testvérpár. Előttük egy széles asztal, rajta több kisebb-nagyobb ajándék leterítve.

Susogott, csoszogott, zajlott, kiabált, éljenzett a nép. Törte magát jó helyre, hogy mindent lásson az utolsó szálig és halljon az utolsó betűskéig.

Első volt a birtokosság ünnepi küldöttsége az *Arany trombitával*, jeles írónk, Héring Farkas vezetése alatt.

A fekete, sovány Héring nem átalotta azzal kezdeni, hogy:

„*Hazánk nagy fia! Szeretett barátom!*

- Ünnepet ül Szalmavár, a te fedhetlen, közérdekű, nemes életednek tiszteletére. Ötven éves pályád előtt hajlott meg, és nyújtjuk át ez *aranytrombitát*, bemetszett neveinkkel, hogy az idő ezen harsogja elévülhetetlen érdemeidet. Tarts meg bennünket nagybecsű barátságodban.”

Az ifjabb Kopár sirt a szép beszéden, és nevető mosollyal szorongatta az igazán szép arany-trombitát.

Összecsókolódzott Héring úr Kopár úrral és Kopár úr éles, csengő hangon kijelentette, hogy barátságában továbbra is meg fogja tartani a küldöttséget.

Odasúgta halkán: ebédre mindnyáját.

Következtek a színészek.

És én nem tudom honnan, mikor nyakig ültek az adósságban, egytől egyig: egy hatalmas ezüst bilikomot tettek az asztalra.

„Valahányszor e bilikomból iszol hazánk nagy fia: érezd szeretetünket...”

Odasúgta halkán: ebédre... a második asztalhoz.

Következtek a tűzoltók, polgári egyletek, tanárok, papok és a szent isten tudná, hány és miféle polgári komédiások után az árvák, fiúk és leányok. Szépen kiöltözködve, kihajtott fehér inggallérokkal.

Egy kis köpcös, behunyt szemmel odaállott a Kopár pár elé, és mint a pikula,⁵³ süvöltő magas hangon azt kérte, hogy: Engedje meg nagyságos úr, hogy arcképét az árvaház számára leföstethessük.

- Megengedem, hogy arcképemet az árvaház számára - igenis le hagyom föstetni. Majd erről még beszélünk, de le hagyom föstetni.

Nagy öröm volt ez a tanító uraknak.

Jött a református pap, egy természetes, hatalmas szál ember, magyar ruhában, majdnem bokáig érő atillában, amelyet sohasem viselt és nem is visel senki, és kihajtott rojtos nyakkendővel. Palástja hosszan úszott utána.

Megállott, és prédikátori hangon ekképp kezdte:

- Mint a dalárda elnöke állok itt előtted...

- Ugyan szép - mormogá valamely durva hang...

Nem maradhattak el a vidéki sajtó képviselői sem, és egy impozáns nagyságú nehéz papírra nyomott verset nyújtott át a Tisza-Duna szerkesztője.

- Hazánk nagy fia, engedd meg, hogy üdvözetünket elolvashassam.

Kopár László úr intett, hogy megengedi, igen örömet megengedi.

*Hazámnak nagy Fia, nagy Fia! nagy Fia!
Sokan kérdik, hallom odatúl, hogy ki A!...*

Erre odatúl a *Duna-Tisza* pártiak részén oly éktelen kacagás tört ki, hogy az ifjabb Kopár is szíve mélyéből rettenetesen elnevette magát.

Itt is, szegény, ő állott helyt a bátyjáért. Nevetve vidáman, a legderültebb hangulatban hagyta el a termet a jubiláris közönség, és mindenki a versről beszélt, melyben Utcza Samu remekelt.

Az ebédre hívtak fényes serege ment a vendéglő nagyterme felé, karonfogva, csoportonként a gyönyörű ünnepély kiválóbb mozzanatait magyarázgatva: a kisebb, meg nem hívott rész, gúnyos megjegyzésekkel haladt hazafelé.

⁵³ síp

Többen ott mentek el az öreg Szabó József tanító úr háza előtt, s betekintettek az ablakon.

- Menjünk be, - kiáltották néhányan. - S húszan, harmincan, ahányan hirtelen a résztvevők összeverődhettek, átvágtak az utcán, és a tanító úr kapujának tartottak.

- Papa, jubileum, jubileum! - sikoltották örömmel a tanító úr leányai. - Jönnék. Ugye mégiscsak jönnék. Öltözködjék...

Az öreg tanítóné elfelejtve minden nyomorúságot, hirtelen meglepetten férjére aggatta ünneplő ruháit, és sírva nézte az érkezőket.

- Mégis, mégis, - támogatá öreg férjét - nem kell mindjárt kétségbeesni! Itt a jubileum...

A SZENTISTVÁNI KÉRY-CSALÁD

ÉDES JÓ APÁM

Akkor, midőn egy őszi, lucskos, hideg délután gyalog lekísértem Kasza Jóskát a dunaföldvári gőzhajóállomáshoz és igaz érzésemben, nemcsak az öreg Kasza Pált, ki apámék juhásza volt és a jó Kasza nénit, ki oly sokszor megvendégelt kedves Jóskája kedvéért - összevissza csókoltam, hanem még a matrózoknak is adtam egy-egy szivart, hogy vigyázzanak barátomra, legkedvesebb tanulótársamra, messziről sem gondoltam, hogy Kasza József mennyivel több ember lesz mint én.

Úgy gondolkoztam a Kaszáék nagy szőrtarisznyája mellett, melyből a hatalmas sajt csodálatosan nézett reám, hogy nem lehet a világon szerencsétlenebb lélek, mint ez a szegény Jóska, aki most Pestre megy inasnak egy borkereskedésbe. Milyen jó tanuló volt; hogy mondta a leckét, hogy gyönyörűség volt hallani; hogy énekelt, milyen erős, messzeható hangon, hogy a pap nem győzte eléggé dicsérni iskolalátogatásai alkalmával; és milyen erős egy megtermett fickó volt, hogy hatunkat legyűrt a fél kezével - és íme a sors mire szánta, hogy hordókat seperjen, és ki tudja még mit csináljon. Lehetett volna pap, de ügyvéd, de akármilyen, mert ha volt is néhány szeplő az arcán, de nem volt csúf.

- Te nem is igen búsulsz, Jóska, - mondtam, megtakargatott pénzecskémet könnyen meglelhető zsebeibe gyűrve, - vagy csak elfogódtál? Ugye?

- Hát, Vilmos, mi csináljak? Ti urak vagytok, azok lehettek, amik akartok, minekünk a sorsunk más.

- De hogy egy könnyed sem hull.

S restelltem, hogy sírok, de úgy szerettem azt a parasztfiút, majd nem tudtam hova lenni szomorúságomban.

- Miért sírnék? - és füttyölt egy új katonanótát.

Valami úgy ingerelt a szívemben, hogy enném abból a sajtból, ha csak egy szóval kínálna - de nem kínált.

Még jó volt, hogy a sajt elnyomott bennem minden érzékenyebb gondolatot, és elég férfiasan váltam el Jóskától. Egy kicsit neheztettem reá, de úgy gondolom, nem éppen a sajt miatt. Azt hittem (úgy láttam képzelmemben otthon), nagyon fogunk búsulni: barátom sírni, zokogni fog, és erre sok szép vigasztaló szót gyűjtöttem; de bizony még örvideni látszott, hogy a hajó oly sebesen megy fölfelé.

Szülei, a jó Kasza bácsiék, egész úton arról beszéltek, hogy isten mint megáldotta Jóskát, milyen jó helyet szerzett neki. Egy cseppet sem kínozták a szívüket, hogy Jóska rossz idegenek közé megy, és inas lesz. Kasza néni még énekelt is örömeiben a szőlők között.

Egy pár esztendő telt el hamarosan.

Éreztem, hogy nem illem már a falusi iskolába. Az sem adott örömet, hogy Kasza Jóska után én lettem az első. Valami vágy el-elgyűjtött. Iskolára szerettem volna menni, mint a Forster gyermekek s a Hader fiúk. Hanem hogy egyszerre csak leszegényedtünk, hát szüleim még csak nem is céloztak olyan valamire.

Nagy ordítást, bőgést hallok a kert felől egy alkalommal.

- Mi az?

Ott valakit vernek, mert a pufogás jól hallatszik.

Egy nagy husánggal apám verte bátyámat, Ivánt.

Míg jó módban voltunk, ilyesmi sohasem történt házuknál, de a szegénység és sűrű egzekúció⁵⁴ elvadította jó apám szívét.

- Akasztófára való, mit akarsz itthon? - kiabált apám - nem találsz dolgot. Vén létedre ezekkel a parasztokkal mulatsz? Nem szégyenled, összeállni cselédekkel egy Kéry fiúnak?

S újból ütni kezdte, de derekasan.

Én a tornácból oda-odaszóltam, könyörögtem, hogy apám ne bántsa Ivánt.

Iván lehetett úgy tizenhét-tizenkilenc éves. Szép karcsú legény volt, öt-hat iskolát már végzett is, de egyszer, mert összeveszett valamelyik professzorával, otthon maradt, és nem is ment el többé.

Vadászott, kártyázott és követválasztásoknál a mezítlábos nemeseket vezette. Meg volt neki ígérvé az esküdtsé, ha a húsz-huszonkét évet eléri.

Bizonyosan erre a néhány évre várt otthon.

Volt más négy testvérem. Egy kisebb leány Zelma, és három nagy felnőtt, kik közül a húszon mindegyik túl volt már - amint ezt apám keserűségében egyszer-másszor a szemükre hánnya.

Gyöngé írásomban az igazság kiderítését tűztem ki.

Azonban nem tudom, nem követek-e el nagy szerénységet, ha megírom saját családjunk történetét? Itt, el ne, körülöttünk annyi szerencsétlen család van, hogy ezek, meglehet vigasztalást fognak érdemi soraimból. Azért is, mert ösmertek, azért is, mert ők is mifajta földesurak voltak egy időben, míg a gazdag, messziről jött német, zsidó családok odább-odább nem tolták őket a deszka szélire. Nem lesz-e bűn, ha föltárom szülőim és rokonaim gyöngeségét? ha rámutatok sebeikre, melyeknek idejében való gyógyítását elhanyagolták; ha elmegyek egészen odáig, ha szégyenkezve, ha sírva is, míg a keserves tönkrejutás mindezekre azt nem mondja: elég, tedd le Kéry Vilmos a tollat!

E kérdések fölött sokszor eltépelődtem. Hiszen nem láttam-e akárhányszor, hogy a legjobb szívű ember is, mily készséggel fordul el a nyomortól és szerencsétlenné lett barátjától; mily könnyen megvet bennünket, ha ahogy se tudunk - magunkon segíteni?

Ha már ez így van a jóknál, akiktől részvétet reméltünk, akkor teljesen igaz - miért kitenni az embernek magát céltáblául a hitványok és szívtelenek előtt? Igaz!

És mégis, érjen bármekkora vád, amint hogy sokak részéről kétségkívül fog is érni, hozzáfogok a szentistváni Kéry-család történetéhez, mely alatt, majd meglátja ki-ki, hogy minő történet húzódik.

Nem tagadom el a helyet sem, ahol laktunk.

Ha az ember Szalkszentmártontól jó lefelé Paksnak, lát a jobboldalon, bent a hegyeken csinos pusztákat, urasági épületeket Fehér és Tolna megye egybeszőgellő hátárán. Szép föld, termékeny vidék, becsületes, barátságos nemesi osztály, mintha mind atyafiságban volna egymással. Egy-egy névnapon mennyien voltak néhanapján nálunk: egy-egy szüreten három-négy napig is szólt a muzsika, két banda is, a földvári is, a paksi is. Anyám kifogyhatatlan volt

⁵⁴ végrehajtás

a szíves beszédben, boldog volt, hogy annyian megemlékeztek rólunk. Nénéim sütöttek, főztek, táncoltak, daloltak. Iván eregette a rakétákat, apám rendezte a vendégek kocsijait, hintait, lovait, kocsisait, inasait, hogy semmiben hiány ne legyen.

Hallottam, hogy távol időktől fogva ez volt a Kéry-család igaz magyar természete. (Mindig így értsük: *szentistváni Kéryék*.)

Varjason laktunk. Akkor még az egész Varjas, Kishegy, Farkashát a miénk volt, de elhiszem, hogy már igen megterhelve. Nem is lehetett másképp.

Nénéim Pesten, sőt eleinte Bécsben nevelkedtek. Nem is beszéltek másképp, csak németül és franciául. Mindig elhozták ünnepekre, hosszú szünnapokra nevelőnőiket, barátnéikat, zongoramestereiket, kikkel együtt sokszor, emlékezem reá, harmincan is ültünk a nagy ebéd-lőben. Akkor s ezek kezdték talán először a magyar földesurat úgy hívni, hogy: „nagyságos úr”, a „tekintetes” helyett. Apámat is így címezték. Eleinte nevette, aztán ráhagyta, végre megkívánta.

Mi is mindnyájan nagyságos úrfiak voltunk.

De mire belefordultam a tizedik évembe, sok minden megváltozott. Behúzódtunk Omlott-várra, egy kis faluba, nem is a magunk kastélyába, hanem a Máté bácsi öreg házába, melynél - mint nénéim mondogatták csúfalkodva - Varjason az istállónk is különb volt.

Vendégek már ide nemigen jártak, csak a rektor meg a jegyző, meg az öreg plébános néha. Anyám, ki oly vidám lélek volt egykor, napokig sem szólott apámhoz; felkötötte az állát, holott - de ezt nem szükség mondanom - és... - Ezt tették a nénéim is. Cívódtak, haragudtak, s fél délig se jöttek ki a szobáikból. Iván tanult - míg egykor nem ment el többé, amint ezt írtam.

- Miért nem zongoráztok? - szólalt meg egyszer-egyszer apám, ha vagy egy régi jó barátja betévedt hozzánk, s ottmaradt vacsorára. Akkor tette ezt, mikor a bor egy kissé megvidámította.

Nénéim csak húzogatták a vállait. A zongorázást egyik a másikra tolta.

- Nos? - követelte apám villogó szemekkel, ökleivel fenyegetőzve.

- Ha nincs rajta húr - veté oda Emília.

- Miért nem hívat apám hangolót? - toldotta meg Eliz.

- Egészen be kellene ezt bőriztetni - magyarázta Róza néném.

Mormogott valamit apám, végre megelégedett azzal, hogy hát leányok daloljatok.

Annyira szeret-e a nő dalolni, hogy ezt még bánatában is megteszi: úgy lehet, mert nénéim lassan-lassan egy-egy dalba kaptak, s végre szenvedélyesen, tele hangon és - felfogásom szerint legalább - nagyon szépen, gyönyörű nótákat fűttak. Csak úgy égett az arcuk.

Szegény jó apám merőben ki volt engesztelődve. Fehér ősz haján nagyokat csavart, és mosolygó arccal táncolt, de csak ülve: a derekával, válláival, fejével és pörge bajuszával. Közelebb ült édesanyámhoz, ki úgy láttam, ezt jó néven vette; gyengéden átölelte, forrón megcsókolta, és bús kedvvel kiáltá:

- Kedves öreg feleség! sohse búsulj, míg engem látsz!

De ha búsult, ha nem búsult, még ennél az állapotnál is lejjebb-lejjebb szállottunk napról napra.

Valami földvári zsidók egyszer a Bösendorfer-zongorát is elvitték.

A zongora, hiszem, hogy rossz volt, s nem is igen játszottak már rajta néném, mégis mikor kihajtottak vele az udvarból, úgy megsiratták, mint egy kedves rokon halottat. Mindegyik dicsérte, milyen kincs!

Hogy szegényedhettünk el ennyire? vetem föl ezt a kérdést ma magamnak. Úgy, mint Oroszék, Pécsiék, Mészölyék, Orbánék, Diószegiék - bizonyosan! Elhagyott bennünket is a szerencse!

Hanem végre is, apám megragadta a mentőszálakat, tudván, hogy neki kell gyökeresen intézkedni.

- Emília, - fordult szeretetteljes meghatott hangon apám legöregebbik nénémhez - hogy vagy Vaskó Jancsival? Szólj leányom, nos, nos?

Ez a Vaskó Jancsi egy egyenes lelkű, jómódú ispán volt Farkasháton, a Brix zsidó jószágán. Jóval ifjabb lehetett, mint néném, csak az igaz, hogy nem szép, nem gavallér.

- Kérdezze meg apám a Kánicz mészáros leányát...

- No jó, jó, édes leányom, de látod-e, hogy milyen rongyosak vagyunk, s én maholnap itt hagylak benneteket!

- Hová megy papa? - kérde Zelma húgom ijedten is, kíváncsian is.

Apám nem válaszolt erre a gyermekes kérdésre, de még kérőbben nézett Emíliára.

- Különböznél ti lássátok leányok, én nem erőltetlek.

S apám fejére nyomta hegyes bárányszerű kucsmáját, s átbámult a hóban a jegyző úrhoz, kinek pálinkája is volt és bora is sok.

Nagy lármát és mérges disputát kerekedett néném és anyám között.

- Ilyen ez a ti apátok - tördelte jó anyám kezét, és lépett biztatólag, mint egy pap, néném közé. - Egy tapodtat sem mentek. Maradtok, míg isten a titeket el nem hozza. Ha igaz, hogy várt leány várat nyer; ha azt a semmi Borbát Katit elvette Turi Pali, titeket sem foglak kidobni a szemétre. Kolozsvári-leány vagyok, s Kolozsvári Gyuri nem házasodik, jussa csak reám szállhat. A Kéryek mind parasztok. Kéry Ádám nem szégyenlett egy Markos-leánnyal összekeveredni; a Kolozsvári vérték tisztán kell átszállani fíróra. Aztán ott van még Benkő néni is, az se hagyhatja másra Keresdet, mint reám. Férje apámmal volt unokatestvér. Ott van Kisbajom, az is az övé.

- Csak azt várja apám, hogy én menjek az ő Vaskójához. Eredj te Róza, neked hordta tavaly is a nyulat, vadrecét. Te inkább elmehetsz.

- És ugyan miért? - szökött fel mint egy tigris Róza néném, egy magas, sovány, szőke leány, nagy, forgó, kékes szemekkel, s a harag miatt szinte párolgó ajakkal.

- Téged nem Bécsben neveltek.

- Ezt szeretem, - kacagott Róza néném - és vajon kik szaladtak le utánad Bécsből? Talán bizony Grósz, a búzakereskedő, vagy Stich tapeciros?⁵⁵ Ah, igaz, neked Bécsből kínált az isten szerencsét. Kár volt elszalasztani őket, édes Emília. Hogy ő Bécsben nevelkedett. Bécsben, hah, hah!

⁵⁵ kárpitos

- Nem is a madocsaai rektornénál végeztem a tanfolyamot, mint valaki. Én és Eliz Jungmanné intézetét, a legelső bécsi intézetet jártuk, ahova grófnők, bárónők jártak, sőt egy lengyel hercegisasszony is tanult velem, Levandowszka Fagomira.

- Velünk össze nem mérheted magadat, - vette át a szót Eliz néném, nagy, hosszú hegyes fogait félig elfedve jobb tenyerével - azért nem látom át, hogy egy oly becsületes emberhez, mint Vaskó Jancsi, mért ne lehetne elmenned. Vaskónak szép fizetése van, pompás lovai, kocsija.

- Tessék, előtted az út. Én, istennek hála, a huszonötötől még messze vagyok. Az én időmben még várhatunk. Tetszik ezt tudni? Huszonöt...

Ó, erre már minden elem föltámadt, székek borultak fel, csészek hullottak le az asztalról, s énnekem is ki kellett kotródnom a szobából, mert nem lehetett tudni igazában, hogy mi történik.

A végén mégis abban egyeztek ki néném, hogy a mama sok örökséget kap, csak várni kell egy kevéssé, s akkor minden megváltozik. Ormós Károly is visszajő, Fülöp Géza is kibékül Elizzel, s nem lesz kénytelen ahhoz a fekete szeplős goromba Lakoshoz menni, aki utóvégre is egy tanár. És az mi? egy tanár?

Anyám igen megdicsérte nénéimet, hogy oly büszkék, és fenn kívánják tartani a család fényét, díszét. Legyenek is inkább szebbek itthon maradni, semhogy magukat valami pugrisféléhez lealázzák. Vén lányok inkább.

Nem, erre az ajánlatra mintha mégis tagadólag intettek volna néném szemeikkel.

Apám ebédre hazakerült, csöndesen elfoglalta az asztalnál a főhelyet, melyet, ha vendég volt is nálunk, megtartott, s csekély, egyszerű ebédünk minden kellemetlen érzést eloszlatott, mert vidáman beszélgettek szüleim a jövőről, s néném arcáról sem olvastam le semmi ízetlen duzzogást.

Csakugyan a bécsi nevelésnek az a jó eredménye megvolt, hogy a művelt tónus ritkán zavarodott meg házunknál - hosszabb időre.

Ebéd után a lányok varrtak - természetesen a régi köntösökből újakat. Zelmát ezer apró szaggal, csokorral készítgették valami ünnepélyre. Iván lement a nagy kocsmába feketekávéra a Fáin Dávidhoz, ki híres hamiskártyás volt, én pedig lementem édesatyámmal a kamarába.

- Jer csak, Vilmos fiam! - gondoltam, dohányt kell vágnom, s örömet mentem.

- Állj, állj, - figyelmeztetett atyám, mikor látta, hogy keresem az eszközt - elhagyjuk most a dohányvágást. A jövőd forog az eszemben, a jövőd, édes fiam. Biztosítani szeretnék.

Apám odatámaszkodott a sódarálóhoz, én meg felültem a mángorlóra.

- Hány éves vagy, fiam? - kérde apám különös tekintettel.

- Hát tizenhárom múltam Imre napján, édes atyámuram.

- Te sem maradhatsz már tovább itthon.

- Gyönkre megyek? A tisztelendő úr is odavitte Lacit. Bár Pestre szerettem volna menni.

S Kasza Jóskára gondoltam, hogy megvalljam.

- Pestre, Pestre fiam - mondá apám, de oly komoran, hogy leszálltam a mángorlóról. - A jegyző úr valami nagyon alkalmas pályát talált a te számodra. Azt mondja, írásod szép, számolni nagyon jól tudsz, ott megerősödsz, elmarad a bajod. Egészen vasas boltba való vagy.

- Hogyan, édesatyám? - kértem ijedten, hogy meghűlt bennem a vér. - Inkább elmennék Gyönkre.

- Mivel, fiam?

Ez nagy kérdés volt, hiába próbáltam volna reá felelni.

Egy ideig hallgattunk.

- Persze, ha Eliz hozzáment volna Lakos tanár úrhoz, most a legszebben odaadhatnálak, de adnálak is. De Lakos csak egy tanár; igaz, igaz. Ha megnyerem a Csahó-pert, akkor nem lesz erre szükség, hanem mostanában gyenge lábakon áll, fiam, odafent az igazság. Az az! S te benne vagy fiam a tizennégyben is - mi?

- Benne.

S elpirultam, mintha valaki pofoncsapott volna.

- Ez a baj fiam. Jövődet nem hagyhatom tovább. Gondolkoztál-e már valamiről Vilmos? Te jó tanuló voltál, bár tégedet taníttathattalak volna, mint Ivánt, de a rossz esztendő, marhavész, meg is loptak, a gabonást feltörték - (ó, az már nagyon régen volt!) - s azok a semmirevaló kéri bérlők is csúfosan megcsaltak. Szólj, választottál-e már valami pályát, mert egészen rád bízom, ebben apám nekem is szabad kezet hagyott. Én sem akarlak korlátozni, válassz.

Itt azonban elhallgatott, úgy vélem, restellhetette, hogy azok a pályák, melyeket élém tárt, nem a Kéry-nemzetséghez valók, s most még sem tehet egyebet.

Néztünk egymásra. Én, mert gyermek voltam, elfakadtam sírva, ő pedig odajött hozzám, s amit ritkán tett gyermekeivel, megsimogatott, megcsókolt s vigasztalt, hogy ne féljek, mégis próbál még valamit. Hisz annyi jó barátja volt, fel fogja őket keresni. Nem képzelem, hogy ne legyen bennük szív. Sokan tartoznak neki pénzével, mások lovával, juhaival, nem egyet ő tett megyei hivatalba, az ő befolyásán, áldozatain jutott sok ember díszes székébe.

- Ha van még becsület, tiszta erkölcs, hűség, ha van még Isten az egekben - itt fuldoklásban tört ki, s magánkívüliségbe esett - akkor fiam inas, egy nemes ifjú inas csak mégis nem fog lenni! Nem, nem, azt én nem érem meg, kedves fiam!

Tudom, hogy nekem így kellett volna szólnom:

Édes jó apám! senkihez se menjen; én szívesen beállok inasnak. Hány becsületes mesterember van. Kasza Jóska is első volt, mégis most inas. Elmegyek én is.

De most még nagy volt bennem a szégyen. A Forster és Haáder fiúkra gondoltam, kik régebben annyiszor voltak nálunk, s kik mélyen le fognának nézni, ha engemet valami bolt előtt látnának, sőt nem is ismernének meg. Elhagytam tehát e szebb és illőbb terveimet s hiúságból, szégyenből rábízam magamat a sorsra. S kitettem családjunkat annak a nagy szégyennek, hogy apám húsvét szombatján a Varga Pál malma alatt egy fűzfára felakasztotta magát.

A ZÖLD KÖTÉNYT MÉGISCSAK FELCSATOLOM

Ha eddig szegény anyám elmondhatta, amint hogy sokszor mondta is: „én kormányozom a házat, bennem bízzatok, apátok mindig gyenge volt” - most ezt a vigasztaló szót mindnyájan vártuk tőle.

De bezzeg nem szólt, csak rávetette magát a holttestre, tépte, szaggatta magát, s mint egy közönséges földmíves asszony, - (mert azok szoktak így tenni talán) - nyögte, sikoltozta:

- Ó, Vilmosom, édes Vilmosom, hát nem tudtál még várni.

Azt gondoltam úgy érti: „Én is veled mentem volna”; szerencsére, anyám bölcsőbb volt, azt akarta mondani, amint később mondta is:

- Hiszen maholnap meghal Kolozsvári György, régóta a sírban már a fél lába, s akkor... Ó, Vilmos, ó, Vilmos, hogy olyan kishitű voltál!

Nagynénénket is felhozta, a vén Benkőné, kinek minden percben várják a halálát; a biztosan megnyerendő pert is felhozta, s keservesen kitört, hogy apám ily egészen biztos remények mellett, nem tudott még egy kicsit erőt venni magán.

A jegyző úr ott állott a szekér mellett, melyről édesapámat levették, és nézte, nézte könnyhullatások között anyámat.

- Tekintetes asszonyom, ne tessék búsulni, csak az történt itt, amit isten bizonyosan elvégezt. Nem rút halál az, mikor valaki ártatlanul hal meg, ha mindjárt, mint az én szép tizenöt éves ártatlan Zsuzsikám, a forró moslékba fulladna is. Hány becsületes ember akasztotta fel már magát, aki látta, hogy onnan felülről intenek, és hány istentelen gazember jár-kél fennhordott orral, akinek az a sorsa, hogy minden felülről jövő tiszteletben részesüljön, és mint a veszett kutytól féljenek tőle. A tekintetes úr igaz ember volt, egy kicsit igaz, a jó módban elbízta magát, s azt hitte, mindig tele lesz a marka fehér pénzzel, de különben rosszat reá még a halálos ellensége se mondhat.

Míg anyám sírt, s testvéreim tördelték a kezeiket, Zelma csókolta apám megkékülő orcáját, s Iván Kasza bácsival a hideg ágyat rakta össze, a nagy szobában, a jegyző úr végig-végig-simogatta a kiszívott és elkezdte egyenként felhordani minden szép tulajdonságait.

- Milyen hatalmas karjai voltak a jó tekintetes úrnak, egy mészárosnak becsületére váltak volna. Ilyen öklökkel, - tapogatta atyám hideg csontos kezeit - egy bivalyt le lehetne ütni. S hogy nem bírt megküzdeni a nyomorúsággal! Milyen szép orcája van még most is, rajta a jószág, szeretet és ne vegyék rossznéven, de úgy van: az együgyűség is. Miért kell úgy hinni az emberekben? mikor a java is gonoszabb a kígyónál; minek levetkőztetni magát, hogy más semmirevaló talpnyalottat felöltöztessen. Mert úgy van, csak az nem fosztotta ki, aki nem akarta.

- Jaj, jaj, édes Vilmosom! - siráncozott anyám - csak minket nem szerettél, csak minket szégyenítettél meg!

- Azt ne mondja a tekintetes asszony, - ugrott a halottól a jegyző úr anyámhoz - azzal, hogy felhúzta magát, csak a nemes, érzékeny szíve érzéseinek hódolt. Nem akart tovább itt maradni, látta, hogy reá itt többé szükség nincs. Csöndesen tette meg amit tett, félve az emberektől; ebben is megmutatta, hogy egyenes lélek. Úgy függött azon a fűzfán, mintha csak állott volna, még a nyelve sem lógott ki, még a szép tisztos orcája sem ferdült el. Megkímélte a jó Teremtő. Fiú, - kiáltott hozzám, ki egy tapodtat se mozdultam édesatyámtól - jól a szívedbe véd apád történetét. Senkinek se higgy, vigyázz, fösvény légy, mindig legyen pénzed, nem azért, hogy adhass, hanem hogy vehess, mert ez az egész világ eladó, és minden gaz keresni fogja kedvedet. Holtig élhetsz úri módban, késő vénségben, mint az árendás, akit megrugdaltak, megpofoztak, be is csuktak, de hogy bírja bankóval, meg szemtelenséggel, s hogy bátor, az egész vidéknek köztiszteletű tárgya, csak nekem nem a disznó, követem alá, hogy itt a halott mellett olyanokat beszéljek. De fáj a lelkemnek, hogy ez az új magyar kormány se tud ellene csinálni semmit, kimondom: fáj, ha rögtön elcsapnak is.

Lassanként a fél falu odagyűlt, tettek, vettek, sírtak, átkozódtak, szidták a gazdag rokonainkat, akikhez hiába küldtük a stafétákat, mert egy se akart mutatkozni.

Déltájt Erdős Károly bácsi mégis bejött Hosszúrétről.

Azon kezdte, hogy kikergette a szobából a parasztokat, s Ivánt átküldte Paksra, hogy Krausz zsidó rögtön hozzon keményfakoporsót, aranyos betűkkel, illő staffirunggal, gyertyákkal, fáklyákkal - legyen minden úgy, amint egy úri háznál kell. Ennek meg kell lenni.

Nénéim - igaz, a legnagyobb alázatossággal - de odatették:

- Iván, gyászruhákat is hozz. Menj Berta kisasszonyhoz, s kérd meg szépen a nevünkben, hogy egyszeriben jöjjön. Kihozhatná a Fuchsz-ot is. Krausz adja a kelmét, itt mindent el-igazítunk.

- Helyes, - járt nagy léptekkel, komor arccal Erdős bácsi - gondoskodni kell mindenről. Legyenek fátyolok, s küldje ki a halottas-szekeret is négy lóval, francia ruhával, halál-huszárokkal. Meg kell mondani, hogy én vagyok itt, Erdős Károly.

Láttam, hogy szegény jó anyám a nagy szomorúságban mint erősödik, amint a terheket egy jó ember szedegeti le a vállairól. Nénéim mindegyre csókolták Károly bácsi kezét és suttozták az asszonyoknak, segítő embereknek, hogy „amint Károly bácsi akarja”, „ahogy ő parancsolja”, „őt kérdezzük meg előbb”, stb.

És nem is tettek egy lépést is Károly bácsi nélkül.

Hogy a falusi birtokosság neszét vette a gazdag Erdős intézkedéseinek, mind jobban-jobban közeledett hozzánk részvételével, úgy annyira, hogy a jegyző úrnak minden rendezkedés kiesett a kezeiből.

Már alkonyat felé annyi urak és úri asszonyok vették körül a díszes koporsót, hogy a nép számára a folyosó maradt s az udvar.

- De mégis, - zsörtölődött a halottas-szoba utcai ablakában Erdős bácsi néhány vidéki nemes előtt - borzasztó meggondolatlanság úgy akasztani fel magát egy tisztességes nemes embernek! Hallatlan!

- Már az való, - helyeslé Komlódi úr - csizmadia munka.

- Hát nem kapott pisztolyt? - kérde Erdős bácsi. - Nincs itt ebben a faluban egy duplapisztoly?

- Hogyne, - válaszolt egy más csoportból egy szőke fiatal úr, a falunkbéli Szalay Károly - nekem revolverem is van, még ugyan pompás.

- No, ahol! Hát egy becsületes, családját, jó hírnevét szerető ember nem fordulhatott volna inkább revolverhez?

- Úgy van! - mormogá a társaság.

- Mérget vettem volna inkább, mint így. Ezt a Kéry-nemzetségről soha semmi le nem mossa - dühöngött egyre jobban Erdős bácsi.

Ezt a tárgyat sokáig minden oldalról meghányták-vetették, hanem a mi sorsunkról, hogy velünk mi lesz, egy szót sem hallottam.

Ó, mily szánalommal, elítéléssel, sőt csúfolkodással hozott még fel egyet-mást Erdős bátyánk, apánk életéből, hogy minden kereskedésben fülíg adós, minden mesterembert rászedett. Hitel a csizma a lábán, hitel a kesztyű a kezén, minek is ilyen kezekre kesztyű! A kabát adósság, a mellény írja föl, a nadrág fizetem, a kenyér meghozom - teremtettem!

S az urak félrefordultak, s a bácsival jót nevettek.

- Igaz, - szólott a dologba Szalay úr, ki haragudott reánk valami föld miatt, - Kéry bácsi megette volna a falut, megitta volna a világ minden zsidájának a pálinkáját.

- De mit tett, - folytatá Bölcskey úr - már alig volt betevő falatjuk, s erőnek erejével a régi módon, nagy vacsorákat adott időnként, persze, hogy egy-egy váltócskára befűsülje a jámbor magyart. No, velem nem ért célt. A vacsorájára elmentem, mert nem akartam megsérteni, de kölcsönre, soha meg nem adom fejében, már olyan bolond mégiscsak nem voltam.

- Még lehetett volna valamit csinálnia, - vette fel a szót egy öreg, ősz ember, ki régebben ispán volt apámnál - tanácsoltam is, de kapacitálhatatlan⁵⁶ volt. Mondtam: uram, a kisasszonykák már nagyok, eljött az idő a férjhezmenésre, nem kéne erősen szabadjukra hagyni a dolgot. A leányt örökösen akkor kell adni, mikor kéri. Amely ruha egyszer kiment a divatból, azt rangbéli nem veszi meg, hát adni kell lejjebb. Sokszor így kap szegény ember drága materiára. Vaskó öcsém ugyan járt valamelyik után, most bezzeg jó volna, ha az özvegy odahúzódhatnék. Másikat meg elvette volna a hartai német tanító, egyet meg elvittek volna Gyönkre. Milyen jó volna most, a két kisebb nem tudná, mi az árvaság, mert itt, uram, még az egérnek való sincs. Itt, itt...

- Hozzám egy se, - kiáltott Erdős bácsi - kevély koldus a tolvajnál veszedelmesebb. Engem különben szörnyű módon megkárosítottak. Amit tettem, csak Vilmos bácsiért tettem. Amint vége lesz a temetésnek, én megyek. Engem nem fonnak be.

Ez fordulatot adott a dolognak, mert az urak rendről rendre hamarosan elhúzódtak a koporsó mellől, s mesteremberek, parasztasszonyok foglalták el a helyeiket.

- Erdős bácsi, - törtetett ki az édesanyámnak szobájából Iván bátyám - a mama újból elájult, és Emília is. Nem bírok velük. Az istenre kérem, jöjjön be, szóljon nekik egy-két szót.

- Jaj öcsém, én az efféle ájulásokra nem adok semmit. Asszony-dolog, különben is a beszéd nem mesterségem.

Iván elsárgult, és merőn nézett Erdős bácsira.

Kitámolygott. Vele mentem én is.

- Hol van Károly bácsi, - ragadta meg karomat Eliz és Róza néném - mama mindjárt meghal. Egyszeriben hívjátok.

- Azt mondta, - mormogá Iván - én az effélékre, ájulásokra nem adok semmit.

Emília néném rögtön föl is vetette a fejét, s láttam, hogy anyám is csendesen kezd magához téregetni.

Úgy volt; a temetés után minden úri ember, úri asszony hazament.

De anyámék mégis, hála a jó istennek! nem maradtak magukra. Karonfogta a kapuban egyik felől a jegyző úr, a másik felől a jegyzőné néni, s felültették egy kocsiba. Fölsegítették a leányokat is.

- Nem, édes tekintetes asszony, - mondá a jegyző úr - oda most ne menjenek, betérnek egy kisség mihozzánk.

Anyám szegény szabódott, hogy haza kell mennie; amellet nézte, hogy hol van Erdős bácsi, hol van Kállai, Nemes, Ürmösi és a Kolozsvári rokonság? De hogy nem látta őket sehol, engedett a szíves felszólításnak, és mindnyájan elmentünk a jegyzőkhöz.

Szinok bácsiék szegény, de igazi becsületes jó emberek voltak, s mindent elkövettek, hogy minket megvigasztaljanak valamiképp. Legelőbb fogott a dolog Ivánon, ki a két szép fiatal

⁵⁶ meggyőzőhetetlen

jegyzőkisasszonynak törekedett megköszönni a barátságos látást. Nénéim is engesztelődtek, mert igazán nagyon jó vacsorát készítettek a jó jegyző úrék.

Szinok bácsi kifogyhatatlan volt édes jó apám magasztalásában. Nem volt az a szép tulajdonság, amit rá ne ragasztott volna. Azért tette-e, mert igazán így érezte, vagy azért, hogy szegény anyámat megvigasztalja: akármely okból cselekedte, a jó isten áldja meg emberséges, tiszta szívét, minden áldásával.

Ott maradtunk aznap is, de másnap is a jegyző úréknál. Nem is mehettünk volna haza, mert az a nagybátyám, akié a ház volt, egy küldött emberétől megizente, hogy máshol fogadott számunkra egy bérházat, a Fain zsidó házat a nagy kocsmá mellett, az igen alkalmas jó lakás, ezt pedig átveszi Fain Dániel. Ne is nehezteljen anyám érte. Nem tehet róla. Isten különben nem fog elhagyni bennünket. Ő most nem jöhetett el, erősen hullanak a bárányok, sőt a tehenek is, láthatjuk, hogy neki is millió a baja. Küldeni fog egyébiránt mennél előbb, amit lehet, pár szekér kukoricacsutkát, mást is, ami hamarosan házától kikerül. De nagyon ne számítsunk rá, mert csak egy héttel is ezelőtt két jószágán is feltörték az istentelen svábok a gabonását.

A jegyző-kisasszonyok erre nagyot nevettek, tudom, hogy éppen nem rossz indulatból. Nevethettek, az ő atyjuk nem halt meg!

Édes jó istenem, a szívem szorul el, hogy ilyen valamit kell írnom: nénéim, mikor a szép ágyakba lefeküdtünk, egymás közt arról suttogtak, hogy milyen állottak, ízetlenek voltak a sültök, s olyan töltelékes káposztát otthon a kutyáknak sem adtak volna.

Iván is közbeszólt az oldalszobácskából, ahol velem feküdt:

- A bor dohos volt és ihatatlan. Fösvény, vén nótáriussá!⁵⁷

Pedig nagyon jól ivott, s a jegyző úr mindenét az asztalra tette volna, s a jegyzőné is és leányai is!

Ők kiszorultak miattunk a konyhába, kamarába, sőt tudom, a jegyző úr egyenesen az istállóban hált a kocsis ágyán.

Jól tette a bölcs isten, hogy testvéreimet olyan gúnyos szívvel áldotta meg, legalább nem vették észre tréfálkozásaikban, hogy mekkora nyomorúság szakadt rájuk.

Miből volt, miből nem az ő lelkük alkotva, a bécsi Jungmanné intézetében ragadt-e rájuk az a nyugodtság, vagy azért voltak-e olyanok, mert ők hárman több műveltséget nyertek, mint mi, különösen én és a kis Zelma, elég az, hogy nénéim már másnap félretették a nagy bánatot, vagy csak mutatták - (de úgy is hiszem) -, hogy ők leküzdötték a szomorúság keményebb részét, és úgy nyilatkoztak, hogy készek megnézni azt a bizonyos bérházat.

Meg nem állhatták egy kis kacagás nélkül, mikor kieresztették a szájukon, hogy: Fáin Dávid!

Anyám is úgy vélekedett, hogy lemegy, megtekinti azt a hajlékot, különben Kolozsvári Gyuri bizonyosan szívesen látna bennünket, s az öreg Benkőné is el tudná helyeztetni családjukat.

Még több nagylelkű rokonunk is felkerült, aki megnyitná előttünk kapuját. Hanem nem fogunk senkinek a nyakán is alkalmatlankodni, úgyis éppen nem messze már, hogy Benkőné lehunyja a vén pókhálós szemeit, s akkor a bajomi kastély tulajdonunk.

Ünnepek után való nap, azaz apám halála után két nappal, lementünk a Fáin Dávid házához.

Tehát ez a hajlék mindjárt a nagy kocsmá tözsomszédságában volt. Alacsony, széles kocsi-fézszerű ház, három-négy ablakocskával, egy kis ambitussal,⁵⁸ melyről be lehetett látni a

⁵⁷ jegyző

nagy kocsmá mulatójába, s olyan folyosóval, melyen térdigérő gödrök mutatták, hogy itt sok ember járhatott és lakhatott.

Mert katonaság is volt a faluban, és pedig ulánus⁵⁹ katonaság, s a tisztikar itt étkezett Fáin úrnál, s most még délután mintegy két-három óra lehetett csak, s eszerint a tisztek nagy része még itt időzött. Érkezésünkre egész csomó úri forma ember tódult ki a kocsmá folyosójára. Fiatal csinos, zöld kabátos tisztek, hajadonfővel, az öregebbek sapkásan, és néhány nemes ember kipirult arccal és még kihívóbban ránkfordított tekintetekkel, mint aminőkkel a tiszturak szokták, vették körül nénéimet.

Fáin Dávid urat lehíttam, hogy meg akarnók nézni azt a házat.

Fáin úr feltett sapkával, igaz, hogy csak házisapkával, - (de azt is le lehetett volna vennie,) - jelent meg anyám előtt. Hozta a kulcsokat, valami húsz-harminc kulcsot, melyek közül egy se talált az ajtókhöz, és dicsérte, hogy ilyen nagyszerű, egyenesen kisasszonyoknak való lakás, nincs több a faluban. Innen már sok jó házasság esett.

- Természetes is, - folytatá - nálam temérdek a vendég, főképp a nóbel⁶⁰ vendég, a pénzes vendég. Csak szeretet kell, egy kis bátorság, egypár lat⁶¹ szerencse... s megvan a jó házasság. - S durván röhögött.

Gyermekek voltam, mégis szerettem volna oldalba rúgni ezt az asszott kis szürke zsidó embert, különösen ahogy nénémre tekintgetett, s róluk meg a tiszturakra.

Szégyenlem! néném nem találhatták ezt a Fáin urat ily hitvány teremtésnek, mert szóba állottak vele, kinyitatták nagy bajjal a szobákat, s parancsot is adtak, hogy még holnap legyen rendbehozva az egész lakás, mert anyám átveszi.

Természetesen, ezt azért tették néném ily gyorsan, mert valahol csak meg kellett telepednünk, s mivel a régi házat zsandárkaszárnnyának alakították át, a jegyző úréknál meg sokáig nem lehettünk, tehát a sok kifogás, alapos ellenvetés hiábavaló dolog lett volna.

De mégis, én úgy éreztem, hogy inkább mennék Kasza Pálékhoz, vagy a falu végire, ahol senki se látna bennünket.

Elhagyom, hogy anyámék mikor és miképp költöztek csakugyan e rongyos házba - mint mondták, igen csekély időre, csak míg a vén Benkőné lehunyja a szemeit - hanem arra térek, hogy velem mi történt.

Iván bátyám, ki majdnem az egész napot a Fáin úr vendéglőjében kártyázta és biliárdozta el, napról napra jobban kezdett felettem élcélni. Az volt a célja, ami szegény apámnak övele, hogy valami hibában kapjon, jól elverjen, s elmarjon a háztól.

Eleinte a rokonokhoz küldöttek apró kölcsönöket kérni: gabonát, zsírt, pénzt, majd hogy ez nemigen sikerült: állomásokat ajánlottak. De kérdem, tizenkét-tizenhárom éves fiúhoz miféle állomás találhatna? A tanulás. Igen! Ezt szerettem volna, hisz első voltam az iskolában.

⁵⁸ széles tornác

⁵⁹ gyalogos

⁶⁰ nemes

⁶¹ régi súlymérték, 12797 grammal egyenlő

Gondoltam, elmegyek a református paphoz, annak sok gyermeke van, s mégis mind tanul, hátha nekem is megmondja, hogy tanulhatnék én is. A lelkész úr egy májfoltos arcú, kopasz nagy fejű, szomorú ember volt, pipázni is csak azért pipázhatott folyvást és felette erősen, hogy a füst talán vigasztalta.

Azonnal, bár gyermek-ifjú voltam még (igaz, egy kissé nyúlánk), szívesen leültetett, pipát keresett elő, s nem is szólt addig, míg igen ajánló szavakkal a kezembe nem nyomta.

- Keresztlevél kell, kedves öcsémuram, ugye? Csakhogy a Kéry fiúkat és leányokat, mind városi pap keresztelte. Mi szegény falusi lelkészek, a jobb stóláktól⁶² rendesen elesünk, pedig ha mi kevés fizetés csöppenne, bizony csak az uraktól. A paraszt addig édeskedik, hazudozik, míg kicsalja a dolgot ingyen, szegénységről, nyomorúságról beszél: s megszánjuk. Holott legjobb módja a parasztembernek van, nem tudja, mi a neveltetés, tisztességes asztal, adósság. Az az, öcsémuram.

Mélyen szíven talált ez az utolsó szó, s már menni akartam, midőn a tisztelendő asszonyság is belépett, egy tál friss párolgó túrós lepénnyel.

Sírva fakadt, hogy anyámékat kérdezte, s bizony-bizony jobban megsiratta szegény jó apámat, mint testvéreim!

- Becsületes, tiszta lelkű ember volt.

- Az, - ütötte rá pipájával a pap - feddhetetlen.

- Urat, szegényt egyképpen megbecsült.

- Úgy van, az ingét odaadta volna - dörzsölgette a pap széles homlokát.

- Tessék, kedves Vilmoska, nem olyan finom ugyan, amilyenhez odahaza volt szokva, de a túró igen jó, csak a tejfelünk volt vékony. Hogy borjasak a tehenek...

- No no, inkább török én is egy harapást, - lépett a tálhoz a lelkész úr - jobb sültje-főztje mégis itt a faluban senkinek, mint neked, lelkem Juliskám. Hát édes mamáék?

Már vártam, hogy el fogja anyámékat ítélni; amért oda, a kocsma mellé költöztek. Nem tette, holott tehette volna bátran.

Szívésségük után rátértem, hogy tanulni szeretnék, mint a lelkész úr fiai, ha valamiképp lehetne.

- Hány osztályt végezett?

- Még egyet sem.

- De édes istenem, otthon privatim, csak taníttatták a grammatikumokra? Hiszen én Dezsőt is, Gyulát is egyenesen a harmadik osztályra vittem. Egy úri embernek pedig kezében a mód, hogy nevelőt tartson.

- Nem, én semmit sem tanultam, a parasztiskolán kívül.

- Ne mondja! - csapta le a lelkész úr a pipáját.

- Úgy van.

- S édesatyja ura, a mamája. De, hogyan lehet ez? hány éves?

Megmondtam.

⁶² papi illeték

- Erősen megkésétt, most már csupa lehetetlenség. De így szalasztani el az időt!

A papné mind simogatta férjét, nehogy az keményebb vádakat találjon felhozni.

- De hát álljon meg. Feleljen öcsém, ha lehet, odateszem a vőmhöz Gyöngön - (aki Eliz nénémet akarta elvenni) -; az, persze illő honoráriumért,⁶³ hamar elvégeztet önnel két-három osztályt. Segítünk, készséggel, ne búsuljon. Az őszön, mert most már nem lehet, fiam, bevisszük.

- Nem, tisztelendő úr, nekünk semmink sincs, hanem lehetne-e...

- Ó lelkem! - ölelgetett meg a jó ember - ahhoz, hogy korpán, vizen tanuljunk, nem úri fiú való, az a papfiúk osztályrésze. Én is úgy nevelkedtem. Nem, kedves gyermekem, az a sanyarú kenyér hamar megölné magát. Ott rúgják, döfik; nem, nem, édes öcsém, az terhes iga. Hanem, hiszen úgy hallom, édesanyja sok szép birtokot fogna még idővel innen is, onnan is örökölni: inkább várjunk egy kicsit. Hanem addig eljár énhozzám, s tanítom, mint tulajdon fiamat. Az őszig is egy osztályt könnyen megnyerünk.

Ó, milyen boldogan mentem haza, már diáknak képzeltem magamat; mily örömmel mondtam el anyámnak, hogy tanulni fogok.

- Mit? - kiáltott Iván. - Igen, hogy itthon csavarogj. Abból nem eszel.

Nénéim is helyeselték, hogy oda ne járjak. Egy koldushoz, koldulni. Lett zaj és csúfolódás.

Anyám biztatott, hogy nem Gyöngre, de egyenesen Pestre fog vinni, csak haljon meg a vén Benkőné. Nem viheti már sokáig. Tehát el kellett maradnom a kedves tisztelendő úrtól!

Keserű napok következtek reám. Hogy néhány krajcárt vihessek haza, ahol néha a falat kenyér is hiányzott: Fain úrnál a kuglikat állítottam, sört vittem a vendégeknek, s szolgáltam a tiszt uraknak a biliárdnál.

- Te fiú, - fedett meg egyszer keményen az öreg jegyző, mikor lopva egy gazdátlan pohár sört kiürítettem, - látom, te itt végképp elromlasz. Nem a szegénység, hanem a kevély nagyralátás öl meg benneteket. Hát nem találsz te becsületes foglalkozást?

S úgy tetszett, hogy fölemelte a korbácsot, mert loptam.

- Nem tudnál te jóra való mesterember lenni, asztalos, kovács vagy mészáros? Vagy jó, légy kereskedő.

- Az leszek - ragadtam meg hirtelen a mentőszálakat, csak közönséges mesterember ne legyek. A kereskedő mindig olyan fél úr. S még sok volt bennem a régi Kéry-vérből.

- Jer, menjünk anyádhoz.

Megragadott, mint egy tolvajt. S vitt.

Ó, anyámék rögtön készen voltak most, nem várták az öreg Benkő néni halálát, csak szabadulhassanak tőlem.

Meg lett határozva a nap, amikor a jegyző úr felvisz Pestre egy régi jó ismerőséhez - fűszerkereskedésbe.

Anyám most mégis előállott - meg akart menteni, ha nem is egészen, legalább félig, annak az osztálynak, melyből az Erdős Károly bácsik, a Hollósiak, Mészölyök, Parraghok, Oroszok, Váraljaiak valók, s annyi derék nemes ifjú.

⁶³ tiszteletdíj

A halottat nem lehet jobban siratni, mint anyám siratott engemet. A mesterembernek még a szagától is irtóztott, s most az én számomra néném (s kimondom: nevetve, csúfolkodva) varrták a zöld inaskötényt.

Minden percben felpробálták reám, s mindennap jobban mulattak rajtam.

Anyám pedig keresett valami régi kesztyűt, azt felhúzatta velem, s zokogások közt így oktatott s vigasztalt egyszersmind:

- Lelkem Vilmosom, ne félj, nem hagylak én ott tégedet örökre. - (Benkő néni újra megjelent, mint haldokló!) - Csak a jussaim, a jussaim! El ne parasztosodjál, ezeket a kesztyűket le ne vedd, azok a szép formás kezeid, Kolozsvári-kezek, el ne durvuljanak. A többi inasokkal, legényekkel magad össze ne add, mert ha ezt meghallom, meghalok szégyenletemben. Gondold meg, miféle születésű vagy, apád ki volt, én honnan eredtem? a nénéid hol nevelkedtek, tanultak. Ne engedd, hogy valaki tegezzen, a szemét kiüsd.

Csak úgy súgta a fülembe:

- Annak idején, fiam, egy jó úri kisasszonnyal, egy jó házassággal, tudod, mindent helyre ütünk. Egy cseppet se búsulj.

Hanem azért a zöld inaskötényt, pár hétre reá, mégis fölcsatolták a vállamra.

MIT TAPASZTALOK ÉS HALLOK AZ ELSŐ NAPON

Egész úton egy öröömöm volt, nem az, hogy Iván bátyám durvaságait elkerülhetem, hogy néném marakodását nem kell látnom, hogy édesanyámnak nem leszek többé terhére, s gondja ezzel is apad, hanem, hogy az én kedves, szeretett jó pajtásommal, Kasza Jóska-val, kit éppen három éve, hogy nem láttam, ismét együtt lehetek.

A jegyző úr, mert csakugyan ő jött fel velem Pestre, többször kifejezte:

- Látod Vilmos, ennek örvendek, hogy nem búsulsz, s a fűszerkereskedést szereted. Szeresd is, jó, ha az ember azt az állást, amibe isten helyezi, szereti, nem mocskolja, mint egynémely boldogtalan, ki örökké a mesterségét ócsárolja, mintha bizony azzal könnyítene magán a nyomorult. Szép a kereskedés - folytatá.

Ó, de én a hálátlan szívemmel egy szót se hallottam az egészből, mert mind ott járt a lelkem, hogy Kasza Jóska hogy fogad, mennyire fog örvesteni. Szegény, mennyit szenvedhetett azóta! S mi lett volna belőle, ha iskolára mehet!

S én elég meggondolatlan voltam azzal foglalkozni, hogy anyám minél előbb nagy örökséghez jut, s akkor még a Kasza Jóska helyzetén is segíthetek. Tudtam, hogy Kolozsvári György bátyánk agglegény, a hetven felé jár, s igen gazdag s anyámmal unokatestvér. Igen sok föld szakadhat ránk. Benkő néni is anyámnak ígérte szép jószágait. A Csahó-per is folyvást a prókátorok kezén van, Lakméri ügyvéd hetvenezer forintról beszél - tehát nem csoda, ha vidám voltam, tréfálkoztam, s ezzel Szinok bácsinak igen jó kedvet csináltam. Persze ő nem látott a szívembe. De ez jó is volt így.

Én még sohasem voltam Pesten, s bevallom, így, ilyen szerrel, valami nagy kedvvel nem is lestem a szent Gellért hegyét.

Inkább azon mulattam, hogy Kasza Jóska-val régi boldog életem visszatér.

Faluk, erdők, hajók bátran elmehettek mellettem, engemet nemigen kötöttek le. A paraszt-asszonyok batyujukat már egy órával előbb felkötötték a hátukra, ugrottak volna már keresz-

túl a karfán, csak ott lehessenek a piacon, ki meg a kaszárnnyában fiánál. A mesterlegények is csakumpakk voltak, s hogy egy kis uras formát mutassanak a szegényebb napszámos rend előtt, hosszú szivarra gyújtottak, s úgy jártak-keltek büszkén a fedélzeten.

Rólam, kit anyám s testvéreim mégiscsak kicicomáztak valamennyire, szegénységüktől kitelhetőleg, nem hiszem, hogy fel merték volna tenni: mi leszek? Kissé nagy is voltam már ahhoz, hogy inasnak álljak.

Mosolyogtam szegényeket, nevettem a feszítésüket, s mivel többnyire igen kopottas ruhában (egy-kettő mezítláb is) voltak: talán magamban meg is sirattam, egyik-másik betegebbjét, ifjabbját.

Ahol, ott van Pest!

Ahelyett, hogy én is futottam volna holmink után, odakönyökölttem a karfára, s lehető éles tekintettel szemrevettem minden nagyobb boltot, a Duna partján innen és túl. Kerestem Kasza Jóska. Szívem mind egyre azt súgta: ott lesz, az lesz!

Persze már megnőtt talán bajusza is van, lehet, mert három évvel idősebb volt nálamnál. Meg van-e nagy fekete bozontos haja? Az anyám szőke volt és göndör. Az most is. Látszanak-e szeplői, amikért mindig haragudott. Engemet leányképűnek csúfolt, s úgy simogatott, csókolt sokszor, mintha leány lettem volna. Szépnek tartott. Elég hiú voltam, hogy arra tudtam gondolni: vajon most is szépnek tart-e? De, szerettem, szívem mélyéből szerettem. Pedig sokszor durva, goromba is volt irántam, s meg is rúgott, meg is vert. Hanem legnagyobb volt közöttünk, legférfiasabb, legkevélyebb, legerősebb, s mindenki örömmel vette, ha csak egy jó szót nyerhetett is tőle itten-ottan.

Mint a házak, ahogy nőttek előttem emeletről emeletre és szépültek, mentül beljebb mentünk a városba, úgy nőtt, szépült Kasza József is. Karcsú sugár legénynek gondoltam, hetyke járással, vidám szemekkel, csinos ruhában - s egy-egy ismeretlen ifjúra rá is fogtam: ez az, Kasza Jóska; míg majd ismét látva, hogy Pesten mily embertelenül bánnak a matrózinásokkal, kik már nagyobbak, mint én, hogy taszítják, lökik őket, mint a rabokat: megint csak szegényebb, szájalmasabb formában kerestem kedves barátom formáját.

Természetesen sehol sem láttam, vagy legalább nem ösmertem föl.

S így, e gondolatok közt jutottunk a Józsefváros elejére, hol a Schubert Frigyes úr vas- és fűszer-, déligyümölcs-, festék- és vegyeskereskedése állott. Címere a „fekete macska” volt, mely egy katona hátán ült, mintha vigyázna szorgalmasan minden járóelőre, nehogy vagy egy fiú valamit a kirakatból ellopjon.

Engemet is mindjárt megnézett. Beléptünk a nagy tágas - talán három szobából is álló boltba.

- Miben szolgálhatok kérem ássan, kéem ássan, - futott hozzám egy vöröshajú, izmos vállas fickó, piszkos, cafatos zöld köténnyel, mely rongyos barna nadrágját és lefittyent világoskockás mellényét is elfedte - szabad kéem ássan valami finom szalámival szolgálnom, vagy akár nagyszeű grójerrel? van isteni liptai túrónk, első kézből, bödönökben.

Majd odaszökött Szinok bácsihoz, miközben engemet is kéznél tartott - s annak a kávé, cukrot, vasat, sőt, borokat kínálta. Jött egy kisebb, halavány képű gyermek is, ugyanolyan sebesen hadarva portékái címeit.

Két ügyes segéd belül a padon morzsolta kezét, és mosolygott reánk, a legnagyobb barátságossággal, lassabban, de éppen úgy felhozva minden létező jó dolgot.

Hamar kitudódott, hogy mi járatban vagyunk.

Megmutatták hátul egy kis léces ketrechen a főnökprincipális urat. Így mondták a segédek: „főnökprincipális, főnökprincipális!”

- Kérem várni; Simon, ajtót nem kinyitni; uraim amott túl bemenni. Kérem leülni, addig friss Lloydot venni, pár pont még, s kész vagyok.

Leültettek bennünket egy millió portékával összezsúfolt sötét nyirkos szobában.

- Te ne ülj le, Vilmos, kelj fel - figyelmeztetett Szinok bácsi. - Látod, odakünn is a kereskedésben mindenki talpon áll. Vigyázz meg mindeneket. Schubert úr tekintetes úr, neki kezet csókolsz, a felesége nagyságos asszony. Pesten úgy járja, azt is megtanuld. Neki aztán alázatosan csókolsz kezet, s legalábbis három lépésre állsz tőle örökösen. Jaj fiam, itt már nem Omlottváron vagyunk a Fain Dávid boltocskájában. Ügyelj, megrágj minden szót, ne hazudj, mert itt nyomban rajta vesztesz. S csak akkor beszélj, ha kérdeznek, s arra felelj, amit kérdeznek tőled, fiam. Majd úgy vezetem én, ha lehet a kérdést, hogy a nyomorúságaitokat Schubert úr ne tudja meg azonnal, mert egy bukott, akasztott ember fia rossz benyomást tehetne könnyen. Meghalt - ennyi; birtokos volt - ennyi; anyád él - ennyi testvéred, az is van - no így fiam, okosan, eszesen. Jó két grammal az eszed mindig előbb járjon a nyelvednél. Te ne törölgesd a zsebkendőddel a csizmádat, nem vagy ám itt vendég. Ne borzold fel a hajadat, mint a kelnerek,⁶⁴ légy alázatos. Terringette, ha egy kicsit kopasz volnál, mint én, még alázatosabbat mutatnál. Alázatosság, engedelmesség - jön Schubert úr - alázatosság, alá...

- Ah ah, kedves Szinok bácsi, - topogott felénk Schubert úr, előbb azonban házisapkáját kétszer-háromszor minden vevője előtt tisztelettel megemelgette - kaptam a levelet. Kapta leveletem? Helyes, itt a fiú. No - (akkor már bent volt a kis sötét szobában) - no, - nézett végig rajtam kék pápaszemeivel - ez nagy fiú lesz már. Baj, baj, nem hiszem hogy...

Mert még nem csókoltam kezet, Szinok bácsi egyet döfött rajtam.

- No talán mégis - mondta e szavakat Schubert úr vontatva, s úgy nézve reám, mintha szívem közepéig akarna férni, s megtudni mindent, amit rejtegetni akarok és fogok is. - Jó házból, azt szeretem, jó házból való. Atyja nagyságos úr.

- Meghalt - sietett felvilágosítani Szinok bácsi.

- Gutaütés, persze a földbirtokosok nagyon zsírosan élnek - mondá gyengén nevetve Schubert úr.

- Abban, éppen abban halt meg, de nagyon tisztalelkű, mértékletes életű egy ember volt.

- És anyja? Szeretem, tetszik a képed fiú, kereskedésembe nemigen veszek rút arcot. A vevő megkívánja ezt.

- Anyja ritka szép asszony volt; Tolnában, Fehérben nem volt párja.

- Ah, szép!

- Jó gazdasszony.

- Ah!

- Hanem a rossz rokonok, testvérek, a sok per, amivel Tolnában Dunát lehet tölteni, olyan temérdek, megfosztották mindenüktől. Hanem a per amit elvitt, vissza is hozhatja.

- Ah, tehát van még követelni való?

- Hetven-nyolcvanezer forint - szóltam bele, megfélemlítve Szinok bácsi intelmeiről. De a Kéry vér kitört belőlem.

⁶⁴ pincér

Schubert úr azonban - mintha tudta volna, hogy ez csak álom, hazug képzelődés, az én gyerekszívem éretlen vágya; a hetven-nyolcvanezer forintba mit sem szólt, de mégis úgy mozgatta sebesen a jobb lábát, mint mikor az embernek tetszik valami.

Át is estünk a szerződési pontozatokon hamar.

Schubert úr odahívatta Simont, aki egy förtelmes hetyke fiú volt, s megmutattatta vele azt a szobát, mely az inasok szobája, inkább fészke.

- Te abban az ágyban fogsz hálni - szólt Simon hozzám - amelyikben József, a hetes szolga hált.

- Hát mért vegyem én el az ő ágát, és mi okon tegezzük mi egymást; nem értem.

- Hát József meghalt, mert az Orczy-kertben felakasztotta magát, részeges volt. Jól tette, úgymond odakerült volna, hogy pedig tegezzek, még senki sem mondta, hogy ne tegezzek. Én két éves inas vagyok már, azaz tanonc, mert Pesten nincs inas, és te is tanonc lesz, csak hogy még Pistinél is lentebb való - utolsó.

Hallhatott valamit a veszekedésünkből Schubert úr, mert másnap, mikor maga elé állított, mindjárt kitűnt a szavaiból.

Hanem kell arról is egypár szót ejtenem, hogy miképp vált el tőlem Szinok bácsi. Nem lehet azt az örömet olyan könnyen elképzelni, amelyik az ő meleg, becsületes szívét eltöltötte, ma is csodálkozom rajta.

- Látod, - ölelt át egy süteményes bolt ablakszögletében - nem megmondtam, hogy az Isten velünk lesz. Idd ki azt a pálinkát fiam, most én is iszom a te egészségedre és egyél egyet abból a pogácsából. A zsebeidet is megrakhatod, ámbár mégiscsak itt edd meg. Rossz vért csinálna az, ha észrevennék, hogy olyan gazdag helyt, idegen élelemmel élsz. Lakjál jól. Mikor én ilyen fiú voltam, ezt a boltot fölfaltam volna. Semmi szegény, enni kell, a mákosból, a túrósból, de a diósból is. Ki tudja, mikor látlak. Ugye hely ám ez, Vilmos? Micsoda fény, gazdagság, jólét van itt. Soha ennyi ezüstöt, aranyat, drágaságot. No, az igaz, hogy úr csak egy fűszer- és vaskereskedő lehet. Szobád jó, azt láttam; a segédek finomak, azt tapasztaltam, s az a Simon is valami derék egy fiú lehet. Csupa tűz, elevenség. Ilyennek kell lenni egy igazi kereskedőnek. Hát a nagyságos asszonyra mit szólasz? Felséges egy asszony, igazi kapitális⁶⁵ egy teremtés; három olyan kitelnék belőle, mint Schubert úr, akit egy kissé csakugyan vékonyra szabtak. S egyetlen leány a háznál, s milyen szívesen tekintett rád. Fiam, te itt beleestél a paradicsomba, csak valami gazember ki ne toljon. Résen légy. Mit nem adnék érte, ha az én két leánykám közül az egyik fiú volna, hogy élnének most itt! No csak a szerencsébe beleestél. De haza ne jöjj, az otthoniakról se sokat beszélj. Csak fogd meg a dolgot emberül, egyszer-egyszer fellopódzom én hozzád. Hanem otthon, érts meg édes fiam, azt sem mondom meg, hogy melyik utcában laktok. Rejtsd el magadat az isten szárnya alá, mert ennél a becsületes úri háznál, igazán az isten szárnya alatt vagy. Megtömött étellel, itallal. Ki nem kísérhettem, mert annyi időt nem adtak; de mikor megcsókolt a jó ember, azokat a könnyeket éreztem arcomon, amik melegebbek voltak minden szeretetnél a világon.

Menj jó ember! felírom a nevedet és alávésem, hogy láttam egy valódi embert.

Teljes lett volna örömöm, ha hirtelenében találkozhatom Kasza Jóskával, s elmondhatom neki: milyen ember Szinok jegyző bácsi.

Így is úgy értem haza, hogy az inasok rámfogták: *részeg vagyok*.

Boltzárás után beintett magához Schubert úr. Hogy ki volt cserélve! vagy csak én éreztem.

⁶⁵ nagyszerű

- Ne ülj le.

Elfeledkeztem róla, hogy hol vagyok és mi vagyok.

- Állj fel, egyenesen állj és ne nézz olyan merőn, mintha te vállatnál. Most én is adok egy-két tanácsot, hanem szentírás legyen minden szavam. Érted? Becsületes ember akarsz-e lenni?

- Az.

- Szebben is válaszolhatnál, *ökör*. Fogadod-e, hogy mindenben engedelmes lesz.

- Fogadom, kérem alássan.

- Úgy. Soha semmiben nem válogatsz, megeszed a mérget is, ha parancsolják. Ne félj, nem halsz meg.

- Megeszem.

- Csak tedd oda mindig: Kérem alázatosan. Ez tanonc-törvény.

- Kérem alázatosan.

- Itt tégedet három esztendeig minden vevő, akinek csak éppen úgy tetszik, tegezni fog. Tegezni foglak én is, tegezni fog a nőm is, a nagyságos asszony és a leányom is, de sőt minden segéd- és inatanonc-társad is; hanem azért - tette hozzá lágyabb, szelídebb hangon - nagy bolondnak tartanálak, ha emiatt búsulnál. Járj úgy, mint a másik tanonc, Simon és Pipi. Láttam, egész délután keféltetted a kabátodat, no arra most még nincs mit vesztegetni az időt. Azt a nagy kondor szőke hajadat már holnap levágatod. Katona stílus van a házamnál. Esténként kaptok külön gyertyát, tanultok írni, olvasni, számolni. Németül semmit sem tudsz, hogy esik az? Egy magyar úrnak a fia ne tudjon jól németül? Hűség, pontosság szolgálatkészség a halálig: akkor együtt maradunk; különben mars. Most elmehetsz. Megállj. Ha valami úri ismerősöd találna erre jönni: senkit meg nem ösmersz, senki után nem futsz; itt te három évig nulla vagy. Megállj. Haza három évig nincs miért menj, mindent én adok, ruhát, kosztot. Megállj. Minden leveledet én olvasom előbb, s levelet én iratok haza, ha kell Morgó úrral, a második segéddel. Katona stílusban megy nálam minden, az utolsó mozdulatig. Mehetsz. Ökör, ne ugrálj. Te, te, te részeg vagy!

S most már csakugyan úgy botorkáztam - mint a részeg.

Égetett a szégyen és a szomorúság is. Kiszorítottam a zsebemből minden kalácsot, eldobtam a dohányomat, pár szivaromat; kis zsebfűsűmet összetörtem, fogkeféimet kihajítottam, - szóval, azt sem tudtam, mit csinállok.

Szerencsére nem volt a szobámban senki, mert most igazán mondhatták volna, hogy részeg, de azt is, hogy bolond. Éreztem régi betegségemet:

Felvettem magamat az öreg József ágyára, s szégyen, nem szégyen, úgy sírtam, mintha három fogam fájt volna egyszerre. Fáztam erősen.

Így kaptak az inasok.

Nevettek és csúfolkodtak velem, amíg el nem aludtak.

Összetörtem volna őket, de mert azt határoztam el magamban, hogy korán reggel úgyis elszököm, hagytam őket illetlenkedni, ami életem első okos cselekedete lett volna, ha... Forgott velem a világ.

Elgondoltam - minden bolondot elgondoltam, míg Uram Teremtőm, éreztem, hogy a régi nagy betegség kezd erőt venni rajtam, amiben ifjabb korában anyám is szenvedett, valami rendkívüli nagy fölizgatás után.

Egy pohár hideg víz, ha a képemre loccsantották volna idejében, megment. De sem víz nem volt, sem aki adja, mert a fiúk igen mélyen aludtak. Nem tudtam sem beszélni, sem kiáltani, sem mozdulni. Tudtam, hogy percről percre jobban elborít a tehetetlenség. Mindent elvesztettem, csak az eszemet nem. Mindenem érzéketlen volt és hideg.

Korán, már majdnem hajnalban bedörömbölt egy cseléd, s addig dörömbölt, míg a két inas föl nem kelt, s ki nem nyitotta az ajtót.

- Kelni, kelni! - rázott engemet is; még az ágyamból is lehúzott, de nem boldogult velem.

- Kelj fel - térdelt a mellemre Simon.

Nem szólhattam.

- Nézd, - vonszolta el rólam a durva fickót a kis Pipi - ez meg van halva.

Dörzsöltek, öntöztek, hanem már késő volt. Ha szólhattam volna, megmondtam volna nekik: hagyjatok békét, három nap múlva úgyis lábra állok, minden segítség nélkül, de addig ok nélkül rúgtok, löktök. Anyám is három napig szokott feküdni, mikor egyszer-egyszer rájött ez a borzasztó nyavalya, ha idejében nem volt kéznél víz, ha éjjel találta a roham.

Mi lesz most már velem - tépelődém magamban - három nap múlva visszakergetnek, pedig újból egészséges leszek. De mért hagytam magamat úgy felizgatni!

Jöttek-mentek körülöttem. Leszaladt Schubert úr, rázott, azután simogatott. A mellemre hajtotta a fejét, hogy élek-e? Természetesen, éltem, csak tehetetlen voltam.

- Vilmos, te Vilmos, mi bajod? - menjetek ki - intett a többinek, gondolva, hogy majd ő mindent kivesz belőlem. - Te, nem mérgezted meg magadat? Látod, egy kicsit durva ember vagyok, de ez a stílusom csak; nem vagyok olyan, majd meglátod később. Szólj fiam és ne haragudj. Kemény voltam hozzád, hiszem, de persze, te úri fiú vagy; amazok hitvány parasztok voltak mind.

Fölkelt, hogy nézzen távolabbról, nem tettetem-e a betegséget. Pénzt tett a zsebembe, meghúzogatta az ujjaimat, mint a kimerült lovaknak füleit szokták. Persze minden ügyessége hiába való volt. A nagyságos asszony is lejött és szidta férjét:

- Te paraszt, mit csináltál ezzel a fiúval, megverted, mért verted meg?

- Hozzá se nyúltam.

- Mért olyan kék? te, te. Most nézheted, mi a börtön. Mért tettél így?

És iszonyú per támadt közöttük. De nem szólhattam. Az asszony hevesen sírt, és sok bűnét hozta fel az embernek, hogy:

- Szegény József is miattad akasztotta fel magát, mert szívtelen vagy, mint minden vas-kereskedő. Pokróc, embertelen, kevély, zsarnok, elbizakodott. Nem tudod megköszönni az istennek, hogy mindennel megáldott, hanem kutyanak tartanál mindenkit. Majd nézd meg, mit csinálnak ennek a fiúnak az úri rokonai, mert, mert...

- De édes Lizi, - rimázkodott az ember megtörten - én most istenemre mondom, még kemény sem voltam, hisz örvendtem, hogy egy úri fiú jó hozzám, milyen szerencse ez, de ha...

- Halálért halál jár, úgy tudd meg. Én nem akarok tudni semmiről semmit.

- Hát akkor a fiúk ölték meg. Simon! - kiáltotta be a fiút.

Még Simon jó szeren be sem dugta a fejét, már leütötte Schubert úr, mint egy ebet.

- Te, - ordította - mit csináltál ezzel a fiúval? Vasba veretlek, akasztatlak.

És pofozta kegyetlenül, mialatt megérkezett az orvos.

Simon törött orral, de szótlánul, mert a rend itt az lehetett, de volt is - ment a boltba.

- No, no - szimatolt jobbra-balra az orvos, egy színészképű, egészen borotváltarcú kövéres ember, úgy a negyven és ötven év között. - Mi a baj, hol az a fiú?

Schubert úr nagy gyöngédséggel simogatott és kérdezett, hogy szóljak, itt a doktor. Ne féljek, mondjam meg, ami történt, ki bántott. Itt soha senkit még csak a kis ujjal sem érintenek, ez egy nóbel ház; mondjam, hol fáj és mi fáj.

- Schubert úr, - mondá lassan a doktor - hát ez szoba? ilyen helyre kell hozni élő lényt, egy dúsgazdag embernek fiát, ki százezrekkel bír. Hát nincs önnek becsületesebb szobája, ahol a penész meg a gomba nem virágzik? Vitesse ezt a fiút azonnal jó szobába, hogyha a rendőrségnek is be ne kelljen avatkozni a dologba, ne lássák, hogy Schubert pincegödörben tartja az embereit. Ez rettentő, itt mindenkinek skorbutban kell elpusztulni. Azonnal, azonnal jó helyre tetesse ezt a fiút.

S kevés idő múlva egy szép, tiszta, világos szobába vittek.

Besütött a nap, s friss levegőt eresztettek be, a két óriás nagy emeleti ablakon.

A doktor vizsgálat alá vett. Szólongatott. Rázta a fejét.

- Nem tudom; részleges gutaütésnek kell lennie, a nyelvét, de ennek mindene hideg, dörzsöltetni kell.

És ugyancsak dörzsöltek.

Schubert úr eleinte védte magát, hogy ő semmi eltérőt a közönséges szokásoktól nem cselekedett. Az inasok máshol is lyukakban vannak, ő is olyan helyen nyerte első kiléptetését. Forduljon csak a doktor akárhova, Pesten, Bécsben, és látni fogja, hogy az a lyuk még templom. Furcsa volna inassal úgy bánni, mint a vendéggel.

- Engemet is csak állatnak tartott a tanítómesterem; aki nem bírja, menjen odább.

A doktor gondolhatta talán, hogy igenis sokat mondott, és könnyen elvesztheti gazdag kereskedőjét, lejjebb szállott, és engesztelte a főnök urat.

- Hallom, valami bukott nemes úr fia ez a fráter.

- Igen.

- És hogy vehetett ilyet üzletébe? Fogadom, hogy ennek a fickónak a szülői is hintón jártak, és járnak, csakhogy rongyosan; a kereskedésekben nagyban vásárolnak, csakhogy hitelbe. Ó, jól ismerem a magyar kurtanemesi osztályt. Azt hiszi, most is a forradalom előtt élünk, jobbágy minden paraszt, és kutya minden nem nemes, csak ő az isten. Ismerem őket, apám falun sebész volt, sokszor láttam, hogy gögösebb, felfuvalkodottabb ember nincs, mint a beadósodott földesúr. Poffal fizet és kilöketéssel. Láttam, mikor egyszer apámat egy ilyen bestia úgy pofon verte, hogy soha többet ember nem lett apámból. Mi volt az ok? Kenyér kellett, meg fa, meg ruha, mert éhezünk és tél volt. Vigyázzon, úgy tegye erre a fiúra a kezét, hogy mindenébe ne kerüljön. Ők a bírák fent mint alatt, s eljárják az igazság útját. Ezek nem dolgozni valók, csak táncolni, énekelni, duellálni,⁶⁶ katonatiszteskedni egy kicsit, s aztán hazamenni úrnak, szolgabírónak, tanfelügyelőnek, megyei hivatalnoknak, alispánnak, követ-

⁶⁶ párbajozni

nek, kisistennek, lenézni a szegény születésűt és elnyomni vagy kiszorítani, ha magától helyet nem ad. De hogy az ördögbe is kerülhetett ez a suhanc ide? Hiszen nem ez a metódusok...⁶⁷

- Hanem -

- Hanem, hogy ősi szokás szerint beüljön a gazdaságba, mely sokszor alig áll néhány darab rétből, kukoricaföldből s valami kis erdőből. Aztán idejében hozzáát, hogy a legdivatosabb kártyajátékokba begyakorolja magát, egy alkalmas vadászati szerszámot szerezzen, egypár jófajta agárkölyköt vásároljon, s végül, ha eljön az idő, megyei választások alkalmával a plebszet⁶⁸ vezesse. Dörzsöljék azt a fiút...

- S aztán...

- Nyitva áll előtte minden névnap és falusi bál, mert az egész megye rendesen atyafiság, sógorság, katonaság szokott lenni. S ha jó kártyás, jó anekdotizáló, egy-két szegény leányt elcsábít: ember lesz belőle. Nem is képzelhetem, hogy ennek az apja fejéhez mi üthetett? Az valami különösség fog lenni, hogy magyar földesúr mesterségre adja drága csemetéjét. Képzelem, hogy ezt a nyavalyást is megsirathatták otthon, mint olyan szerencsétlent, aki a nemesi dicső osztályra nézve örökre elveszett. Dörzsöljék azt a fiút! Nézzék meg, nincsen az úri kezecskéin kesztyű, mert egy urat nálunk csak arról lehet megismerni, hogy a keze milyen. Ha kapta Schubert úr, csak tartsa kalitkában ezután, mint egy papagájt, mert ennek ugyan hasznát nem sokat fogja venni.

- De nem hal-e meg? - kérdezte még mindig ijedten Schubert úr.

- Holnap megmondom.

Megtette rendeléseit, és távozni akart.

De még egyszer odaállott ágyamhoz, és hosszan-hosszan nézett.

- Sajnálak szegény fiú; olyan becsületes, nyílt, jó képed van.

- Szép fiú, - suttogá Schubert úr - valóban vele éppen nem bántam gorombán, azonnal megszerettem, magam sem tudom, miért.

- Elég ez Schubert úr. Ennek a fiúnak, ha felgyógyul, adjon tisztességes passzust, hogy hadd menjen a fajtájához. Kár volna, ha valami módon megapadnának.

Gyöngéden betakargatott, s az ajtóból visszakiáltotta:

- Ha rosszabbul találna lenni, csak küldjön utánam, rögtön jövök. Dörzsölni kell szorgalmasan. Megálljon - no, ni.

S visszaugrott hozzám.

- Ez a gyerek sír, hogy hullanak a könnyei; jobban lesz. Fiam, hogy vagy, szólj, ne félj.

S a doktor reggeltől késő estig nem mozdult az ágyamtól.

Azt mondta: ez igen ritka szép eset, bevárja.

Azonban láttam, mit csinál. Soha édesanya gyermekéhez szívesebb, gyöngédebb nem lehet, mint e doktor volt énrántam.

És úgy hozta az isten, hogy az egész ház olyan legyen. S mégis mit csináltam!

⁶⁷ eljárások

⁶⁸ nép, köznép

KASZA JÓSKA ÉS ÉN

Az emeletnek azon a részén feküdtem, melyen főnököm lakása is volt. Könnyen történhetett tehát, hogy majd főnököm neje, majd nyolc-kilenc éves leánykája, Izabella is betekintettek hozzám. Schubertné asszonyság kövér, igen terjedelmesen kövér asszonyság volt, de oly könnyen lebegett lábujjhegyen, mintha egész teste inkább csak képzeleti, mint valóságos lett volna. Arcán számos apró fekete szemölcsfolt létezett, legtöbb gömbölyű, széles állán. Egy mindjárt felső ajka fölött is, melyet folytonosan el akart oszlatni, piros vastag nyelvével. Kezei kimondhatatlanul szépek, kicsinyek és átlátszó fehérek voltak, szinte lüktető kék erekkel. Hol homlokomon, hol mellemen nyugtatta, hogy élek-e még.

- Szegény fiú. - sóhajtá lassú hangon - mit gondolhat most otthon jó anyád, hogy a legjobban vagy, s egy durva ember holtra vert, hogy megmutassa, milyen életre számíts nála. Nem, nem fogja megtudni anyád; kérem az istent, hogy meggyógyulj, s elfeledtessem veled az első szomorú napot. Izabella, hozz édesem a szekrényemből valami sárga kis üvegeket. Azalatt, míg a leányka a sárga üvegekért futott, Schubertné lehúzta rólam az inget, s egy finom tiszta inget adott rám. Úgy felemelt, mint egy gyermeket, s úgy tette le fejemet a fehér vánkosra, hogy szerettem volna felkiáltani: „Köszönöm”.

A sárga üvegeket behozta Izabella, és segített anyjának szamat fölfeszíteni. Természetesen minden erőlködés haszontalan volt, amit megmondhattam volna, ha egyetlen szót is mondani tudok.

De jól esett, ó, végtelenül vigasztalóan esett lelkemnek, mely mindent látott s érzett, hogy e nemes asszony annyi szeretettel vette föl ügyemet.

Azt mindjárt lehetett látnom, hogy nem magamért, de előkelő szüleimért teszik velem e sok szívességet és - amire senki sem kényszerített - arra gondoltam: mit tennének, ha egy nap-számos vagy csizmadia fia volnék? Otthagytak volna! És minden jóságuk mellett is ez a keserű érzés uralkodott rajtam annyira, hogy szinte jobban szerettem volna, ha velem is oly hidegen, kevélyen bánnak. Sértett, hogy mindazt emlegetik: *egy jó családbeli fiúval így bánni*, hát Kasza Jóskával, amért az apja csak juhász - nem bántak volna így?

Mi szükség volt neked, - mondhatja valamelyik olvasó - ilyen bolondságokkal foglalkoznod; köszönted volna meg, hogy a földesúri voltodért megbecsülnek, mint a rongy bársonyt, amit az új szegény ruhára varrnak fel díszül; mert itt te most nem inas vagy, hanem beteg úrfi, s benned ezt az úrfit ápolják, nehogy elvesszen általad, benned ami úri van.

Lehetett valami ebből igaz, mert bár velem azután is, hogy felgyógyultam, mindig jól bántak; de a másik két inast ugyan még a nagyságos asszony sem igen tartotta többnek két szerencsétlen állatnál, pedig Schubertné asszonyság igen áldott nemes lélek volt.

Schubert úr vajon gondoskodott-e jobb szobáról, a más két inas számára, ez eset után? Nem, Hitte-e, hogy az a pincegödör leendő tisztességes férfiak számára való? Lehetetlen.

Érezte-e, hogy mily igazságtalanság a vérért, nemzetségért tenni különbséget ember és ember között, s mennyire sértheti ez odafönt a jó istent! Bizonyosan.

És még sem akart változtatni e visszás dolgokon?

Talán erre nem is gondolt, legalább ennek semmi jelét sem mutatta, a más két inassal szemközt tett eljárásában.

Felfogadtam magamban, hogy ezeket a bántó különbségeket ki fogom egyenlíteni én. Nem nézhetem, hogy engemet csak éppen azért tüntessenek ki, mert apám Kéry Vilmos volt, egy csomó tolna- és fehérmegyei földbirtokos rokona; megverne az isten, ha e helytelen előnyt föl akarnám használni, hogy bár utolsó vagyok, első legyek társaim között.

Hogy égetheti ez az ő szívüket, hogy én fent eszem az urakkal, jó egészséges szobában hálók, ők a fészekben alusznak szennyben, bűzben és napszámosoknak való ételekkel élnek! Hogy őket ütik, pofozzák - semmiért; nekem még, ha hibát követek is el, alig szólnak egy kemény szót. Mire vezet ez? Hogy a szegény utálja meg az urat, csalja meg, és ha lehet rabolja ki, sőt ha indulata úgy hozza, még gonoszabbat is tegyen.

Bár mindent elkövettem, hogy úgy a segédek, mint az inasok ismerjenek meg és higgyék el, hogy a legjobb indulattal vagyok irántuk, s magam sem szeretem, hogy főnököm a kedvemért kivételeket tesz, mert csak úgy dolgoztam, mint Simon vagy Pipi, csak úgy toltam a talicskát, törtem, öröltem a sót, sepertem a boltot, sőt fát is vágtam; mégis napról napra gúnyosabban, élesebben nyilatkoztak rólam. - Jelenlétemben csak a tenyerükbe beszéltek és azonnal elhallgattak, ha feléjük néztem.

Hallottam ilyen szavakat:

- Kém, áruló - és még olyat is, ami főnököm nagylelkű nejét rágalmazta, ha nem is egyenesen, mert olyasmiért kést ütöttem volna a szívükbe.

Az első ebédek és esték alkalmával, némi csekélységeket külön tettem a tányéromon, s levittem inas társaimnak. Boldog voltam, hogy megoszthatom velük jobb falatjaimat.

- Te hálátlan fickó vagy - ragadott Schubert úr mellen Simon előtt. - Tagadhatod-e, hogy te minket megloptál?

- Én?

- No csak ne zöldülj, kékülj, mert úri betegségédre mit sem adok. Simon, mondd el, miket lopott ez az úrfi.

Mivel tudtam, hogy soha egy krajcár érőt sem tulajdonítottam el e hajlékban, egész biztosan tekintettem a fiúra, ki dadogott és eleinte lesütötte a szemeit.

- Egyszer lopott egy fél font finom gongonzola sajtot.

- Én? honnan? mikor? - kiáltottam magamon kívül dühömben.

- Másszor lopott süteményeket az urak asztaláról.

- Én?

- Igen igen; csak halljuk, Simon fiam, légy bátor, védelmezlek én - biztatá Schubert úr mosolyogva, s mint a kigyó, oly lángoló szemekkel nézve reám.

- Mindent megmondok - csattant fel élesebben a fiú hangja. Kenyeret, sültet, cukrot, sőt egyszer egy kis üveg veres bort is.

- Pipi! - kiáltotta be a főnök a kisebb inast - Simon ismételd el minden szót.

Elismételt.

- Nos! igazak ezek?

A kisfiú rámnézett és elnevette magát:

- Ó igen - szólt.

- Semmirekellő, gaz tolvaja! - förmedt rám a főnök úr - Nos!

- Ó igen - folytatá a kisfiú, - de ezeket Vilmos a magáéból hozta, amit ő nem evett meg, azt tette külön. Mert ez úgy van. Amit meg nem eszem, én is odaadhatom Caesarnak és Ninának. Mást Vilmos sem tett, úgy gondolom.

Schubert úr a segédek is behívatta, azokat is vallatás alá vette, miáltal az ügy újabb bonyolódásokba jutott.

- Felfüggesztem az ítéletet, felfüggesztem, - magyarázta Schubert úr, hegyes csontos ujjával a dolgot; - a nyulat eleresztem még, hadd fusson, de vigyázz, hálátlanságaidért rettenetesen fogsz lakolni. Értetted-e? Ó, jól ismerem az effajta urakat. Szabadon lohatnak, mert minden törvényszéknél van egy csomó atyjafiuk: de ha egy szegény lakatos fia, amilyen én is vagyok, egy rúd fűgét ellop: annak be vele, csukházba vele. Van itt igazság? Szerencséd, hogy jó ember vagyok, szívem van, és karakterem van, ami nektek nincs. Érted-e?

Nem is intett, hogy mehetek, hanem mint az alkalmatlan koldust kitolt.

Odakünn a két segéd úgy tett, mintha nem tudna semmit, de nevettek, hogy szinte alig bírták magukat tartóztatni. Jólesett nekik, hogy sors ellenében, mely engemet pártolt, a főnöktől legalább igazságot, elégtételt nyertek.

Le vagyok csepülve, gyalázva, s ha valamiben születésem fölibük emelt, tolvajságom messze utánuk dobott.

Tolvajságom...

De hát lopás volt-e az, hogy amit magamtól megvontam, közöttük szétosztottam. Bolondság volt-e ez tőlem? bűn? Vagy ők valósággal abban a hitben voltak, hogy én ezeket a csekélységekkel melyekkel örömet akartam nekik szerezni: lopom? Természetesen akkor megérdemeltem, hogy szegény-padra vonjanak.

Maradt - volt még bennem annyi szeretet, vagy a jövő iránti hit, hogy nem őket vádoltam, hanem magamat.

Egyik segéd, Bokros János, titkon, hogy a többi ne vegye észre, megszorította a kezemet.

- Holnap a vasárnapi iskola után jöjj be hozzám; mit dölöngsz itt mellettem, ne ügyetlenkedjél, avagy számárkodjál - lökött odább. - Nem látod azt a vén asszonyt? Só kell neki.

Értettem mit akar, és eltűrtem a többiek gúnyos vigyorgását.

Minden reményemet abba helyeztem, hogy Kasza Jóska-val találkozom; egy igazi becsületes szíven kipihenjem magamat; elpanaszoljam, mit szenvedtem eddig, és hogy fizettek a jóért. Arra is gondoltam, hátha megnyerhetem, hogy együtt végezzük ki magunkat, miután az emberek oly szív nélkül valók és lelketlen mostohák. Ó, alig vártam, hogy találkozhatok vele. Ezerszer is magam elé képzeltem azt az utcát s azt a gyárat, valahol a Margitsziget felé, ahol szeretett kedves, gyermekkori barátom, testvér helyett testvérem, egyáltalán mindenk között legkedvesebb emberem a világon, szenved és kínlódik; mint én, s ahol elmondhatom neki: „Ne félj, itt keblemben biztos menhelyre találsz.” Mint bizonyosan én is az övében.

- Megkaptam Józsefet, Kasza Józsefet - fogadott a kijelölt vasárnap alkonyaton Bokros úr, mintha tudta volna, mert kétségkívül tudta is, hogy ezzel nekem a földön legnagyobb örömet szerez.

Mint a bolond, a nyakába ugrottam Bokros úrnak, s jókedvemben majd összetörtem az óráját.

- Reményilem, te is meg fogsz tenni mindent, amit boldogságomért tehetsz, ugye?

- Kész örömmel. De hol van Jóska, kinél? A Margitsziget felé, mert egyszer otthon úgy hallottam.

- A Terézvárosban. Persze. Ő már segéd, pompás kis fizetéssel Jauksz és Mauksz uraknál. Az nagyszerű borkereskedés. Megismerkedtünk az „Arany macská”-ban. Fotográfiát is cseréltünk.

- Itt van a képe? Ó, mutassa kérem. S nekem nem küldött?

Pesten létem óta ez a pont érintett legkínzóbban.

- No persze. Ő segéd már; majd, majd. Itt a fotográfia.

- Hiszen ez, - csaptam össze kezeimet - ez egy igen szép ifjú ember. Tudtam, hogy lesz már szakáll, s minő nagy bajusza van. Mekkora haja! Ni gyűrűje, órája, óralánca, s az inge elején nagy aranygombok. Ej, ej Jóska, te boldog ember vagy. Ruhád is bizonyára igen pompás lehet.

- Persze. Ő már segéd.

- S magas? kövér? csinos? vidám? Emlegetett engemet? Meg fog látogatni? Mikor?

- No az nem megy olyan könnyen, ő már segéd.

S Bokros úr olyan formán nevetett, mintha fogai között valami vizet gargarizált volna. Nézett és el-elfintorította az orcáját.

- Ó, te Jóska, te Jóska, hogy örülök, hogy olyan boldog vagy, szép vagy, ügyes vagy; az isten hogy megáldott.

Az ég minden csillagát ráraktam volna talán Jóskára, és reggelig róla beszéltem volna, ha Bokros úr saját ügyei felé nem terel.

Adott egy szivart, s elém tett egy tálcát, melyen egy üveg bor s néhány apró pohárka volt.

- Igyál Vilmos, és tudd meg, hogy én igen melegen érzek irántad.

Ő ivott két pohárral, én egy féllal.

- Ha támogatsz, - biztatott nyájasan - hát akkor többször is fogunk így együtt pityizálgatni, alias:⁶⁹ borozgatni. Tőled sok függ. Sok; sok, sok. Idehallgass, mindent elmondok. De igyunk még.

Újból megtöltötte poharamat úgy félig, s a másik két poharat egészen. Ittunk, mint előbb. Azt is észrevettem, hogy Bokros úr igen finom szivarra gyújtott, míg az, amit nekem adott, a legolcsóbb féle lehetett csak.

- De nekem mindent megígérj fiú, megígérsz?

- Ha megtehetem.

- Meg fogod, ez az igaz barátság. Igen?

- Igen - mondtam, nem tudva mire.

- Nos, tehát, te itt Schubertéknál igen fent ülsz a nyeregben.

- Nem gondolom.

- Mi? Te, ha akarod, itt nagy szerencsét csinálsz.

- Hogy?

- Hát úgy fiú... Jésszuss, hát nem értesz?

⁶⁹ más szóval

- Én nem.

- Szarvakat raksz a vén Schubert úrnak, s ha jól viszed a mesterséged, hát annak idején, Bella kisasszony a tied, szerencsés barátom. Azt mindenki tudja, hogy mért ülsz a princi⁷⁰ asztalánál, mert a principina⁷¹ úgy akarja, s amit ő akar: itt az történik. Nos? Jésszuss, te mégsem értesz?

- Nem Bokros úr, és jobban is szeretném, ha egyébről és más emberekről beszélhetnék; teszem Kasza Jóska...

- Ah, persze. Te nagy számár vagy, látszik, még a pesti levegő nem járt át. Hm! te még a templomokba is ellátogatnál; ó, édes együgyűség. Olyan vagy, mint a képeken szent József mellett az a bárány, aki a fűnél nem ismer valami jobbat. Ha, ha, ha!

És csúfosan csettegetett a nyelvével.

- Itt mindenki gyorsan él és jól él és minden alkalmat megragad, hogy célhoz jusson. Semmi szemérmeskedés, érzélgés: csak tenni és gyorsan, erélyesen. S mikor megvan a dolog, odább állani a szerencséivel. Itt az egész város ezt a tempót követi, aki nem bír velünk futni, az megkapja a Dunát s a Rókust. Te itt három év alatt aranyba, bársonyba öltözhetsz. Jésszuss, te még sem értesz! Igyál hát. Hozassak erősebb bort? No, hozatok. Jésszuss, Jésszuss.

Leszaladt, de nekem is volt annyi eszem, hogy elmenjek, s mire ő megérkezik a borral én otthon legyek.

Vacsora alatt nem mertem senkire se nézni, úgy vert a szívem, mintha loptam volna, s alig vártam, hogy lefeküdjem - és most jóformán először mentem haza képzeletemben anyámhoz és nénémhez, s először vizsgáltam a sötétben, hogy ők miképpen élhetnek ott a kocsmavégiben, a Fain Dávid roskadt házában.

Ah, Istenem, nyomorban láttam őket, elhagyatva, hideg tél idején; öregebb néném ott ült az ablakban, és fagyos vörös nyakkal varrtak szomorún a falusiaknak - kenyérért, anyám betegen feküdt és bánattal gondolt fősvény, kevély rokonaira, akik most elkerülik, a gazdag Erdős Károlyra, Kolozsvári Györgyre, és az öreg Benkőnére, ki most már bizonyosan tudni sem akar rólunk, és mert úgy leszegényedtünk - más számára hagyományozza birtokait. Holott míg jól ment dolgunk, örökké anyámnak ígérte még a finom pápaszemeit is. Iván bátyámat is láttam, amint rongyosan, szurtosan, az italtól (mert igen ivott) kigyulladt képpel, egy csomó semmirevaló emberrel kártyázik, és reményli, hogy nyer... a szegény kis Zelmát is láttam, aki egyedül vidám, eleven, mert még nem érzi, hova jutottunk, vagy hiszi, hogy mindent visszanyerünk egy boldog órában! Hallottam a kocsmában német dalokat, fütyülő és éneklő ulánus tiszteket, de istennek hála, mást nem láttam, nem hallottam abból, amiket Bokros úr Pesten beszélt - nem, nem semmit.

És megerősítettem szívemet hogy Simon-féle fiú nem leszek soha, sem olyan, mint Bokros, aki mások becsületét akarja bemocskolni. Ha lehet, odamegyek Kasza Jóskához, látni, őt az isten hogy megsegítette, leszek az, ami ő, Schubert úréktól elmegyek, mert itt engemet mindenki utál, s hitvány gonosz embernek tart, amért apám...

Nem, otthon az emberek ilyen rosszak mégis nem voltak.

Másnap, törekedtem a lehető legnyugodtabban végezni ügyeimet, mutattam, hogy senkire sem haragszom - bár lelkem indulatos kitörésekre ingerelt - és jókedvvel szolgáltam ki minden

⁷⁰ itt: főnök

⁷¹ főnökasszony

rendű-rangú vevőt. Csak akkor húzódtam hátrább, mikor egy-egy falusi birtokos úr vagy asszonyság lépett be boltunkba. Azt hittem, megismer. Néha egy-egy mosolygott is reám - lehet, ismerősünk, rokonunk volt, apám régi barátja, vagy vendég - de meg nem szólított.

Így jött el a szép tavasz.

Pünkösöd első napján szabadságot kaptam, hogy mehetek amerre akarok, a Zugligetbe, Városligetbe, Orczy-kertbe, Margitszigetre, vagy amerre csak a szívem visz.

Mind a három inas kapott néhány krajcárt; nekem is volt egy kis pénzem. Régóta takargattam, nem arra, hogy beteg anyámnak küldjem, vagy a kis Zelmának, hanem, hogy Kasza Jóskaét megvendégelhessem.

Minden mulató asztalhoz odasompolyogtam, minden szebb pontra elsétáltam, ahol a zene szólt, ahonnan ének zengett, ahol táncoltak, ahol összébb csoportosodtak, mindenütt megjelentem. Sehol, sehol Kasza Jóskaét.

Talán már százszor találkoztam is vele, de nem ismertem meg - tusakodám, mikor egy omnibuszba - (mert haza akartam menni) - négy fiatal úri ember, s három nem éppen fiatal és szép, de szörnyű fényes öltözetű nő lép be.

Ehol Bokros úr fotográfiája.

Gondoltam, odaszököm hozzá, de a legfényesebb nő oly bizalmasan simult karjához, hogy tétováztam, nem-e testvérek, közel rokonok, vagy éppen férj és nő.

Rögtön megismertem: Kasza Jóska. Ő is rámnézett, de nyomban félrefordította az arcát.

Hátha mégis tévedek. Halljam hangját.

Ő az. Meg mernék esküdni.

Szépen, díszesen volt öltözve; gyűrűkkel, órával, láncsal, sőt szemcsiptető is lógott a tompa vastag óráról.

Jóskának egy kicsit ferdén állott az orra, ezé is. Jóska ha ült, mindig rezgette egyik térdét, mint a Bárándi szolgabíró, aki néha bejött az iskolánkba - ez a fiatal is éppen úgy rezgette előttem a lábát.

- Jóska - kiáltottam végre, elnevetve magamat. - Kasza Jóska! - s kezemet felé nyújtám.

- Igen, én Kazay József vagyok - s tárcájából egy névjegyet vett ki. - Szabad szolgálnom? A Jauksz és Mauksz cégtől.

A nők nevettek, s az, aki Jóska mellett ült, ráhajtotta fejét a Jóska vállára, s úgy kacagott, és németül mondott valamit, amit én akkor még nem értettem.

- Hát mért változtattad el a nevedet Kazayra. Hiszen te Kasza voltál mindig, s apád most is Kasza Pál.

- Igen, - fordult most Kasza Jóska a másik három úrhoz - ez a fiú abból a faluból való, ahol atyám birtokos. Ők megbuktak, s most úgy hallom, zsellérházban élnek, s ez a fiú itt van Schubert cégnél mint tanonc. Kocsis, megálljon; leszállni.

És mind a négyen leszállottak, valamint a nők is.

- Valamelyik alkalommal arra fogok nézni Schubert úr felé, megkérdem, hogy van ön, s ha tehetek valamit... adjő.

Kacagva, nevetve, karonfogva - vidám csevegéssel lejtettek lefelé a völgyön, s tartottak egy pompás villa felé a Fácán alatti erdőben.

- Ismeri ön azokat a nőket? - kérde tőlem egy bennmaradt öreges úr.

- Nem, uram - válaszolám mélyen megszégyenítve.

- Egyik a Frau von Mauksz, aki amellet a bizonyos úr mellett ült. Az a bizonyos ifjú ember nagyon jól áll: az derék ember. El fogja venni a Jauksz-leányt, mert Maukszné és Jaukszné testvérek, no ja!

A VÉN BENKÖNÉ CSAKUGYAN MEGHAL

Az isten világáért! hol járt maga Vilmos olyan sokáig? Nem szégyelli magát, ugyan meglátszik ám a sör a képén. Hogy csillognak a szemei. Hiába mutatja a szomorúságot, mert tudom, hogy odabent a szíve most is táncol. No, hát csak gyorsan, mert odafenn az urak tüvé tettek mindent, hogy az a Vilmos, az a rossz Vilmos hol lehet, mikor olyan rémítő szükség vagyon reá.

Ilyen szavakkal fogadott Zsófi néni, az öreg szakácsné, ki azért, mert valami ágon úri nemzetséghez kötötte elődeit, különös rokonszenvvel viseltetett eleitől fogva irántam. Többször kinyilatkoztatta, hogy ő is úri vér, s ez, azt gondolja, minden porcikájáról meglátszik. Enget pedig nem fog elhagyni soha, de sőt, ha a jó ég megsegít, majd tudja ő, hogy viselje akkor gondomat.

Tehát odafent tánc volt. Izabella kisasszony barátnéi jöttek össze véletlenül, s miután összejöttek és zongora volt a háznál, nem maradhatott el a tánc.

- Jer, jer, - fogta meg a kezemet Schubert úr - két fiú van csak, s öt leány; a nőmmel hat, mert ő is táncol. Te most viseld magadat nagyon jól. Ilyenkor a szerencse szegény legényt, nem mondok sokat: megeszi. Micsoda vörös a képed? Szedd rendbe magadat és siess. Hanem azt megparancsolom: folyvást táncolsz, a kisasszonyok mulassanak jól.

Valami kifogásokat tettem, hiszen a szégyen miatt, - mely csak az imént ért - majd szétszakadt a fejem, s majd sírva fakadtam.

- Ha úrfi vagy, táncolj, azért fogadtalak. Reményilem, tudsz táncolni, mert az úrficskák egyebet sem tudnak. Tehát mindenféle táncot járnod kell, ahogy jön a sor. Tüzesen, elegánsan. Érted?

- Itt van, itt van, mama! itt van Vilmos! - kiáltott nagy örömmel fogódzva karomba Izabella kisasszony, ki világos égszínkék ruhájában, fodros szőke fürteivel repülve vitt volna magával, ha édes mamája az előszobában meg nem állít bennünket.

Új nyakkendőt adott és fehér kesztyűt, és nagy poros cipőim helyett, a Schubert úr újdonság új lakktopánjait.

Mintha fia lettem volna, annyi szeretettel fésült, öltöztetett.

S nekem mégis minden gondolatom csak a szívtelen Kasza Jóska körül forgott - ki pedig egy percig sem érdemelte meg, hogy reá gondoljak. De őt szerettem eddig legjobban, neki vallottam meg első titkaimat, vele szerettem volna megosztani az élet minden örömét, dicsőségét, amit elég jól ki is képzelünk magunknak. S ami szégyen: apám után őt sirattam volna meg legigazabban, mikor a földvári gőzhajóállomásnál elváltam tőle.

S hogy meg se ismerjen és ne is tegezzen, s hogy ott mindjárt elmondja, hogy szüleim bukott emberek...

- Mért vagy oly szomorú, - vigasztalt részvétellel főnökném - nincs elég jó ruhád? Ne búsulj, minél előbb rendelni fogok. Most legyen jó kedved. Mindenki tudja, hogy igen jó házból való vagy, és nem ilyen sorsra születél. Nem fog senki lenézni, én azt elcsináltam, Vilmos. Úgy vedd, mintha rokonunk volnál.

S bevezetett, mint igazi jó édesanya, a fényes tündöklő terembe. Schubert úr rögtön észrevette, hogy mi van a lábamon, komor szemeket is vágott reám, de nevének egy szót sem mert szólani. Csak intett, hogy azonnal táncoljak. Ő egyáltalában sohasem tűrhette, hogy munka nélkül legyünk; ha mást nem tehattünk: ki kellett köszönetnünk a járókelőknek, hogy lássák nálunk minden mily finoman megy.

A két vékony ifjúcska, halavány sárgászöld arcával, egy nyugalmazott őrnagy gyermeke volt. Nem lehetett több egyik is tizenkét évesnél, de mindenki úgy járt, kelt, mozgott, mint egy vén tempós tiszt, akinek semmit sem szabad elhibázni. A nagyobbik - bizonyosan udvarias illemből - Schubertné hívtá táncra, a kisebbik Bella kisasszonyt, nekem egy magas, igen szép, nyúlánk barna leányka jutott. Ő akart eleinte kormányozni a táncban, azonban mivel észrevette, hogy tudok, vállamra hajtotta fejét, s oly szépen táncolt, hogy mindenki őt nézte - s érette engemet is.

- Jól van fiú, - ütött a vállamra meglepéssel Schubert úr - táncolj most egyet a leányommal.

Nemsokára odajött:

- Most egyet a feleségemmel.

Később ismét:

- Az őrnagynéval. Frau von Hacseknéval. Szuszi kisasszonnyal. Emmelie kisasszonnyal.

Már úgy elfáradtam, azt gondoltam, összeesem.

- Tovább, tovább, hadd menjen, hadd menjen, - szorongatott a főnök úr meglepéssel és biztató kézmozsolással - csak keményen, fiú, a szerencse ott táncol a hátad mögött. Ezért a mai estédért kimunkálom, hogy félévvel, vagy bár negyed évvel előbb felszabadulsz. A szerencse a hátad mögött táncol; forogj, forogj, repülj, repülj...

Gondolom is, hogy mindenki repült és forgott volna a helyemben, főképp a gonosz árulkodó Simon, kinek irigy arcát ott láttam az üvegfolyosóról bekandikálni. Csak én untam e parancsolt táncot, s én szerettem volna otthon lenni, szegény zsellérházunkban.

A gazdag vacsoránál leghátul ültem ugyan, de a főnökné kétszer-háromszor is oda-oda küldte a sült és süteményes, sőt befőttes tálakat, hogy egyem - és Schubert is egyre megtöltötte vörös borral a poharamat.

- Fiú, - hajolt oda hozzám - tudod-e, hogy ezt velem még akkor sem tették, mikor másodéves segédképp ültem az esztergomi főnököm szegényes tót asztalánál. Vésd jól a szívedbe. Érdemeld meg, hű légy, keresd a kedvünket, s a szerencse a karjára vesz. Amennyi koldus bukott úr van a megyében, minden rongyostul, ötagú koronástul megveheted. Urak csak mi vagyunk.

S megütögette a nagy tárcáját.

Ó, hogy utáltam, hogy vágtam volna kevély fejéhez azt a pohár bort, melyet most meg kellett innom.

Vacsora után ismét folyt a tánc, s mikor a vendégek hazaszéledtek, csakúgy kezét nyújtottak nekem is, a két katonafiún kívül - mintha egészen a vendégekhez tartoztam volna.

Eszem mégsem nyílt meg, sőt a Schubert úr gőgös, sértő szavai azt az elhatározást érlelték meg bennem, hogy kilépek, s inkább otthon leszek valami, semhogy örökké a koldus urak gyalázását halljam.

Mit kellett volna tennem?

Te szegény ifjú, a Pécsiek, Oroszok, Mészölyök, Tamiak, Szentivániak és Keresztesiek közül, ha az én helyembe jutnál valaha, - légy okosabb. A szerencse csakugyan ott leselkedik minden ifjú hátamögött, és csak azt várja, hogy fölemelje, ha az erőnek erejével el nem szalad.

E táncmulatság után, napról napra több szeretetben részesültem, úgy az inasok, mint a segédek részéről. Nekem azt kellett volna tennem, hogy megbocsássak nekik, s felejtsek el minden sérelmet, s használjam fel jóindulatukat, s készítsem az utat szorgalmasan az eljövendő szerencse elé.

De a szentistváni Kéryek nemzetségéből származtam, Tolna megyében, hol a földbirtokosok majdnem mind atyámfiai.

Mi történt?

Bizonyosan Bokros úr beszélhette el neki a dolgokat. Úgy kell lenni.

Június 15-én a postalegény egy finom borítékú levelet nyújt át. Főnököm hirtelen odaugrott, s mint a macska lesett.

Nem kényszerített semmi: én a levelet felbontatlanul kezébe adtam. Olvassa ő előbb - akármí. Pedig rögtön kitaláltam, hogy a levél egyenesen csak Kasza Jóskától jöhet.

- No ez derék, - nyújtotta vissza Schubert úr a levelet, - ezt már becsülöm. Kazay úr kitűnő fiatalember a Jauksz és Mauksz nagy borüzlettől. Oda bátran elmehet, sőt örvideni fogok, ha Kazay urat házamnál is... Igen, igen Vilmos. Ez nagyon derék.

A levél így szolt:

Kedves Vilmosom!

Te tudod, hogy szeretett szüleim házánál is - (ez nem volt igaz) - születésnapomat mindig megtartottuk: abban az előnyös helyzetben vagyok, hogy legkedvesebb benső barátaimat, holnap estvéli 8 órára egy kis barátságos estélyre saját lakásomra, - Király-utca 19. II. emelet. 7. ajtó a fölépcsőnél - meghívhatom. Te gyermekkoromtól fogva szívem szentélyében lakol, azért sietni fogsz, hogy a mondott időben hű barátodat megörvendeztesd. Kérd meg nevemben a nagyon tisztelt Schubert urat, kit én, mint a polgári erények példányképét, régtől fogva megtanultam bámulni, hogy ezt a kegyet ne vonja meg tőlem, illetve tőled. Addig is, míg köszönetemet személyesen átadhatnám kitűnő főnöködnek, a legmelegebb szeretettel vagyok -

186. június 15-én, Pest.*

hű barátod

*Omlottvári Kazay József
a Jauksz és Mauksz cégénél.*

Schubert úr azzal a mosollyal, mely a legjobb üzlet megkötését hirdetheti, morzsolgatta előttem csontos kezeit s várta, hogy kedves meglepetésemnek, minő kifejezést adok.

Egy gondolat végig is futott szívemen: galád, nemtelen ember, paraszt, juhász származék - megvetlek! Ó, de akkora volt bennem a szeretet iránta, hogy azonnal hozzáfutottam volna. Szó sem volt arról, hogy elmaradjak.

Most már Schubert úr is beleegyezett, hogy egészen tisztességes ruhát rendeljek, arra a kontóra, melyet majd mint segéd annak idején kiegyenlíthetek. Csak tegyek meg mindent - bátorított főnököm - ilyes előlegeket főnökétől ő is kapogatott. Persze ez ritkaság.

Ó, hamar elmúlt minden neheztelésem. Mint boldogult apám, én is azonnal szebb oldaláról vettem a világot. Az utolsó pontig megvédelmeztem Kasza Jóskát: én voltam a tolakodó, nem kellett volna ott annyi nő előtt megpirítani. Természetes, hogy én csak inas vagyok még, s ő már nagy fizetésben lévő segéd, ezt a nagy különbséget tekintetbe kellett volna vennem. Tanultam itt is. Óvatosabb leszek. Hiába, a kereskedővilág illemszabályai nagyon szigorúak.

Végre eljött a nap, hogy legkedvesebb barátommal, mint „benső”, igaz barátommal találkozhattam. De a lehető csinosan is öltöztem, és gondolom, inkább egy új segédnek látszotam, mint első éves tanoncnak.

Abban az időben igen divatban volt, hogy a kereskedő segédek süttették a hajukat, világos kesztyűt viseltek és felette szűk cipőt, ami járásukat kissé kapkodóvá vagy döcögővé tette. Ezeknek én is megfeleltem. Végig is néztem magamat minden szebb és nagyobb kirakat üvegtáblájában.

Szívem betelt örömmel, s büszke voltam reá, hogy a kereskedelmi osztály tagja vagyok. Képek lebegtek szemeim előtt: hatalmas épületek mint tulajdonaim, boltok, segédek, inasok és fényes kereskedői összeköttetések Pesten, Bécsben, Triesztben, Hamburgban, Berlinben. Elhatoltam egész Párizsig, Londonig, sőt Kalkuttáig. A tolna- és fehérmegyei atyafiak, csak mint elenyésző pontok látszottak a távolban. Barátom egy csinos háromemeletes házban lakott a Király utcában, közel a templomhoz, és a vakok házához.

Jóval előbb mentem, mint kellett volna, hogy addig bizalmasan kibeszélgethessük magunkat. Kellemesen esett, hogy már ott állok a főlépcsőn.

- Vilmos!

- Jóska!

S a két régi jó barát egymás karjaiban pihent.

Én nagyon-nagyon sokat akartam beszélni; mert szívem csordultig volt ifjú örömmel, melyben az önzésnek még csak árnyéka sem létezett, de Jóska, mint már egészen gyakorlati ember, elhagyta e gyermekességeket (így jellemezte tárgyaimat: apám szomorú halálát, testvéreim szegénységet, anyám nyomorát, a Fain Dávid-féle kocsma végében) és áttért - szorosan magához ölelve - Schubert úrékra.

- Gazdagok?

- Úgy tudom.

- Minden az asszony kezében.

- Ezzel nem foglalkoztam.

- Bellára számítás?

- Hogy gondolhatsz ilyet Jóska?

- Miért ne? Tíz éves, öt múlva férj és nő lehetnek.

- Mikor most tizennegyedik évemben vagyok. Te...

- Igaz, neked másikat szerzünk, csak én juthassak házukba, akkor te is szerencse fia leszel. Adj nekem Vilmos fölvilágosításokat pontosan.

És Jóska oly szemtelenül kezdett beszélni, hogy Bokrosnál is illetlenebb lőn.

- Azt az asszonyt, - ugrottam fel - ne bánts, mert annál az angyalok sem lehetnek tisztábbak.
- Szereted fickó, most már igaz, amit Bokros beszél. Téged az az asszony kitart.
- Mit mondasz ezzel? - és pálcám után nyúltam.

- Semmit gyerek, csak azt, hogy engem nem fogsz megcsalni. Szeresd, vagy ne szeresd: azzal kicsit törődöm. Azok a nők, akik férjüket egyszer megcsalják, főgyönyörüket abban lelik, ha mindig újabb meg újabb szeretőre tehetnek szert. Én, ha akarod, kilépek a Jauksz és Mauksz cégből, és beléphetek hozzátok. Úgy tudom, Schubertnek is van egy kis borüzlete. Akkor pompás világot élhetnénk, bevezetnélek Pest minden rejtélyeibe, emberismerethez juttatnálak, mert ez a fő; tanulnál modort, amiről te nem is tudsz. Vilmos, előre mondhatom, oly emberré tennélek, hogy egy hajszálnyira se maradnál mögöttem. Gazdag emberek lennénk mind a ketten. Hallod!

Még erősebben magához akart ölelni.

- Én nem ismerek reád - bontakoztam ki karjai közül.
- Azt meghiszem. Az omlottvári falusi iskolában ilyeneket nem tanítanak. Itt, itt van a tudományok forrása. Múzeum, akadémia, színház, cirkusz, kávéházak. Ah te, te; itt nőhet csak az ifjú emberré.
- Én becsülettel...
- Mi? S azt gondolod, azzal egyetlen lépést, szegény ember tehet itt fölfelé? Még ha nap-számos akarnál is lenni, meg kellene, hogy csald a társadat, s csak úgy mehetnél valamire. Okosság, fortély, ügyes alkalmazkodás, emberismeret, jó, finom modor, bátorság, s egy gazdag asszony vagy leány, ha öreg, ha ifjú, ha szép, ha rút, ha vak, ha sánta is...
- Soha. Az én apám sem fordult ilyenekhez.
- Hanem a fűzfához és a kötélhez; pedig nem kellett volna más, mert tudom, beszélte apám, - aki ha juhász volt is, de volt józan esze - hogy apád megmenekülhetett volna. Volt alkalom, de még pedig pompás.
- Hogy? - kérdeztem, nem is tudva miért.
- Átiratta volna birtokait feleségére vagy valamelyik leányára.
- És akkor?

- Most Varja, Farkas és minden szebb pusztátok megvolna. Csak apád ült volna egy kicsit a tömlőben. De mi az? Most sokan teszik, főképp kereskedők. Vagy színlelnek hamis bukást, s milliomosok lesznek utána. Jauksz és Mauksz is így emelkedett föl. Most újból bukni akarnak, azért is mennék hozzátok. - Vilmos, te sokat tudsz, ha akarsz: ne színeskedjél, mert otthont is, tudod-e, a rektor farizeusnak⁷² hitt, amért mindig a szentet adtad? Itt annak nincs mezeje, ez más föld.

- Itt nagyban megy minden, en gros,⁷³ barátom.

- Még a gonoszság is.

- Az nem gonoszság; csak nem akarnak az emberek örökké együgyűek lenni. Pest azért fővárosa az országnak, hogy az ügyességben is példát adjon. A te asszonyod rosszul él az urával, mert Schubert paraszt, műveletlen szatócs, a neje pedig törvényszéki elnök leánya

⁷² képmutató

⁷³ nagyban

volt. Tehát nem találunk. Olyan helyt van egy ifjú embernek legjobb módja, a hasadást minden nap tovább feszíteni, s egyszer csak ajtó nélkül is benn teremni a legszebb szobában. Érted ezt? Szegény embernek az isten azért adott észet, hogy ezzel pótolja ki a hiányokat. Tehát engemet dicsérsz főnöködnél.

- Nem Jóska, ha így beszélsz, itt hagylak. Az én asszonyom olyan mint egy szent.

- Hisz az a jó, olyan helyt senki se gyanakszik. Hát azt ki tudja, hogy ezt a ruhát is ő vette neked?

- Le is vetem és inkább rongyban járok.

- Könnyen beszélsz most, mikor a vén gazdag Benkőné meghalt, s mindenét anyádra hagyta. No, no, ne örvendj, mert Iván bátyád nem ereszt haza. Beszéltem vele a múlt vasárnapon Földvárt. Te maradsz kereskedőnek, ő vezeti a gazdaságot.

- Abból semmi sem lesz, - pattantam fel helyemről.

S minden gondolatom azonnal édesanyámnál termett. Már láttam, hogy prédál Iván, s hogy pusztul a szép jószág kezei között.

A beszéd, okoskodás, ravaszság, hízeltetés többé nem érdekelt. Jóskát galád embernek tartottam, egy minden rosszra képesnek, és alig vártam, hogy szabadulhassak tőle. Jólesett, hogy ettől a megromlott lélektől végképp elszakadtam, s hogy álmaim, képzelgéseim, melyek ifjúságom, gyerekkorom fényes szálaival fűztek hozzá, a más napon megsemmisültek.

Hazamegyek - küszködtem lakásunkig e gondolattal, úgy se vagyok kereskedőnek való. Igaza volt a dokornak, a mi vérünk, mégis istennek hála más.

- Levelet írtam anyámnak, hogy jöjjenek, mert én e pokolban nem maradok tovább.

Pokol? Ó, bolond agy! Hát bántott engem itt valaki? hát nem szeretett itt engem főnököm, főnökém, egész háza, még később az árulkodó Simon is - vetem föl most sokára a kérdéseket?

Hanem megyek elbeszélésem folyamán előbbre.

Hamar megérkezett a válasz - Szinok bácsi személyesen, e derék, emberséges, igaz szív, de kit szinte... ó, ifjúság, vak ifjúság!!

Alig tudtam megkapni tőle anyám levelét, mindenképp azt akarta, hogy meg ne találja, de én kiástam a zsebéből. Ott volt.

Aranyom, lelkem, kis fiam, - így kezdődött a levél - hogyan hoznád haza a rabságból. Szégyen volt az miránk eddig is, hogy egy Kéry-fiú kereskedő legyen, csak a nagy nyomorúság vitt rá, drága gyermekem, hogy odaadjalak. Letört a szégyen, isten felhozta napunkat, még ma pakolj össze és rögtön jöjjetek a jegyző úrral, de az első helyen. Végy tisztességes, finom ruhát, hogy még egy darab se maradjon meg az inasi rongyaidból. Mindnyájan várunk ezer csókkal. Ha mivel tartoznál a gazdádéknak, fizess ki és siess...

Bár legfőbb törekvésem volt a sietés; de azt mégse tudtam érteni és helyeselni, hogy Schubert úrékkal, különösen az áldott jólelkű asszonysággal s a kis Bellával így bántak el anyámék. Nem tudták volna egy pár sor meleg szóval... eh!

- Vilmos öcsém, - kezdé szavait Szinok bácsi, mikor a levelet elolvastam - megfogadja-e tanácsomat?

No, megint tanács, mindenkinél tanács - nem fogadom! tettem föl magamban, mert éreztem, miben sántikál az öreg ember.

- Hát...
 - Ne jöjj haza; mért, azért, hogy itt teneked angyali dolgod van. Egyszer a gazdád...
 - Hazamegyek, - kiáltottam indulatosan.
 - Mire? A kisbajomi tagocskára?
 - Akármekkora tagra, ahol a többiek elférnek...
 - Igen öcsém. De hát nem szeretsz dolgozni te sem, mint Iván.
 - Szeretek.
 - Csak nem azt, ami nehéz. Ez a baj. Pedig csak a nehéz munka ad ám örömet.
 - Semmiféle munkától nem félek, de itt nem maradok.
 - Miért?
 - Rossz emberek.
 - Nem látszik: csalódotl fiam, nem az emberek rosszak, csak a rest ember lát mindenütt poklot. Maradj itt. Én beszéltem a gazdával, ők mint a falat kenyeret úgy szeretnek, de hát még asszonyod?
 - Azért nem maradok.
- Ezért a szóért minden nyomorúságot megérdemeltem.
- Azért-e? Nagyon elpirultál, beszélj őszintén. Még gyerek vagy...
 - Hazamegyek, hazamegyek, hazamegyek - rikoltoztam.
 - Jó, majd meglátod, mi vár rád. Beszélsz ám te még lassabban is.

HOGY FOLYHATOTT VOLNA ÉLETÜNK, FŐKÉPP AZ ENYÉM

Megsértettem a jó öreg Szinok bácsit, s meg is kaptam nyomban jutalmát. Nem jött velem az első helyre, azt mondta, ő szegény jegyző, neki ott a helye, a maga szőrű-bőrű emberek közt.

S ezzel elváltunk, ő ment a parasztok, mesteremberek, szegény hivatalnokok helyére, én mint Kéry-vér a nagy bársonyos szobába, a gazdag rácok, zsidók és katonatisztek közé. Úgy voltam öltözve, hogy még egy gomb se mutassa, mi lehettem valaha egy rövid évig. Szivar-táska lógott az oldalamon és selyem kalap pompázott a fejemen. Úgy sétáltam felebb-alább, mint egy valódi kényes úrfi, holott tele volt a szívem szégyennel, bánattal, keserőséggel.

Mindszüntelen az öreg Szinok bácsit vizsgáltam. Nem ettem egész úton egy falatot is, holott hogy kiképzeltém előre, milyen kényelmesen, szabadon, függetlenül fogok ebédelni a nagy teremben. Semmi se kellett, ott ültek a szivarok, a kabanószok, regáliák⁷⁴ táskámban.

Apám természete volt bennem, aki mindjárt megbánjon minden hibát, és mégis elkövessen minden bűnt.

Négylóvas hintó várt reánk a földvári gőzhajóállomásnál - Iván bátyámmal.

Szinok bácsi nem ült fel.

⁷⁴ szivarfajták

- Itt az én kocsim, látom, elmegyek azon. Rossz vért csinál a népnél, ha látja, hogy a jegyzője négylovas hintón parádéroz.

Annyi jó nem volt bennem, hogy azt mondjam: „Szinok bácsi, én is a maga kocsiján, megyek.” A Kéry-vér nem hagyta, hogy az ott álló négylovas hintót észre ne vegyem.

- Megállj Vilmos, előbb behajtatunk a nagy vendéglőbe, ott vár Dőry Frici, Wimmersberg Muki, Vizsolyi Tóni; megígértem, hogy velük ebédelek. Csak nem ebédeltél talán itt a hajón?

- Nem.

S behajtottunk a nagy fogadóba.

Iván bátyám cigányokat rendelt, ebéd után kártya mellé ült s késő estve lett, mire haza tudtam csálni. A jegyző úr már rég otthon lehetett.

- Megvettük a gróf kastélyát.

A Csombor gróf kastélya egy elhagyott, de nagyúri kastély volt, a falu legszebb helyén, egy nagy kert közepette.

- De hát mért? - kérdem aggodalommal.

- Mert a lányokat férjhez adjuk. Mutatnunk kell egy kicsit fiam. Wimmersperg, Salamon, Pécsy mindennaposak a házunknál.

Nem hazudott, holott Iván igen szokott nagyítani. Egész úri társaságot találtunk otthon.

Nénéim nagyszerűen ki voltak öltözve, s anyám forró könnyek között mondta el röviden, hogy Kolozsváry Gyuri is testamentumot tett, s Erdős Károlyt is furdalja a lelkiismeret, s engem örökbe akar fogadni. Zelma nem volt otthon, hirtelen elvitték Szekszárdra, egy jó professzornéhoz, hogy nevelődjék, tulajdonképpen, hogy ezzel is kevesebb leány legyen a háznál.

Az urak, Pécsy Tóni, Orosz Pali, Salamon Gyuri, azonnal pertu poharat ittak velem, s erős katonaszivart nyomtak a számba.

Minden úgy volt nálunk berendezve, mintha mi volnánk Tolna megye leggazdagabb birtokosai. Iván beszélt is ilyeneket.

Sem anyám, sem nénéim egyetlen szóval sem kérdezősködtek Schubert úrék felől, holott szívem már az ő becsületes képökkel volt tele, s boldog lettem volna, ha róluk beszélhetek.

Nem, erre a szégyenre, hogy néhány hónapig kereskedőinas voltam, anyámék nem akartak visszaemlékezni.

De hát a jó Szinok bácsiék, a tisztelendő úrék?

Ezekről még elvétve is alig akadt egy-egy szó.

Emília néném fél délig zongorázott, drága zongorán, - azután öltözködött; Eliz néném lovagolt Pécsi Tiniékkal, s egy ulánus majossal; Róza a staffirungját készítette egy csomó paksi és földvári varrónővel. Salamon Gyuri hirtelen akarta megtartani a lakodalmat. Édesanyám boldog volt a szíve tetejéig, mert ismét süttetett, főzetett és megmutathatta, hogy az ő nemzetségében a gazdasszonyi erények a legmagasabb fokon állanak.

Én bejártam régi kedves helyeimet, de a tisztelendő úrékhoz nem mentem be, hogy tanuljak, pedig most lett volna időm és módom.

Szinok bácsiékat is elkerültem, mert nem voltam még elég erős arra, hogy nehéz munkához fogjak.

Így telt el egy szép rövid év, mialatt minden régi rokonsági összeköttetés a tolnamegyei és fehérmegyei atyafiakkal a legszebben megújult, és amint többen kinyilatkoztatták: *most már örökre.*

Feltűnt nekem, hogy amíg szegények voltunk; és én inas voltam, mindenki tanácsokkal és oktatásokkal állott elő; míg most minden ember abban jár, hogy kitalálja szándékomat, kedvemet, és aszerint cselekedjék sietve. Feltűnt nekem, hogy az emberek ezerszerre jobbak, mint azelőtt, messziről köszöntenek, dicsérik boldogult apámat, aki a tolnamegyei nemesség koronája volt, s aki lovagias módon halt meg, mert úgy tudják: amerikai párbaja lett volna a köztudat szerint. Maradtak is erre vonatkozólag néminemű írások, melyeket azonban senki sem talált meg. Feltűnt nekem, hogy néném, - most már meghagyásuk szerint *nővéreim* - sohasem beszélnek magyarul, hanem németül vagy franciául; de az is feltűnt, hogy mind sűrűbben járogatnak hozzánk, előbb a finomabb, aztán selejtesebb zsidók.

Iván hiába hazudozott: Emília hiába öltözködött és tanulta be a legnehezebb zongoradarabokat; Elizt hiába kiáltották ki, mint mintalovast és Róza nővérem is hiába készítette el fényes stafíringját, mert megint csak megjöttek Omlottvárra a régi felhők.

A Benkő-féle jószág, mint igen messzire fekvő és házilag bajosan kezelhető - eladódott.

- Vártuk - igazán szégyen - vártuk Kolozsváry Gyuri halálát.

Neki a legszebb birtokai voltak és nem is messze. Mintagazdaság volt, Iván szerint: *éppen nekünk való.*

- El kellene hozzá menni - dobta szőnyegre e kérdést egy idő óta minden ebéd és vacsora után Iván bátyám, ki szörnyű módon hizott és igen félt az elhújasodástól. - Azt látja anyám, hogy én ilyen testtel kérni nem mehetek.

Nővéreim élénk nevetéssel jelentették ki, hogy Iván nagyon szellemdús.

- Itt van Vilmos, úgyse vettük még semmi hasznát; mióta itthon ül, ingyen él, - hajtotta Iván bátyám részeg, rekedt hangon - tegyen valamit, mert isten szent úgyse, a kastély Pécsi Tinié lesz maholnap.

- Hogyan? - ugrottak fel nővéreim.

- Hát, hát...

- Elkártyáztad?

- Elkártyáztam, ti meg fölbáronykodtatok, selymeskedtetek; anyám meg felsütötte-főzte, a Kolozsváry Gyuri kontójára.

Elhatározta a család többsége, hogy én anyámmal tegyek egy bizodalmas látogatást a beteg Kolozsváry Gyurinál. Jól fog neki esni nagyon.

Iván odavetette a szót.

- Parasztszekeren menjenek, anyám.

No az igaz, nem is igen mehettünk volna már máson.

- Miért? - kérdezte anyám balsejtelemmel.

- Mert kérni, - okoskodott Iván - gyalog illik, vagy mezítláb.

Nővéreim ismét elismerték, hogy Iván igen szellemdús.

Úgy alakultak a körülmények, hogy megint a jó Szinok bácsi szekerét kértük el.

Kolozsváry Gyuri betegen feküdt. Azt mondták, mell-vízkórságban szenved, és nem viheti már sokáig. Napjai, sőt órái is számlálvák.

Anyám zokogva omlott ágya szélére, és jajgatva tördelte a szavakat:

- Ó, Gyuri miért nem nősültél meg? Így férfiág nélkül hagyni a Kolozsváry-vér dömsödi részét; nem vádol-e szíved?

- Bár a Kéry-vér is magvaszakadt lenne - mormogta Gyuri bácsi. - Hallom, megint koldusok vagytok, húgom.

Anyám a rossz termést és néhány csűr elégését hozta fel.

- Hát ezt a fiút mért vettétek ki a jó mesterségből.

- Ó, Gyuri, Gyuri, - fúrta anyám fejét a bácsi ágyába - van szíved?

- Préda korcsok számára nincs.

Nem is volt.

Mert egy krajcárt sem örököltünk utána.

Anyám, mert nagyon vallásos asszony volt: hitt, folyvást hitt és remélt, hogy Erdős Károly, hogy Kéry Pál, hogy a vén Nina kisasszony, hogy, az isten még csak ránk fog egyszer tekinteni. Akkor majd több eszünk lesz. Hasztalan - a vallásosság is mutat fél csalódásokat!

Ama derék rokonaink meghaltak ugyan, de mindnyájának voltak egyenes ágon való örököseik, és nem szorultak a szentistváni ősi Kéryekre. Tolnában, Fehérben minden jó rokont sorra vettük már, de eredménytelenül! Iván, atyám töredékes elbeszélései szerint úgy véli, s néném is abban állapodtak meg, hogy a valódi rokonok, kikre jogosan számíthatunk, Baranyában vannak, Pécs és Harsány körül.

De oda már Iván is elmehet, mert olyan sovány, mint a héring.

Vége